

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนของพระสงฆ์อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์” เป็นการศึกษาเพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์เพื่อส่วนรวม โดยมีการศึกษา รวมถึงเอกสารที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องต่างๆ ดังนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับพระสงฆ์

๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งชุมชน

๒.๔ ข้อมูลพื้นที่วิจัย

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๕.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

๒.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์

๒.๕.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความเข้มแข็งชุมชน

๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม พบว่ามีนักวิชาการได้นำเสนอไว้ดังนี้

การมีส่วนร่วมทางสังคมเป็นกรอบคิดตะวันตก ซึ่งเกิดขึ้นควบคู่กับความเชื่อในระบอบประชาธิปไตยที่เชื่อเรื่องสิทธิและความเสมอภาคระหว่างประชาชน นอกจากนั้นความเชื่อเรื่อง “การมีส่วนร่วม” มีความเกี่ยวพันอย่างลึกซึ้งกับความเชื่อในเรื่อง “ความเป็นปัจเจก” (Individualism) ที่มีความสามารถและศักยภาพที่คิดเองเป็นในการแสดงความคิดเห็นของตนในชุมชนที่สังกัด ปัจเจกเหล่านี้มีความตระหนักว่าพวกเขาจำเป็นต้องมารวมกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันของทุกคนภายใต้กติกาที่ร่วมกันกำหนด^๑

รูปแบบของการมีส่วนร่วมโดยแบ่งออกเป็น ๔ รูปแบบ คือ

๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งอาจเป็นการตัดสินใจตั้งแต่ในระยะเริ่มการตัดสินใจในช่วงของกิจกรรมและการตัดสินใจการดำเนินกิจกรรม

^๑ จามะรี เชียงทอง , สังคมวิทยาการพัฒนา , (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ โอเดียนสโตร์ , ๒๕๔๙), หน้า

๒) การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ซึ่งอาจเป็นไปในรูปแบบของการเข้าร่วมโดยการให้สนับสนุนทางด้านทรัพยากร การเข้าร่วมในการบริหารและการร่วมมือ รวมทั้งการเข้าร่วมในการร่วมแรงร่วมใจ

๓) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ซึ่งอาจจะเป็นผลประโยชน์ทางวัตถุทางสังคมหรือโดยส่วนตัว

๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ซึ่งนับว่าเป็นการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด และเป็นการแสดงถึงการรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป^๒

การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเป็นกระบวนการ(Process) ที่ประชาชนในชุมชนได้เข้าไปดำเนินกิจกรรมในชุมชน นับตั้งแต่ร่วมกำหนดปัญหาและความต้องการ ร่วมระบุสาเหตุของปัญหาร่วมกำหนดวิธีการปฏิบัติงานเพื่อแก้ไขปัญหา ร่วมปฏิบัติกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหา ร่วมติดตามประเมินผลกิจกรรม และร่วมรับผลกระทบที่เกิดจากกิจกรรมนั้น ซึ่งประเด็นหลักของการมีส่วนร่วมของประชาชนก็คือประชาชนต้องเป็นผู้กระทำในแต่ละขั้นตอนของการมีส่วนร่วมด้วยตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจอย่างอิสระ^๓

หลักการพื้นฐานของการมีส่วนร่วมมี ๑๐ ประการที่ควรคำนึงถึง คือ

๑. เชื่อว่ามนุษย์ต่างมีความคิดและมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน
๒. เชื่อว่าทุกคนไม่ได้ชั่วตั้งแต่เกิดโดยเหตุที่เขาอาจจนอยู่นั้นมิใช่จากกรรม
๓. ต้องคิดว่ามนุษย์มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้ เพราะถ้ามีการใช้เทคโนโลยีโดยที่มนุษย์ไม่มาร่วมคิด ร่วมกันรู้ หรือเข้าใจเพียงพอก็อาจไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ควรหรือตรงข้ามกลับใช้เพื่อทำลายเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเองหรือสิ่งแวดล้อมได้
๔. เชื่อว่าชาวชุมชนต่างๆ มักมีภูมิปัญญาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของตนในระดับหนึ่งบางเรื่องที่ชาวชุมชนยึดถือจึงต้องค่อยๆ ให้ปรับตัวผสมผสานกับวิทยาการภายนอก
๕. ต้องคิดว่ามนุษย์มีความสามารถพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนให้ได้ดี ถ้าได้รับโอกาสที่จะร่วมคิด ร่วมเข้าใจ และร่วมจัดการ (Active partner) เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม การที่มนุษย์บางกลุ่มปฏิเสธเทคโนโลยีอย่างสิ้นเชิง ก็เป็นไปตามระดับการเข้าใจในเทคโนโลยีนั้นอย่างถูกต้องหรือไม่ และมีกลวิธีปรับความเข้าใจนั้นมาสู่ระดับที่แต่ละฝ่ายยอมรับได้เพียงใด ซึ่งต้องให้ได้รับโอกาสที่จะเข้าใจ และยอมปรับให้เหมาะสมกับตนอย่างเหมาะสม
๖. การมีส่วนร่วมยังมีเพิ่มขึ้น เมื่อมีสภาพที่เหมาะสมต่อไปนี้

^๒ เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง , การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศักดิ์โสภณ, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐๐.

^๓ ธีรธรรม ศรีทอง ,การเพิ่มศักยภาพภาวะความเป็นผู้นำในงานพัฒนาชุมชน , พิมพ์ครั้งที่ ๑ , (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ โอ.เอส.พรินต์ติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๙๑.

๖.๑) ประชาชนในท้องถิ่นได้รู้สึกว่าเขาได้ควบคุมโชคชะตาของตนเอง แทนที่จะเป็นบุคคลอื่นที่ “เขาไม่รู้จัก” หรือที่ “เขาไม่ไว้วางใจ” ที่บอกว่ามาช่วยเขา แต่บ่อยครั้งไม่ได้ช่วยจริงจิง

๖.๒) ผู้ที่จะเข้าร่วมต้องมีอิสรภาพ ได้รับความเสมอภาคและได้รับความจริงใจให้เข้ามีส่วนร่วม ดังนั้นการมีส่วนร่วมจะเกิดอย่างเต็มที่และจริงจิงเมื่อบุคคลนั้นๆ ไม่ถูกบังคับให้จำยอมเข้าร่วมและที่สำคัญคือต้องเข้าร่วมด้วยโดยเท่าเทียมกับผู้มาร่วมด้วยทุกคนอีกทั้งโครงการให้ความจริงใจด้วย

๖.๓) ผู้ที่จะเข้าร่วมต้องมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วมได้ กิจกรรมหลายเรื่องประชาชนทั่วไปอาจมีส่วนร่วมด้วยได้ แต่ที่เป็นกิจกรรมเฉพาะ เช่น การแพทย์ การก่อสร้างอาคารสูง การทหาร ฯลฯ หากประชาชนเข้าร่วมด้วย อาจไม่ได้ผล หรืออาจเกิดความเสียหาย

๖.๔) มีการสื่อสาร ๒ ทางเพื่อให้ผู้มีส่วนร่วมได้รับข้อมูลอย่างถูกต้องและสมบูรณ์ หากผู้มีส่วนได้-เสีย ได้รับข้อมูลไม่ถูกต้องและครบถ้วน หรือสื่อสารได้ไม่ดีพอก็จะไม่เข้าใจได้ดีพอว่าโครงการจะทำให้เกิด ผลดี-ผลเสีย อย่างไรเพียงใดอาจนำไปสู่การไม่ยอมรับโครงการได้

๖.๕) ประชาชนมีส่วนร่วมรับทราบ-ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจในโครงการตั้งแต่เริ่มต้นจะทำให้ต้องการเข้ามาร่วมกับโครงการมากยิ่งขึ้น การร่วมงานกันตั้งแต่เริ่มต้น จนสิ้นสุดการตัดสินใจในโครงการนั้นๆ ในระยะยาวจะเกิดผลดียิ่งขึ้นกว่าการที่จะให้ร่วมด้วยเพียงบางส่วน หรือเข้าไป

๖.๖) ประชาชนมีทัศนคติที่ดีต่อเจ้าหน้าที่โครงการและต่อโครงการนั้นๆ และเต็มใจที่จะมีส่วนร่วมด้วย

๖.๗) การมีส่วนร่วมนั้นต้องไม่ทำให้ประชาชนเสียค่าใช้จ่ายมากเกินไป ผลตอบแทนที่ประเมินว่าจะได้รับ

๖.๘) เมื่อเข้ามามีส่วนร่วมแล้วจะไม่กระทบกระเทือนสถานภาพในหน้าที่การงาน หรือทางสังคมให้ลดน้อยลง

๖.๙) มีกลวิธีการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างโครงการและผู้มีส่วนได้เสีย

๗. เชื่อว่าตนต่างกับชาวบ้านอยู่ไม่น้อยและชาวบ้านเองก็แตกต่างกันอยู่บ้างดังนั้นการจะให้มีส่วนร่วมจะเอาใจเราฝ่ายเดียวไม่ได้

๘. อาจใช้การมีส่วนร่วมในหลายรูปแบบ เช่น (๑) รูปแบบโดยตรง คือมีส่วนร่วมโดยตัวบุคคล แต่ละคน หรือ (๒) ประชาชนก่อตั้งองค์กรขึ้นมามีส่วนร่วม หรือ (๓) ให้มีตัวแทนมามีส่วนร่วมโดยอ้อม ซึ่งย่อมขึ้นกับบริบทของแต่ละพื้นที่เช่น ในพื้นที่ที่ประชาชนมีศรัทธาในตัวแทนของเขา การมีตัวแทนร่วมด้วยก็เพียงพอ แต่กรณีที่ใหญ่บ้านมีประชาชนหลากหลายกลุ่มจึงควรมีตัวแทนของกลุ่มจากหลายภาคส่วนมามีส่วนร่วมเพิ่มเติม

๙. ไม่มีสิ่งใด ได้มาฟรี ต้องแลกเปลี่ยนกัน มีเสียไปบ้าง เพื่อจะได้มา

๑๐. การมีส่วนร่วมต้องนึกถึงใจของผู้อื่นให้มากมิใช่เอาแต่ใจเราฝ่ายเดียว^๔

สรุปได้ว่า หลักการพื้นฐานของการมีส่วนร่วมโดยที่มนุษย์ได้มาร่วมคิดร่วมกันรู้เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องที่เกี่ยวกับหลักการเพื่อให้เกิดประโยชน์เท่าที่ควรที่ได้ร่วมตัดสินใจในโครงการตั้งแต่เริ่มต้นการร่วมงานกันตั้งแต่เริ่มต้น จนถึงสิ้นสุดการตัดสินใจในโครงการนั้นๆ

ลักษณะของการมีส่วนร่วมดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ (Formal-informal Participation)

๑.๑ การมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ เป็นการมีส่วนร่วมที่ถูกต้องตามระบบขององค์กร ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมตามหน้าที่ที่มีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมตามขอบเขตที่องค์กรได้วางนโยบายไว้

๑.๒ การมีส่วนร่วมอย่างไม่เป็นทางการเป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นอย่างไม่มีโครงสร้าง เป็นการร่วมตกลงกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ระหว่างพนักงานในบรรยากาศของความเป็นส่วนตัวมากกว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ

๒. การมีส่วนร่วมทางตรงและทางอ้อม (Direct-indirect Participation)

๒.๑ การมีส่วนร่วมทางตรง เป็นการมีส่วนร่วมกันโดยตรงที่สมาชิก หรือพนักงานในองค์กรได้มีส่วนร่วมโดยตรงแบบทันที พนักงานแต่ละคนมีสิทธิและโอกาสที่จะแสดงการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้อง

๒.๒ การมีส่วนร่วมทางอ้อม เป็นการมีส่วนร่วมของพนักงาน โดยผ่านทางตัวแทนพนักงาน^๕

การบริหารแบบมีส่วนร่วม คือ วิธีการบริหารหรือรูปแบบการตัดสินใจ ซึ่งเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากการทำงานในองค์การ สิ่งสำคัญที่สุดของผู้บริหาร คือ การตัดสินใจ ในประเทศโลกเสรี เชื่อเรื่องความเสมอภาค และ

ประชาธิปไตย เชื่อว่าถ้าเอาวิธีการนี้มาใช้กับการบริหารแล้วจะช่วยเพิ่มความพึงพอใจ และแรงจูงใจให้ผู้ร่วมงาน การตัดสินใจทุกๆ ไปมี ๔ ระดับ คือ

๑. ตัดสินใจด้วยผู้บริหารเอง
๒. ปรึกษาผู้ร่วมงาน ในที่สุดผู้บริหารตัดสินใจ
๓. ตัดสินใจร่วมกัน
๔. ผู้บริหารมอบหมายให้ผู้อื่นไปตัดสินใจ

^๔ นรินทร์ชัย พัฒนาพงศ์ , การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิคและกรณีตัวอย่าง ,พิมพ์ครั้งที่๒ , (เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔ - ๑๕.

^๕ นิตินา โพธิ์ประสระ , "การมีส่วนร่วมของพนักงาน" , วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต , (สาขาจิตวิทยาอุตสาหกรรม : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑).

ขั้นตอนรูปแบบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาไว้ดังนี้

- ๑) การมีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหา พร้อมทั้งลำดับความสำคัญของปัญหาต่าง ๆ มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย เนื่องจากเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรง
- ๒) การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์หาสาเหตุ ตลอดจนที่มาของปัญหา ทั้งนี้เพราะปัญหาเป็นผลเบี่ยงพลายจากเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาเบื้องต้น การค้นหาต้นตอของเหตุย่อมง่ายต่อการดำเนินการในการแก้ปัญหา
- ๓) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการตามแผน และมีส่วนร่วมในการประเมินผล ซึ่งเมื่อมีการกำหนดแนวทางในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ โดยเข้าร่วมทุกขั้นตอน ทุกกิจกรรม หรือทุกกระบวนการบริหารขององค์กรและมีขั้นตอนที่ชัดเจน ซึ่งได้กำหนดไว้ว่าจะต้องเป็นการเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในทุกๆ ด้าน รวมไปถึงสามารถที่จะวิเคราะห์ประเมินผลได้ถึงปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไขเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์เดียวกันคือ ความสำเร็จขององค์กร^๖

ในปัจจุบัน การบริหารแบบมีส่วนร่วมเป็นที่ยอมรับกันว่ามีความเหมาะสมกับยุคสมัยและสอดคล้องกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากให้ความสำคัญต่อผู้ร่วมงานทุกระดับชั้นมีนักวิชาการได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ดังนี้

เสนอแนวคิดการมีส่วนร่วมตามความหมายกว้างๆว่าการที่ประชาชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากรตลอดจนปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ สังคมการมีส่วนร่วมในความหมายนี้ จึงเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวทางการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนพัฒนาการรับรู้ สติปัญญาและความสามารถในการตัดสินใจ กำหนดชีวิตด้วยตนเอง ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นทั้งวิธีการ(Means) และเป้าหมาย (Ends) ในเวลาเดียวกัน

ได้กล่าวเกี่ยวกับ ความหมายของการมีส่วนร่วม ไว้ ๒ ลักษณะ คือ

- ๑) การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันคิดค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการโดยโครงการพัฒนาดังกล่าว จะต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน
- ๒) การมีส่วนร่วมทางการเมือง

^๖ ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔๓.

คำว่า การมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึงการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมบางอย่างร่วมกับผู้อื่น^๗

การบริหารแบบมีส่วนร่วมคือ การบริหารที่เน้นการระดมความคิด จิตใจให้เกิดพลังทางการบริหาร และเป็นการบริหารที่จัดกิจกรรมให้ผู้ปฏิบัติร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ตั้งแต่กลุ่มเล็กจนเป็นกลุ่มใหญ่ นอกจากนี้ยังหมายถึง กระบวนการที่ให้ผู้ได้บังคับบัญชามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจเพื่อใช้ความคิดสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญในการแก้ไขปัญหาในลักษณะของการแบ่งอำนาจหน้าที่ที่สำคัญขององค์กร^๘

ความหมายของคำว่าส่วนร่วมหมายถึง ส่วนได้ส่วนเสียในกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น เช่น มีส่วนร่วมในการบำเพ็ญกุศล มีส่วนร่วมในการทุจริต มีส่วนร่วมในการลงทุนบริษัท^๙

ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ดังนี้

๑. ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนตลอดจนความต้องการของชุมชน
๒. ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบ รวมทั้งวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชนหรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
๓. ร่วมวางนโยบายหรือแผนงาน หรือโครงการ หรือกิจกรรม เพื่อขอจัดและแก้ไขปัญหา รวมทั้งสนองความต้องการของชุมชน
๔. ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีอย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
๕. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
๖. ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเองและหน่วยงาน
๗. ร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงานโครงการ และกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมาย
๘. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการ และกิจกรรมที่ได้ทำไว้โดยเอกชนและรัฐบาลให้ได้ประโยชน์ได้ตลอดไป

ประเภทและรูปแบบการมีส่วนร่วมมีหลายลักษณะดังนี้

- ๑) การมีส่วนร่วมโดยดูจากกิจกรรม เช่น การมีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง ในการติดต่อผู้อื่น ในการประท้วงการเป็นสมาชิกหัวคะแนนให้พรรคการเมือง เป็นต้น

^๗ ปิยะนุช เงินคล้าย และคนอื่นๆ , การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน , (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕), หน้า ๕.

^๘ ธรรมรส โชติคุณุช, “การบริหารแบบมีส่วนร่วม”, ประมวลสาระวิชาทฤษฎีและแนวทางปฏิบัติในการบริหารการศึกษา หน่วยที่ ๙-๑๒, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒๘.

^๙ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ , (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๒.

๒) การมีส่วนร่วมโดยพิจารณาจากระดับการบริหาร ซึ่งแบ่งเป็น ๓ ระดับ คือ

๒.๑ ในระดับแนวราบ เป็นการมีส่วนร่วมโดยไม่จริงจัง

๒.๒ ระดับแนวตั้ง เป็นการมีส่วนร่วมกับผู้ที่มีอำนาจมากกว่าผลประโยชน์และ

๒.๓ การมีส่วนร่วมในการบริหารงานที่เกี่ยวข้องทั้งแนวดิ่งและแนวนอน

๓) การมีส่วนร่วมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเข้าไปมีอำนาจและควบคุม ซึ่งแบ่งออกเป็น ๘ กลุ่ม ดังต่อไปนี้

๓.๑ กุศโลบาย (Manipulation) เป็นการเข้ามาเพียงเพื่อประชาสัมพันธ์ตนเองไม่ได้มุ่งหวังการมีส่วนร่วม

๓.๒ การรักษา (Therapy) คล้ายๆ กับกุศโลบายแต่เป็นการเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อให้ทุกคนอยู่ร่วมกันและมีพฤติกรรมตามที่ผู้ต้องการเท่านั้น

๓.๓ การบอกกล่าว (Informing) เป็นการที่ผู้นำให้ตามเข้ามามีส่วนร่วมเพียงเล็กน้อย

๓.๔ การให้คำปรึกษา (Consultation) เป็นการที่ผู้นำให้ผู้ตามคอยพิจารณาถึงข้อต่างๆ แต่ไม่ได้บังคับให้ผู้ตามต้องทำตามการมีส่วนร่วมของผู้ตาม

๓.๕ การปลอมโยน (Placation) มีลักษณะเหมือนกับการเห็นอกเห็นใจคล้อยตามแต่นั้นไม่ได้มีการยอมรับที่ปฏิบัติตามเลย

๓.๖ การเป็นหุ้นส่วน (Partnership) หมายถึง การมีส่วนร่วมนั้นจะมีลักษณะการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมตัดสินใจมากขึ้น

๓.๗ การมอบอำนาจ (Delegate power) เป็นการที่ผู้มอบอำนาจให้ผู้ตามปฏิบัติแทน ซึ่งเป็นการเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมของผู้ตามมากขึ้น

๓.๘ อำนาจและการควบคุม (Power and control) อยู่ในมือของผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วมและกำหนดบทบาทอย่างแท้จริง^{๑๐}

การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม ในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมติดตามผล การเปิดโอกาสให้เข้าร่วมกิจกรรมจะได้รับประโยชน์ในด้านการนำเอาความรู้ ความสามารถ (Talent) และทักษะ (Skill) ของคนในองค์กรหรือท้องถิ่นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม^{๑๑}

^{๑๐} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช , การบริหารการพัฒนาชนบท , (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๐), หน้า ๒๗๐-๒๗๑.

^{๑๑} เมตต์ เมตต์การุณจิต , การบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม: ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและข้าราชการ, (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖

เรื่องของการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ให้กับท้องถิ่นว่า กฎหมายการศึกษาแห่งชาติได้เตรียมกลไกเอาไว้แล้ว ในอนาคตท้องถิ่นจะต้องเข้ามารับผิดชอบการศึกษา ขั้นแรกจึงให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม จากนั้นพัฒนาไปสู่การที่เขาเอาไปทำเองหรือมารับไปทำก็ได้ โดยในกรอบของการจัดระบบบริหารเขตพื้นที่ได้เตรียมเรื่องนี้ไว้ชัดเจนคือกำหนดให้ตัวแทนท้องถิ่นเข้ามาร่วมเป็นกรรมการบริหารเขตพื้นที่ มาร่วมเป็นกรรมการบริหารโรงเรียน กำหนดให้ท้องถิ่นมีบทบาทสนับสนุนงบประมาณหรือแผน หรือนโยบาย หรือคน หรือสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ให้กับโรงเรียนที่อยู่ในท้องถิ่นได้ และทั้งหมดนี้อยู่ในกฎหมาย ขั้นตอนและแผนการการกระจายอำนาจด้วย ตามกฎหมายการเข้ามามีส่วนร่วมไม่ใช่เข้ามานั่งเฉยๆ แต่จะมีอำนาจในการบริหารโรงเรียน ในการตัดสินใจเรื่องงบประมาณ จากการที่ท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในเรื่องการศึกษาท้องถิ่นจะเข้มแข็งขึ้นมา ได้เรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการ มีประสบการณ์ตรงในการที่จะดำเนินงานของตนเองไปในอนาคตอาจจะตั้งโรงเรียนขึ้นมาเองได้^{๑๒}

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้นำทุกอย่างซึ่งไม่ใช่การกำหนดจากภายนอกแล้วให้ประชาชนเข้าร่วม ต้องเป็นเรื่องที่ประชาชนคิดเอง โดยแบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น ๕ ขั้นตอนคือ (๑) การมีส่วนร่วมในการค้นหา (๒) การจัดลำดับความสำคัญของปัญหาร่วมในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่มาของปัญหา (๓) การมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีการและวางแผนร่วมกันในการแก้ปัญหา (๔) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผน และ(๕) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล วิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค และปัจจัยที่มีส่วนทำให้เกิดผลสำเร็จ หมายถึงการเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้นและมีพลังของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจ เพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคมจัดทรัพยากรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนั้น และเป็นการปฏิบัติตามแผนการหรือโครงการต่างๆด้วยความสมัครใจ^{๑๓}

ส่วนร่วมความหมายที่สำคัญ คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในการกำหนดนโยบาย การบริหารจัดการทรัพยากร การบริหารจัดการชุมชนคน ทุนของชุมชน ^{๑๔}การที่ปัจเจกบุคคลที่ดี กลุ่มคนหรือองค์กรประชาชนได้อาสาเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจการดำเนินโครงการ การแบ่งปันผลประโยชน์และการประเมินผลโครงการพัฒนาด้วยความสมัครใจโดยปราศจากข้อกำหนดที่มาจากบุคคลภายนอกและเป็นไปเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิกในชุมชน รวมทั้งที่อำนาจอิสระ

^{๑๒} สุรพล นิติไกรพจน์ , “ทิศทางการบริหารกระทรวงใหม่ ” สารปฏิรูป , (๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔) , หน้า ๖๗.

^{๑๓} เสน่ห์ จามริก ,การเมืองไทยกับการพัฒนาการรัฐธรรมนูญ , พิมพ์ครั้งที่ ๒ , (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๐) , หน้า ๒๐.

^{๑๔} เสรี พงศ์พิศ, ร้อยคำที่ควรรู้ ให้เท่าทันตามสถานการณ์เปลี่ยนแปลง , (กรุงเทพมหานคร : พลังทางปัญญา, ๒๕๔๗) , หน้า ๑๗.

ในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาให้กับสมาชิกด้วยความพึงพอใจและผู้เข้ามามีส่วนร่วมมีความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการด้วย^{๑๕}

คำจำกัดความ การบริหารแบบมีส่วนร่วม คือกระบวนการตัดสินใจ เน้นการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของบุคคล ให้ความคิดสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญในการแก้ปัญหา ผู้บริหารแบ่งอำนาจหน้าที่การบริหารให้เข้ากับผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ในการตัดสินใจขององค์กร^{๑๖}

การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นวิธีการที่ผู้นำสามารถนำมาปรับใช้ในการจูงใจและสร้างขวัญกำลังใจให้แก่บุคลากร เป็นกลยุทธ์ที่จะช่วยให้มีแรงจูงใจในการทำงานมากขึ้น มีลักษณะเป็นกระบวนการที่จะทำให้พนักงานมีสิทธิมีเสียงในการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับงานของตน บุคลากรที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจอาจมีความผูกพันในการทำงานยิ่งกว่าการเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเท่านั้น ยิ่งไปกว่านั้นการเข้าไปมีส่วนร่วมจะทำให้บุคลากรเกิดทัศนคติต่อการบริหารงานขององค์กรดีขึ้น ส่งผลให้บุคคลเกิดความพอใจในการทำงานและมีแรงใจที่จะมุ่งสู่ความสำเร็จในชีวิตการทำงาน ตลอดจนทำให้เขาได้รับการยอมรับ (Recognition) มีความรับผิดชอบ (Responsibility) และเกิดความนับถือตนเองมากขึ้น (Self-esteem) นอกจากนี้ยังพบว่า การมีส่วนร่วมของบุคลากรส่งผลให้เขามีความชัดเจนในความคาดหวังมากยิ่งขึ้นกล่าวคือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจจะทำให้บุคลากรเกิดความเข้าใจการทำงาน และการบริหารงานในองค์กรได้ดียิ่งขึ้นอีก ทั้งจะเชื่อมโยงไปสู่ความเข้าใจในการทำงานกับระบบรางวัลได้ดีขึ้น

การมีส่วนร่วม (participation) คือ เป็นผลมาจากการเห็นพ้องกันในเรื่องของความ ต้องการ และทิศทางของการเปลี่ยนแปลงและความเห็นพ้องต้องกัน จะต้องมีการเกิด ความคิดริเริ่มโครงการเพื่อการปฏิบัติ เหตุผลเบื้องต้นของการที่มีคนมาร่วมกันได้ควร จะต้องมีการตระหนักว่าปฏิบัติการทั้งหมดหรือการกระทำทั้งหมด ที่ทำโดยกลุ่มหรือใน นามกลุ่มนั้น กระทำผ่านองค์กร การ (organization) ดังนั้นองค์กรจะต้องเป็นเสมือนตัวนำให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงได้

กระบวนการให้บุคคลเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ตัดสินใจ แก้ไขปัญหาด้วยตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของ บุคคล แก้ไขปัญหาร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุน ติดตามการ ปฏิบัติงานขององค์กรและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ดังนี้^{๑๗}

๑. ด้านการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น

^{๑๕} เสาวนิตย์ ชัยมุสิก, การบริหารโรงเรียนเป็นฐานเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บุคพอยท์, ๒๕๔๒), หน้า ๔๑.

^{๑๖} สมยศ นาวิการ, การบริหารแบบมีส่วนร่วม, (กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ, ๒๕๔๕), หน้า ๑.

^{๑๗} ยุพาพร รูปงาม. การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงานงบประมาณ ในการปฏิรูป ระบบราชการ. ภาค นิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ๒๕๔๕, หน้า ๘-๙.

- ๒. ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
- ๓. ด้านการมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน
- ๔. ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน

Cohen and Uphoff (คูเฮน และ อาหอฟฟ์) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบทออกเป็น ๔ แบบ ดังนี้

- ๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ซึ่งประกอบด้วยการริเริ่มตัดสินใจ การดำเนินการตัดสินใจ กำหนดนโยบายจากความต้องการ และการตัดสินใจปฏิบัติการ อาจจะเป็น การตัดสินใจในช่วงระยะเวลาเริ่มแรก การตัดสินใจในช่วงของกิจกรรมหรือการตัดสินใจในช่วงการ ดำเนินกิจกรรม
- ๒) การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Implementation) ซึ่งอาจเป็นไปในรูปของการเข้าร่วมโครงการโดยให้การสนับสนุนด้านการบริหาร การประสานความร่วมมือ รวมทั้งการลงมือ ปฏิบัติการด้วยแรงงานแรงงาน และการสนับสนุนทรัพยากรอื่นๆ
- ๓) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) เป็นการร่วมกันที่จะรับผิดชอบต่อผลที่จะ เกิดขึ้น หรือการมีส่วนร่วมต่อผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นในทุกๆด้าน
- ๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เป็นการร่วมกันควบคุมตรวจสอบผลการ ดำเนินงานตลอดจนเข้าไปแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น^{๑๘}

จากการทบทวนเอกสารดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง ขบวนการ โครงการ วิธีการ และกระบวนการที่ส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนและสร้างโอกาสให้ประชาชน เข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อประโยชน์ของตนเองและส่วนร่วมโดยการ เข้าไปมีส่วนร่วมในด้านต่างๆ เช่นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การวางแผน การลงมือปฏิบัติงาน การตรวจสอบ การติดตามตรวจสอบ และการประเมินผล

สรุปว่า ความหมายของการมีส่วนร่วม คือ การเข้าไปมีส่วนร่วมทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง อาจเป็นการเข้าร่วมแบบทางตรง หรือทางอ้อมก็ได้ และยังเป็นวิธีการที่ผู้นำสามารถนำมาปรับใช้ในการ จูงใจและสร้างขวัญกำลังใจให้แก่บุคลากร เป็นกลยุทธ์ที่จะช่วยให้มีแรงจูงใจในการทำงานมากขึ้น การเข้าไปมีส่วนร่วมยังทำให้บุคลากรเกิดทัศนคติต่อการบริหารงานขององค์กรดีขึ้น ส่งผลให้บุคคลเกิด ความพอใจในการทำงาน เกิดความผูกพันต่อหน่วยงานและภารกิจที่ตนเองมีส่วนร่วมมีแรงใจที่จะมุ่งสู่ ความสำเร็จในชีวิตการทำงานลักษณะของการมีส่วนร่วม

^{๑๘} Cohen, J and N.T. Uphoff, Participation,s Place in Rural Development : SeekingClarify Through Specificity, (world Development 8,1980), pp.213 – 218.

ตารางที่ ๒.๑ สรุปความหมายของการมีส่วนร่วม

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	นิยามหรือความหมายการมีส่วนร่วม
จามะรี เชียงทอง (๒๕๔๙, หน้า ๑๕๓)	๑. ความเสมอภาคระหว่างประชาชน ๒. การแสดงความคิดเห็นของตนในชุมชนที่สังกัด ๓. ผลประโยชน์ร่วมกันของทุกๆ คน
เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (๒๕๔๐, หน้า ๑๐๐)	๑. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ๒. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ๓. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ๔. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล
ณัฐนรี ศรีทอง (๒๕๕๒, หน้า ๑๙๑)	๑. ประชาชนในชุมชนได้เข้าไปดำเนินกิจกรรมในชุมชน ๒. ร่วมกำหนดปัญหาและความต้องการ ๓. ร่วมกำหนดวิธีการปฏิบัติงานเพื่อแก้ไขปัญหา ๔. ร่วมติดตามประเมินผลกิจกรรม ๕. ร่วมรับผลกระทบที่เกิดจากกิจกรรมนั้น
นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (๒๕๔๗, หน้า ๑๔ – ๑๕)	๑. เชื่อว่ามนุษย์ต่างมีความคิดและมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน ๒. เชื่อว่าทุกคนไม่ได้ชั่วตั้งแต่เกิด ๓. ต้องคิดว่ามนุษย์มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้ ๔. เชื่อว่าชาวชุมชนต่างๆ มักมีภูมิปัญญาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ๕. ต้องคิดว่ามนุษย์มีความสามารถพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตน ๖. การมีส่วนร่วมยังมีเพิ่มขึ้น เมื่อมีสภาพที่เหมาะสม ๗. เชื่อว่าตนต่างกับชาวบ้านอยู่ไม่น้อยและชาวบ้านเองก็แตกต่างกันอยู่บ้าง ๘. อาจใช้การมีส่วนร่วมในหลายรูปแบบ ๙. ไม่มีสิ่งใด ได้มาฟรี ต้องแลกเปลี่ยนกัน มีเสียไปบ้าง เพื่อจะ

ตารางที่ ๒.๑ (ต่อ)

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	นิยามหรือความหมายการมีส่วนร่วม
เนตินา โพธิประสวะ (๒๕๔๗, หน้า ๑๔ – ๑๕)	๑. การมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ๒. การมีส่วนร่วมทางตรงและทางอ้อม
ประกอบ กุลเกลี้ยง (๒๕๔๓, หน้า ๑๔๓)	๑. ตัดสินใจด้วยผู้บริหารเอง ๒. ปรึกษาผู้ร่วมงาน ในที่สุดผู้บริหารตัดสินใจ ๓. ตัดสินใจร่วมกัน ๔. ผู้บริหารมอบหมายให้ผู้อื่นไปตัดสินใจ
ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (๒๕๔๓, หน้า ๑๔๓)	๑. การมีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหา ๒. การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์หาสาเหตุ ๓. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการตามแผน
ปิยะนุช เงินคล้าย (๒๕๔๕, หน้า ๕)	๑. การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมบางอย่างร่วมกับผู้อื่น
ธรรมรส โชติบุญขร (๒๕๔๖, หน้า ๒๒๘)	๑. การบริหารที่เน้นการระดมความคิด ๒. จิตใจให้เกิดพลังทางการบริหาร ๓. เป็นการบริหารที่จัดกิจกรรมให้ผู้ปฏิบัติร่วมกันคิดร่วมกันทำ
พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ (๒๕๔๖, หน้า ๑,๑๔๒)	การมีส่วนได้ส่วนเสียในกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น เช่น มีส่วนร่วมในการบำเพ็ญกุศล มีส่วนร่วมในการทุจริต มีส่วนร่วมในการลงทุนบริษัท
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (๒๕๔๐, หน้า ๒๗๐-๒๗๑)	๑. การมีส่วนร่วมโดยดูจากกิจกรรม ๒. การมีส่วนร่วมโดยพิจารณาจากระดับการบริหาร ๓. การมีส่วนร่วมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเข้าไปมีอำนาจและควบคุม
เมตต์ เมตต์การุณจิต (๒๕๕๓, หน้า ๑๖)	๑. การเปิดโอกาสให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ๒. การร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมติดตามผล ๓. การเปิดโอกาสให้เข้าร่วมกิจกรรมจะได้รับ

ตารางที่ ๒.๑ (ต่อ)

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	นิยามหรือความหมายการมีส่วนร่วม
เสน่ห์ จามริก (๒๕๔๐, หน้า ๒๐)	ประโยชน์ในด้านการนำเอาความรู้ ความสามารถ ๑. การมีส่วนร่วมในการค้นหา ๒. การจัดลำดับความสำคัญของปัญหาร่วมในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่มาของปัญหา ๓. การมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีการและวางแผนร่วมกันในการแก้ปัญหา ๔. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผน ๕. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล วิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค
สุรพล นิติไกรพจน์ (๒๕๕๔, หน้า ๖๗)	๑. มาร่วมเป็นกรรมการบริหารโรงเรียน ๒. ได้เรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการ ๓. ประสบการณ์ตรงในการที่จะดำเนินงานของตนเอง
เสรี พงศ์พิศ (๒๕๔๗, หน้า ๑๗)	๑. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ๒. การบริหารจัดการทรัพยากร ๓. การบริหารจัดการชุมชนคน พุนของชุมชน
เสาวนิตย์ ชัยมุสิก (๒๕๔๒, หน้า ๔๑)	๑. การแบ่งปันผลประโยชน์ ๒. การประเมินผลโครงการพัฒนาด้วยความสมัครใจ
สมยศ นาวิการ (๒๕๔๕, หน้า ๑)	๑. เน้นการมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างแท้จริงของบุคคล ๒. ให้ความคิดสร้างสรรค์ ๓. ความเชี่ยวชาญในการแก้ปัญหา
ยุพาพร รูปงาม (๒๕๔๕, หน้า ๘-๙)	๑. ด้านการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น ๒. ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม ๓. ด้านการมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน ๔. ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน

ตารางที่ ๒.๑ (ต่อ)

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	นิยามหรือความหมายการมีส่วนร่วม
Cohen and Uphoff (คูเฮน และ อา หอฟฟ์) (1980), pp.213 – 218)	๑. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ๒. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ๓. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ๔. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

๒.๑.๑ ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมออกเป็น ๔ ขั้นตอนคือ การมีส่วนร่วมในการร่วมคิดร่วมตัดสินใจการมีส่วนร่วม
ร่วมในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ทุก
ขั้นตอนมีความสัมพันธ์โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมที่ขั้นตอนการตัดสินใจเป็นประการสำคัญ ซึ่งในแนว
ทางการมีส่วนร่วมนั้นมุ่งเน้นให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้ที่มีบทบาทในทุก ๆ เรื่อง ไม่ใช่
กำหนดให้ประชาชนปฏิบัติในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของประชาชนที่จะคิด ซึ่ง
แนวความคิดนี้มีกรอบพื้นฐานและการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมดังนี้^{๑๙}

๑. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision.Making) ประกอบด้วย การริเริ่มตัดสินใจ
ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ
๒. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนด้าน
ทรัพยากร การบริหาร และการประสานขอความช่วยเหลือ
๓. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ประกอบด้วย ผลประโยชน์ทางวัตถุ
ผลประโยชน์ทางด้านสังคม และส่วนบุคคล
๔. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เป็นการควบคุม ตรวจสอบการดำเนิน
กิจกรรมทั้งหมด และเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วม

วิเคราะห์ การมีส่วนร่วมในระดับขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมในการระบุถึงปัญหาและสาเหตุของปัญหาในแต่ละท้องถิ่น
๒. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินงาน
๓. การมีส่วนร่วมในการนำแผนไปปฏิบัติ
๔. การมีส่วนร่วมในการติดตามและควบคุม

^{๑๙} นันทวัฒน์ บรมานันท์ , การบริการสาธารณะในระบบกฎหมายปกครองของฝรั่งเศส
(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สำนักนิติธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๖.

๕. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

๒๐

ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ๒ ระดับ คือ

๑. การมีส่วนร่วมในระดับต่ำ หมายถึง หน่วยงานรัฐเป็นฝ่ายริเริ่ม คิดตัดสินใจให้มีโครงการหรือกิจกรรมขึ้นมา และเห็นว่าสมควรจะให้ประชาชนมีส่วนร่วมดำเนินการด้วย

๒. การมีส่วนร่วมระดับสูง หมายถึง ประชาชนเป็นฝ่ายคิดริเริ่ม ตัดสินใจและดำเนินโครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ เอง^{๒๑}

สรุปได้ว่า กระบวนการในการมีส่วนร่วมอาจแบ่งได้หลากหลายระดับ ซึ่งในการจำแนกออกเป็นแต่ละระดับนั้นคำนึงถึงการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติงาน อาทิ การมีส่วนร่วมถกเถียงแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การค้นหาปัญหา การวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน การวางแผนร่วมกัน การปฏิบัติตามแผนมีการทำงานร่วมกัน และการประเมินผลร่วมกัน ตลอดจนการรับผลประโยชน์ร่วมกัน เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่า เป็นการจำแนกโดยเริ่มตั้งแต่ระดับต่ำหรือระดับการมีส่วนร่วมในเบื้องต้น ไปจนถึงการมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้นไปเรื่อยๆ นั่นเอง

ตารางที่ ๒.๒ สรุปขั้นตอนการมีส่วนร่วม

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	นิยามหรือความหมายขั้นตอนการมีส่วนร่วม
นันทวัฒน์ บรมานันท์ (๒๕๔๑, หน้า ๖)	๑.การมีส่วนร่วมในการร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ๒. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ๓. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ๔. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ๕. ทุกขั้นตอนมีความสัมพันธ์โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วม
สุวิทย์ ชันธะโรจน์ (๒๕๔๕, หน้า ๑๐๓)	๑. การมีส่วนร่วมในการระบุถึงปัญหาและสาเหตุของปัญหาในแต่ละท้องถิ่น ๒. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินงาน ๓. การมีส่วนร่วมในการนำแผนไปปฏิบัติ ๔. การมีส่วนร่วมในการติดตามและควบคุม

^{๒๐} สุวิทย์ ชันธะโรจน์, การประเมินแบบมีส่วนร่วม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมประชาสัมพันธ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๓.

^{๒๑} สุนีย์ มัลลิกะมาส, รัฐธรรมนูญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๕๖-๕๗.

ตารางที่ ๒.๒ (ต่อ)

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	นิยามหรือความหมายขั้นตอนการมีส่วนร่วม
	๕. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล
สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ (๒๕๔๕, หน้า ๕๖ - ๕๗)	๑. การมีส่วนร่วมในระดับต่ำ ๒. การมีส่วนร่วมระดับสูง

๒.๑.๒ ลักษณะของการมีส่วนร่วม

การบริหารแบบมีส่วนร่วม เป็นวิธีการหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในการทำงานร่วมกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการศึกษา ทั้งในระดับเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา ประเด็นสำคัญของการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวกับการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานประกอบด้วย

๑. ใครควรมีส่วนร่วม คือ บุคคลที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในระดับท้องถิ่น ประกอบด้วยบุคลากรทางการศึกษาในระดับเขตพื้นที่การศึกษา คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง ชุมชนและนักเรียน บุคคลดังกล่าวคือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

๒. มีส่วนร่วมในเรื่องอะไร พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓ บัญญัติไว้ในมาตรา ๓๙ ให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและจัดการศึกษา ทั้งด้านวิชาการ (หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน) งบประมาณ (การบริหาร งบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน) การบริหารงานบุคลากร และการบริหารทั่วไปไปยังคณะกรรมการ และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง

๓. มีส่วนร่วมอย่างไร งานแต่ละด้านมีแผนพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในวงจรการทำงาน (PDCA-Cycle) ประกอบด้วย มีส่วนร่วมในการวางแผน (Plan) มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ (Do) มีส่วนร่วมในการกำกับตรวจสอบ (Check) มีส่วนร่วมในการประเมิน และสะท้อนผลงานที่ดำเนิน (Action)

๔. มีส่วนร่วมในระดับใด มีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการ คือ มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการวางแผน การปฏิบัติตามแผน การติดตามและประเมินผล การตัดสินใจจะต้องอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียม

๕. สาระของการมีส่วนร่วม คืออะไร การมีส่วนร่วมในการบริหารและการจัดการเกี่ยวกับงานด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านบุคลากร และงานด้านบริหารทั่วไป

ลักษณะพื้นฐานที่สำคัญของการมีส่วนร่วมคือ

๑. เป็นการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างสรรค์ความดีงามให้แก่ทุกด้านของชีวิตของประชาชนและชุมชน (Inclusiveness)

๒. เป็นการมีส่วนร่วมเพื่อความเท่าเทียมกัน (Equity) ของปัจเจกชนและกลุ่มคนในการมีส่วนให้ (Give) และมีส่วนได้รับประโยชน์ (Take) จากการกระจายทรัพยากรสาธารณะ

๓. เป็นการมีส่วนร่วมที่ทำให้เกิดความเป็นธรรม (Justice) แก่ปัจเจกชนและกลุ่มคนที่มีสถานภาพแตกต่างกันได้มีปฏิสัมพันธ์กันในลักษณะของการแบ่งปัน เกื้อกูลกัน อุ่มชูกัน และเรียนรู้ร่วมกัน^{๒๒}

รูปแบบของการมีส่วนร่วม ซึ่งจำแนกได้ ๓ ประการตามลักษณะของการมีส่วนร่วม คือ

๑. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง โดยผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชน

๒. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชนเช่น กรรมการของกลุ่ม หรือชุมชน

๓. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการเปิดโอกาสให้ โดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน เช่น สถาบัน หรือหน่วยงานที่เชิญชวน หรือเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเมื่อไหร่ก็ได้ทุกเวลา

จึงสรุปได้ว่า รูปแบบของการมีส่วนร่วมนั้นจะเกิดจากผลกระทบของบุคคลสังคม ชุมชน ท้องถิ่น และโรงเรียน ซึ่งจะเป็นการแลกเปลี่ยนปัจจัยพื้นฐานและมอบประโยชน์แก่กันตามที่ต้องการ จึงพิจารณาการมีส่วนร่วมใน ๒ รูปแบบ คือ การมีส่วนร่วมในเชิงกระบวนการโดยจะมีขั้นตอนในการร่วมกันปฏิบัติการกิจดังนี้ การวางแผน การปฏิบัติงาน/ปฏิบัติตามแผน การตรวจสอบการปฏิบัติงาน และการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนา และการมีส่วนร่วมในเชิงปริมาณ หรือระดับของการมีส่วนร่วม โดยจะเริ่มจากน้อยไปหามาก ดังนี้ การเป็นผู้ให้การสนับสนุน การเป็นที่ปรึกษา การมีส่วนร่วมครั้งเดียว การมีส่วนร่วมบางโอกาส การเป็นผู้ร่วมงาน และการเป็นผู้นำ ซึ่งในสภาพความเป็นจริงทั้ง ๒ รูปแบบ อาจเกิดขึ้นพร้อมๆ กัน หรือต่อเนื่องกันก็ได้

ตารางที่ ๒.๓ สรุปลักษณะของการมีส่วนร่วม

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	นิยามหรือความหมายลักษณะของการมีส่วนร่วม
ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (๒๕๔๕, หน้า ๕๙)	๑. การบริหารแบบมีส่วนร่วม ๒. ลักษณะพื้นฐานที่สำคัญของการมีส่วนร่วม ๓. รูปแบบของการมีส่วนร่วม

^{๒๒} ชาติชาย ณ เชียงใหม่ , การมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่สมดุล , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บริษัท ธรรมดาเพรส จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๕๙.

๒.๑.๓ ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม

ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

๑. ช่วยปรับปรุงคุณภาพของการตัดสินใจให้ดีขึ้นเนื่องจากการช่วยกันระบุดันหาปัญหาและมีการพิจารณาทางเลือกในการพัฒนาจากผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง

๒. ช่วยลดค่าใช้จ่ายและความล่าช้าในการปฏิบัติ เป็นการลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นได้ภายหลังเกิดการยอมรับอย่างสูงต่อการตัดสินใจโดยกลุ่ม

๓. นำไปสู่การปฏิบัติได้ง่ายขึ้น ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของในการตัดสินใจเรื่องนั้น ๆ เกิดความรู้สึกระตือรือร้นที่จะช่วยปฏิบัติได้สัมฤทธิ์ผลอย่างจริงจัง

๔. ส่งเสริมให้โครงการที่นำไปปฏิบัติมีความยั่งยืน ผู้มีส่วนร่วมจะเกิดความภาคภูมิใจต่อผลสำเร็จและจะปฏิบัติต่อไปเรื่อยๆ ขยายผลงานนั้นๆ ไปในอนาคต

๕. หลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าอย่างรุนแรง ช่วยลดความรู้สึกต่อต้านเนื่องจากได้แสดงออกถึงความต้องการของตนหรือของกลุ่มออกไป

๖. ความเสี่ยงลดลง ทำให้ได้รับข้อมูลเพิ่มเติมและมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกัน

๗. เป็นการพัฒนา “ประชาสังคม”^{๒๓}

ประโยชน์ของการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่มีต่อการบริหารและการจัดการศึกษา โดยรวมมีดังนี้

๑. เป็นการระดมผู้เชี่ยวชาญและผู้มีประสบการณ์ มาร่วมกันจัดการศึกษาเปิดโอกาสให้ครูเจ้าหน้าที่และชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องสำคัญของโรงเรียน

๒. ขวัญและกำลังใจของครูดีขึ้น

๓. เป็นการระดมทรัพยากรด้านการเงินและด้านวิชาการ เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน

๔. สร้างและสนับสนุนให้เกิดผู้นำทางการศึกษาใหม่ๆ ในทุกระดับ

๕. เพิ่มปริมาณและคุณภาพการติดต่อสื่อสาร

๖. สร้างความยืดหยุ่นในการทำงาน ทำให้เกิดการริเริ่มการมีโครงการใหม่ๆ ที่ตรงกับความต้องการของผู้เรียนมากขึ้น

๗. การที่ครูและผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการบริหารงบประมาณ ทำให้เกิดแนวคิดทางการใช้งบประมาณโดยประหยัดและเกิดประโยชน์สูงสุด

๘. เปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนในโรงเรียน ได้เสนอความคิดเห็นในการปรับปรุงการศึกษา

^{๒๓} กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย , สามแยกชาวบ้าน , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สำนักพัฒนาและส่งเสริมการบริหารงานท้องถิ่น, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔ - ๑๖.

๙. ชุมชนมีส่วนร่วมและมีสิทธิในการบริหารและจัดการศึกษาของโรงเรียนการบริหารและการตัดสินใจด้วยความโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้^{๒๔}

ตารางที่ ๒.๔ สรุปประโยชน์ของการมีส่วนร่วม

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	นิยามหรือความหมายประโยชน์ของการมีส่วนร่วม
กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น(๒๕๕๐ , หน้า ๑๔ – ๑๖)	๑. ช่วยปรับปรุงคุณภาพของการตัดสินใจให้ดีขึ้น ๒. ช่วยลดค่าใช้จ่ายและความล่าช้าในการปฏิบัติ ๓. นำไปสู่การปฏิบัติได้ง่ายขึ้น ๔. ส่งเสริมให้โครงการที่นำไปปฏิบัติมีความยั่งยืน ๕. หลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าอย่างรุนแรง ๖. ความเสี่ยงลดลง ๗. เป็นการพัฒนา “ประชาสังคม”
อุทัย บุญประเสริฐ (๒๕๔๓ , หน้า ๔๙-๕๐)	๑. เป็นการระดมผู้เชี่ยวชาญและผู้มีประสบการณ์มาร่วมกัน ๒. ขวัญและกำลังใจของครูดีขึ้น ๓. เป็นการระดมทรัพยากรด้านการเงินและด้านวิชาการ ๔. สร้างและสนับสนุนให้เกิดผู้นำทางการศึกษาใหม่ๆ ในทุกระดับ ๕. เพิ่มปริมาณและคุณภาพการติดต่อสื่อสาร

๒.๑.๔ ความสำคัญของการมีส่วนร่วม

ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของผู้ปกครอง และชุมชนว่า เมื่อมีการปฏิรูปการศึกษาเกิดขึ้นความจำเป็นที่จะให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่นก็มีความสำคัญเพิ่มขึ้น การพิจารณาหากรอบแบบโครงสร้างที่เหมาะสมต่อการมีส่วนร่วมนี้จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะให้บุคคลต่างๆ เข้ามาปรึกษาหารืออย่างจริงจัง การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนจึงนับว่าเป็นหัวใจสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา^{๒๕}

^{๒๔} อุทัย บุญประเสริฐ, “การศึกษาแนวทางการบริหารและการจัดการศึกษาของสถานศึกษาในรูปแบบของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน”, (กรุงเทพมหานคร: ศุภสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๔๙- ๕๐.

^{๒๕} กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการดำเนินงานปฏิรูปการศึกษาเพื่อ ศตวรรษใหม่, แปลจาก Structuring

ความสำคัญของการมีส่วนร่วมตามลักษณะของจุดเด่นไว้ ๓ ด้าน คือ

๑. ด้านบริบท (Context) เป็นการมีส่วนร่วมเป็นการนำคนไทยในท้องถิ่นที่รู้จักสังคมและสิ่งแวดล้อมทาง ภายภาพของชุมชนอย่างแท้จริง ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ทำให้สามารถตัดสินใจได้อย่างถูกต้องมีประสิทธิภาพ
๒. ด้านการปฏิบัติ (Practical) เป็นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ทำให้คนไทยมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา และทำให้ประชาชนมีโอกาสใช้ความสามารถในการร่วมกันทำงาน ทั้งในรูปของความคิด การตัดสินใจ และการกระทำอย่างเต็มที่รวมทั้งมีความรู้สึกที่ตนเองเป็นเจ้าของ ชุมชน และต้องการร่วมแก้ไขปัญหาของชุมชน มากกว่าการนำโครงการที่กำหนดทุกอย่างไว้เรียบร้อยแล้วมาใช้ในชุมชนซึ่งจะทำให้คนในชุมชนปฏิเสธและหลีกเลี่ยงที่จะให้ความร่วมมือ
๓. ด้านจิตใจ (Moral) เป็นการมีส่วนร่วมทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกที่ตนเองมีสิทธิในการตัดสินใจ ในสิ่งที่เกี่ยวข้อง และส่งผลต่อวิถีชีวิตของตนจากแนวคิดข้างต้นสรุปได้ว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมนี้มีความสำคัญหากผู้ร่วมงาน ผู้ปกครอง ชุมชน และผู้เกี่ยวข้องอื่น มีความเห็นชอบและยอมรับก็จะทำให้ทราบถึงข้อมูลและข้อเท็จจริง เป็นการสร้างจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของ ก่อให้เกิดการควบคุมตรวจสอบเกิดภาวะผู้นำ เพิ่มพูนทรัพยากรและการร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพของสังคม และสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนและท้องถิ่น^{๒๖}

จากการทบทวนเอกสารดังกล่าวข้างต้นสรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วมนี้จะเกิดจากผลกระทบของบุคคลสังคม ชุมชน ท้องถิ่น และโรงเรียน ซึ่งจะเป็นการแลกเปลี่ยนปัจจัยพื้นฐานและมอบประโยชน์แก่กันตามที่ต้องการ จึงพิจารณาการมีส่วนร่วมใน ๒ รูปแบบ คือ การมีส่วนร่วมในเชิงกระบวนการโดยจะมีขั้นตอนในการร่วมกันปฏิบัติภารกิจดังนี้ การวางแผน การปฏิบัติงาน/ปฏิบัติตามแผน การตรวจสอบการปฏิบัติงาน และการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนา และการมีส่วนร่วมในเชิงปริมาณ หรือระดับของการมีส่วนร่วม

ตารางที่ ๒.๕ สรุปความสำคัญของการมีส่วนร่วม

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	นิยามหรือความหมายประโยชน์ของการมีส่วนร่วม
กระทรวงศึกษาธิการ รัฐศาสตร์แคว้นแคนาดา (๒๕๔๒, หน้า ๒๒)	๑. ด้านบริบท ๒. ด้านการปฏิบัติ ๓. ด้านจิตใจ

^{๒๖} Public Education for the new Century, โดย ปราโมทย์ พิณพิมาย และวันทนี ไทยเที่ยง, (กรุงเทพมหานคร: ที. พี.พรินท์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๒.

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับพระสงฆ์

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวกับพระสงฆ์พบว่า มีนักวิชาการได้นำเสนอไว้ดังนี้

คำว่า สงฆ์ ตามความเข้าใจทั่วไปคือ พระภิกษุในพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ คือ หมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และสอนบุคคลอื่นให้ปฏิบัติตามด้วย^{๒๗} พระสงฆ์ ในความหมายของพระสูตร หมายถึง ท่านผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวแม้เพียงรูปเดียวก็ได้ชื่อว่า เป็นพระสงฆ์ แต่ในความหมายทางพระวินัยนั้นท่านหมายเอาภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป จึงได้ชื่อว่า พระสงฆ์ โดยนัยนี้ พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจึง แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) อริยสงฆ์ หมายถึง พระอริยบุคคล คือ ผู้ปฏิบัติตนจนได้บรรลุมรรคผลตั้งแต่โสดาบันขึ้นไป ซึ่งแบ่งประเภทได้ ๓ ประเภท คือ แบบทั่วไป แบบพิสดาร และแบบตามความหลุดพ้นดังนี้^{๒๘}

๑.๑) แบบทั่วไป พระอริยบุคคล ๔

๑.๑.๑) พระโสดาบัน

๑.๑.๒) พระสกทาคามี หรือพระสกิทาคามี

๑.๑.๓) พระอนาคามี

๑.๑.๔) พระอรหันต์

๑.๒) แบบพิสดาร พระอริยบุคคล ๘

๑.๒.๑) พระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค

๑.๒.๒) พระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล

๑.๒.๓) พระผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีมรรค

๑.๒.๔) พระผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีผล

๑.๒.๕) พระผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีมรรค

๑.๒.๖) พระผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีผล

๑.๒.๗) พระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตมรรค

๑.๒.๘) พระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตผล

๑.๓) ตามความหลุดพ้น พระอริยบุคคล ๗

๑.๓.๑) สัทธานุสारी

๑.๓.๒) อัมมานุสारी

๑.๓.๓) สัทธาวิมุต

^{๒๗} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๙.

^{๒๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) , พจนานุกรมศาสนา , ฉบับประมวลศัพท์ , พิมพ์ครั้งที่ ๑๔ , (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนธัชการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๕๑๖.

๑.๓.๔) ทิฏฐิปปัตตะ

๑.๓.๕) กายสักขี

๑.๓.๖) ปัญญาวิมุต

๑.๓.๗) อุภโตภาควิมุต

๒) สมมติสงฆ์ หมายถึง พระภิกษุและสามเณรที่บรรพชาอุปสมบทโดยวิธีที่ถูกต้องตามพระบรมพุทธานุญาตแล้ว อุทิศชีวิตศึกษาและปฏิบัติพระธรรมวินัย แต่ยังมีได้บรรลุมรรคผลยังเป็นปุถุชนอยู่

สรุปได้ว่า พระสงฆ์ หมายถึง สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นหมู่ชนที่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าและมุ่งสอนให้บุคคลอื่นได้รู้และปฏิบัติตาม ซึ่งสามารถแบ่งเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ ๒ ประเภท คือ พระอริยสงฆ์ ได้แก่ พระสงฆ์สาวกผู้ที่ปฏิบัติจนได้บรรลุธรรมตั้งแต่โสดาบันขึ้นไป และอีกประเภท คือ สมมติสงฆ์ ได้แก่ พระสงฆ์สาวกผู้ยังมิได้บรรลุมรรคผล ยังคงเป็นปุถุชนอยู่

ตารางที่ ๒.๖ สรุปแนวคิดเกี่ยวกับพระสงฆ์

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	นิยามหรือความหมายแนวคิดเกี่ยวกับพระสงฆ์
คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๔๙, หน้า ๑๙)	๑. หมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ๒. ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ๓. สอนบุคคลอื่นให้ปฏิบัติตามด้วย
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (๒๕๕๓, หน้า ๕๑๖)	๑. อริยสงฆ์ หมายถึง พระอริยบุคคล คือ ผู้ปฏิบัติตนจนได้บรรลุมรรคผล ๒. สมมติสงฆ์ หมายถึง พระภิกษุและสามเณรที่บรรพชาอุปสมบทโดยวิธีที่ถูกต้องตามพระบรมพุทธานุญาตแล้ว

๒.๒.๑ บทบาทของพระสงฆ์

พระสงฆ์ในระยะแรกๆ มีหน้าที่หลักจะต้องทำคือ การศึกษาในเรื่อง ศีล สมาธิปัญญา เพื่อบรรลุมรรคผลในทางพระพุทธศาสนา การบรรลุมรรคผลของท่านเหล่านั้นในตอนแรกเกิดจากการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้า เมื่อพระอรหันต์สาวกเกิดขึ้นชุดแรก ๖๐ รูป งานอันเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ คือ “สั่งสอนบุคคลอื่นให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยด้วย” ก็เกิดขึ้นโดยพระผู้มีพระภาคเจ้าได้รับสั่งให้ท่านเหล่านั้นมาประชุมกัน ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี แล้วรับสั่งแก่ท่านเหล่านั้นว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราและเธอทั้งหลายพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทเวตาและมนุษย์ทั้งหลาย จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์อันสมบูรณ์ด้วยอรรถและพยัญชนะ สัตว์ที่มีธุลีในจักษุน้อย มีอยู่หาไม่ได้พึงธรรมจักเลื่อมจากธรรม ผู้ที่อาจจรรู้ทั่วถึงธรรมจักมี ดูกรภิกษุทั้งหลายแม้เราเองก็จะไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม”^{๒๙}

นับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา งานเผยแผ่ศาสนาได้กระจายไปสู่กลุ่มบุคคล ทั้งจำนวนคนที่ทำงานและคนที่หันมานับถือพระพุทธศาสนา จนกลายเป็นกลุ่มบุคคลที่เรียกว่าบริษัท ๔ อัน ประกอบด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในช่วงตอนต้นสมัยพุทธกาลจากทรงเริ่มปฐมเทศนาไม่ถึงปี เฉพาะพระพุทธองค์เพียงองค์เดียว ทรงแสดงธรรมให้คนสำเร็จอริยผลเป็นพระอริยบุคคลเข้ามาบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมากพระสงฆ์มีชีวิตอยู่ได้ด้วยการอาศัยคฤหัสถ์ ซึ่งมีส่วนกำหนดหน้าที่ทางสังคมของพระสงฆ์เมื่อกล่าวถึงในแง่คุณธรรม พระสงฆ์ก็ย่อมมีหน้าที่ต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้รอดพ้นจากความทุกข์ด้วยอาศัยเมตตาและกรุณาธรรมของตน พุทธพจน์ที่ตรัสสั่งสอนเกี่ยวกับหน้าที่ของพระสงฆ์มีอยู่มาก เช่น ในพหุการสูตรพระพุทธเจ้าทรงแสดงการพึงพากันระหว่างบรรพชิตและคฤหัสถ์ว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายเป็นผู้มีอุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย บำรุงเธอทั้งหลายด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร แม้เธอทั้งหลายก็จงเป็นผู้มีอุปการะมากแก่พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้นงามในท่ามกลาง งามในที่สุดจงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธบริบูรณ์สิ้นเชิงแก่พรหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้นเถิด ดูกรภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งหลายต่างอาศัยซึ่งกันและกันด้วยอำนาจามิสทานและธรรมทาน อยู่ประพฤติพรหมจรรย์นี้ เพื่อต้องการสลัดโอชะ เพื่อจะทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบด้วยประการอย่างนี้”^{๓๐}

บทบาทหน้าที่พระสงฆ์ ตามพุทธบัญญัติหรือพระวินัย พระสงฆ์มีบทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติธรรม เผยแผ่พุทธธรรมและช่วยเหลือชาวสาธุชนทั่วไปให้พ้นทุกข์ตามความเหมาะสมและความสามารถ ในปัจจุบันสภาพสังคมมีความซับซ้อนและประชาชนมีปัญหาชีวิตมากขึ้น พระสงฆ์จึงมีบทบาทช่วยเหลือสังคมอย่างใกล้ชิดยิ่งกว่าแต่ก่อนและเป็นผู้แก้ปัญหาเกือบทุกเรื่องของชาวบ้าน เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาครอบครัว เป็นต้น พระสงฆ์ส่วนใหญ่อยู่ใกล้ชิดกับชุมชนพระสงฆ์จึงต้องรับรู้และมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในด้านต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันบทบาทดังกล่าวมิได้จำกัดเฉพาะในเรื่องการสอนศาสนาธรรมและการปฏิบัติธรรมเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการช่วยเหลือประชาชนทั้งใน

^{๒๙} วิ. มหา. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๓๐} ขุ. อิติ. (ไทย) ๒๕/๑๐๗/๔๘๖.

ด้านวัตถุการแก้ไขปัญหาคือพัฒนาชีวิตอีกด้วย ตลอดถึงการเป็นผู้นำชุมชนพระสงฆ์ยังคงทำหน้าที่พัฒนาศีลธรรมแก่ประชาชนอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน^{๓๑}

การที่พระสงฆ์จะมีบทบาทต่อสังคมนั้นคุณภาพของพระสงฆ์เป็นสิ่งสำคัญมากปัจจุบันพระสงฆ์มีคุณภาพลดน้อยลงในด้านข้อวัตรปฏิบัติ และความสามารถในการสอนการเผยแผ่ธรรม จึงทำให้พระสงฆ์สูญเสียความเป็นผู้นำในด้านคุณธรรม และด้านสติปัญญาและสูญเสียความศรัทธาจากญาติโยม ดังนั้นการบริหารปกครอง และการดูแลพระสงฆ์เป็นเรื่องหนึ่งที่จะช่วยให้คุณภาพของพระสงฆ์ดีขึ้น คุณภาพของพระสงฆ์จะดีขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยอย่างอื่นอีก ทั้งนี้หากระบบการปกครองสงฆ์เป็นระบบกำกับดูแลพระสงฆ์ให้มีความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม สิ่งที่จะต้องมาเสริมคู่กันก็คือระบบการกลั่นกรอง และกล่อมเกลาระบบกลั่นกรองมีไว้สำหรับบุคคลที่จะมาบวช ส่วนระบบกล่อมเกล่าสำหรับผู้ผ่านการบวชมาแล้ว อันที่จริงการกล่อมเกล่าผู้บวชนั้นมีอยู่แล้วตามพระธรรมวินัย โดยอุปัชฌาย์เป็นผู้มอบหมายให้ทำหน้าที่นี้ และเป็นผู้รับรองต่อคณะสงฆ์ อุปัชฌาย์จะต้องมีหน้าที่กลั่นกรอง และกล่อมเกล่า การกลั่นกรองเป็นขั้นแรกสำหรับผู้ที่จะมาเป็นสมาชิกคณะสงฆ์ขั้นตอนสำคัญว่านั่นคือการกล่อมเกล่าในด้านความประพฤติ ความรู้ ความเข้าใจในทางธรรมให้เจริญงอกงามทั้งในคุณธรรมและปัญญา แม้คณะสงฆ์จะไม่มียุทธศาสตร์แต่ถ้ามีระบบกล่อมเกล่าที่ดีก็ยังมีหลักประกันว่าผู้ที่เข้ามาบวชเป็นพระจะได้รับการศึกษาอบรมให้เป็นพระที่ดี สามารถทำหน้าที่ตามพระธรรมวินัยได้ ทั้งนี้คณะสงฆ์จะต้องสร้างระบบกล่อมเกล่าที่ดี ได้แก่ ระบบกล่อมเกล่าที่ไม่เป็นทางการก็คือ การดูแลเอาใจใส่ที่อุปัชฌาย์อาจารย์พึงมีต่อศิษย์ ส่วนระบบที่เป็นทางการก็คือระบบการศึกษาด้านปริยัติธรรมของพระสงฆ์^{๓๒}

งานการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงามเป็นงานเกี่ยวกับการปกครองพระภิกษุ สามเณร ตลอดจนภุชงค์ที่อยู่ภายในวัดให้ประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้อง เรียบร้อยดีงาม บทบาทของพระสังฆาธิการในการปกครองนั้น ยังได้มีการตั้งความคาดหวังถึงการแสดงบทบาทที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการไว้ว่า

(๑) รัฐและมหาเถรสมาคมควรร่วมกันกำหนดนโยบายให้พุทธศาสนิกชนไปวัดในวันอาทิตย์เพื่อปลูกฝังให้คนไทยใกล้ชิดศาสนาธรรมและสามารถนำหลักศาสนาธรรมปรับวิถีชีวิตตนได้

(๒) สถาบันผลิตพระสังฆาธิการควรกำหนดนโยบาย แผนและมาตรการในการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ให้เป็นผู้มีความพร้อมในการบริหารวัดเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นแหล่งฟื้นฟู

^{๓๑} ภัทรพร สิริกาญจน, **หน้าที่พระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ : แนวคิดและบทบาทพระคำเขียน สุวณโณ** ในการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า๒.

^{๓๒} พระไพศาล วิสาโล , **พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ** , (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗๕-๒๗๗

และพัฒนาจิตใจและพัฒนาตนให้ถึงพร้อมในการปฏิบัติภารกิจทั้ง ๖ ด้านของคณะสงฆ์ รวมทั้งเป็น
กัลยาณมิตรของศาสนิกชน สามารถปลูกฝังและฝึกอบรมให้นำไปใช้ในการดำรงชีวิต

(๓) วัดควรปรับเปลี่ยนบทบาทให้ทันกับสังคมในเชิงรุก คือ จัดโครงการและกิจกรรมที่เป็น
ประโยชน์ต่อสังคมโดยรวมและมีบทบาทในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยดี ศาสนิกชน
เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดและพระเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาสังคมและชุมชน มี
ภาครัฐสนับสนุนงบประมาณ

(๔) มหาเถรสมาคมควรมีมาตรการให้ยุติพุทธพาณิชย์ อันเป็นการลดความศรัทธาของศาสนิก
ชน

(๕) พระสงฆ์ควรเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านศีลธรรมและจรรยา เพื่อปลูกศรัทธาให้เกิดขึ้นกับ
ประชาชนในท้องถิ่น

(๖) ฝ่ายปกครองคณะสงฆ์ทุกระดับควรให้ความสำคัญ แก่วัดและพระสงฆ์ที่มีบทบาทให้การ
เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและพัฒนาเยาวชนและศาสนิกชนในแต่ละบทบาทหน้าที่ตาม
ภารกิจคณะสงฆ์เช่น สนับสนุนด้านงบประมาณ ความก้าวหน้าด้านสมณศักดิ์การพัฒนาศักยภาพและ
เชิดชูยกย่องให้เป็นที่ยอมรับแก่หมู่คณะสงฆ์^{๓๓}

หน้าที่หรือบทบาทที่วัดต่างๆ เจ้าคณะตำบล คณะสงฆ์อำเภอ และคณะสงฆ์จังหวัด เกี่ยวกับการ
เผยแผ่ ไว้ดังนี้

๑. หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนหรือข้อแนะนำที่เป็นประโยชน์
๒. แนะนำ สั่งสอน อบรม ประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ
๓. เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและให้ได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับพระศาสนาโดย

ถูกต้อง^{๓๔}

ปัจจุบันวัดเป็นหน่วยงานปกครองดำเนินงานกิจการคณะสงฆ์ ภารกิจของพระพุทธศาสนาและ
เป็นองค์กรอันสำคัญยิ่งของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนา เป็นองค์กรหลักในการปกครองคณะสงฆ์วัด
จึงถือว่าเป็นนิติบุคคลมิใช่บุคคลธรรมดาและเป็นสังฆาริหาริมทรัพย์ประเภทหนึ่งซึ่งเป็นสิ่งใด มนุษย์ชีวิตไม่
สามารถทำการใดๆ เองได้จึงจำเป็นต้องมีผู้แทนเพื่อใช้สิทธิและหน้าที่หรือแสดงเจตนาแทน

โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๓๗ (แก้ไขปรับปรุงพ.ศ. ๒๕๓๕) ได้
กำหนดให้เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดโดยมีหน้าที่ดังนี้

- ๑) บำรุงรักษาวัดจัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี

^{๓๓} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , รายงานการเสวนา เรื่องบทบาทที่พึงประสงค์ของวัด
และพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย, พ.ศ. ๒๕๔๓.

^{๓๔} สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์, (ช่วง วรปุณฺญ), คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่อง การคณะสงฆ์และ
การพระศาสนาในทวี พลรัตน์ (บรรณาธิการ), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๘.

๒) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัยกฎหมายเถรสมาคมข้อบังคับระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

๓) เป็นธุระในการศึกษาอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

๔) ให้ความสะดวกตามความสมควรในการบำเพ็ญกุศล

นอกจากนี้มหาเถรสมาคมได้กำหนดบทบาทหน้าที่ด้านการศึกษาและศึกษาสงเคราะห์ของเจ้าอาวาสและเจ้าคณะสังฆมณฑลหรือเจ้าคณะจังหวัดดังนี้

๑) เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศึกษาในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา

๒) เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียนคณะจังหวัด

๓) ในบางกรณีให้เจ้าคณะเจ้าสังฆมณฑลร่วมจัดด้วย^{๓๕}

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๓๗ (แก้ไขปรับปรุงพ.ศ. ๒๕๓๕) ได้กล่าวว่า “จัดกิจการของวัด” และ “ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล” หน้าที่เหล่านี้พระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสต้องมีการจัดการสังคมาสงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์ด้วย^{๓๖}

เป็นที่ทราบกันดีว่า พระพุทธศาสนาได้เข้ามามีบทบาทต่อสังคมไทยเป็นเวลายาวนาน พระสงฆ์เป็นผู้นำหลักธรรม และหลักปฏิบัติเป็นที่ยอมรับมาจนถึงปัจจุบัน โดยยึดหลักการที่พระพุทธเจ้าทรงประทานไว้ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตพวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์ แก่ชนเป็นอันมากเพื่อความสุกสกปรกเป็นอันมากเพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลกเพื่อประโยชน์เพื่อเกื้อกูลเพื่อความ สุข”

ปัจจุบันนี้มีโครงการพัฒนาต่างๆ ที่พระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาหลายโครงการ ดังนี้

๑. โครงการอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) จัดตั้งขึ้นตามระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘ โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้พระสงฆ์นำหลักธรรมเข้าไปอบรมสั่งสอนประชาชน เพื่อขจัดปัญหาความสับสน อันจะส่งผลให้สังคมสงบร่มเย็น และให้พระสงฆ์มีบทบาทและเป็นแกนนำในการส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยการพัฒนาท้องถิ่นระดับตำบลลงสู่หมู่บ้านเพื่อทำให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น

๒. โครงการพระธรรมทูตเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๗ อยู่ภายใต้ระเบียบกองงานพระธรรมทูต โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้พระสงฆ์ไปประกาศหลักธรรมคำสั่งสอนทั้งในและนอกประเทศ ให้ประชาชนมีความเข้าใจในหลักธรรม ปรับปรุงแนวทางส่งเสริมเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้สอดคล้อง

^{๓๕} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโญ) , การคณะสงฆ์และการพระศาสนา , (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า๔-๖.

^{๓๖} สุทธิพงศ์ ดันตยาพิศาลสุทธิ , พระราชบัญญัติคณะสงฆ์กฎกระทรวงกฎหมายเถรสมาคมพร้อมด้วยระเบียบและคำสั่งมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา , ๒๕๔๑), หน้า ๘.

กับสภาพสังคมปัจจุบัน ส่งเสริมพัฒนาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ให้สามารถปฏิบัติภารกิจในด้านเผยแผ่หลักธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพตลอดจนส่งเสริมให้พระสงฆ์ให้การช่วยเหลือและพัฒนาสังคมมากขึ้น

๓. โครงการพระธรรมจาริก จัดตั้งขึ้นภายใต้ระเบียบพระธรรมจาริก พ.ศ. ๒๕๒๙ (กรมการศาสนาปรับปรุง ๒๕๓๔) ได้รับความร่วมมือจากกรมประชาสัมพันธ์ โดยมีจุดประสงค์ให้พระสงฆ์ได้พัฒนาจิตใจชาวเขาและชาวไทยพื้นราบในถิ่นทุรกันดาร ให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลือพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยประสานงานกับราชการ เพื่อให้ชาวเขาได้รับรู้ถึงความห่วงใยเอาใจใส่ของรัฐบาล เพื่อสร้างความสำนึกความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางด้านชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และเพื่อสนับสนุนนโยบายด้านความมั่นคงแห่งชาติ ทั้งทางตรงและทางอ้อม

๔. โครงการพระจริยานิเทศ เริ่มโครงการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๑ โดยได้รับการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยของคณะสงฆ์ทั้งสองแห่ง ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีนักวิชาการทางศาสนาประจำถิ่นเพื่อเป็นที่รวมสถิติข้อมูลและการแก้ปัญหาศาสนาและเพื่อเป็นหน่วยสาธิตพิธีกรรมทางศาสนาในถิ่นนั้นๆ ให้เป็นไปตามนโยบายของทางราชการและของทางคณะสงฆ์อันเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยเร่งรัดพัฒนากิจกรรมทางด้านศาสนาและสนับสนุนการศึกษาของคณะสงฆ์ระดับต่างๆ ให้เจริญยิ่งขึ้นไป

๕. โครงการอบรมสามเณรภาคฤดูร้อนมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเด็กและเยาวชนเข้าสู่พระพุทธศาสนาและได้รับการอบรมบ่มนิสัยแต่ยังเยาว์ ในระหว่างปิดภาคเรียนฤดูร้อน

๖. โครงการศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดจุดประสงค์เพื่อให้วัดได้มีบทบาทช่วยเหลือสังคมด้วยการช่วยเหลือดูแลเด็กที่พ่อแม่มีภาระต้องออกไปประกอบอาชีพนอกบ้าน ทำให้ไม่สามารถดูแลบุตรหลานของตนเองได้ ผลประโยชน์ที่ตามมาคือ เด็กๆ ได้รับการปลูกฝังให้มีจิตใจดีมีเมตตาในศาสนาได้รับการอบรมให้เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรมตั้งแต่ยังเล็กๆ

๗. โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์จุดประสงค์เพื่อให้เยาวชนได้มีที่ศึกษาอบรมความรู้เพิ่มเติมทางศาสนาในวันหยุดและได้รับการปลูกฝังศีลธรรมจริยธรรมให้เป็นคนมีคุณธรรมประจำใจมีจิตสำนึกรับผิดชอบมองเห็นคุณค่าของศาสนาและนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาช่วยเสริมการเรียนรู้ของตนให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น สามารถนำหลักธรรมประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม^{๓๗}

พระสงฆ์ในชนบทมีพื้นฐานได้รับความศรัทธาเคารพของชาวบ้าน เป็นแกนนำในการเข้าไปมีบทบาทพัฒนาชนบท ซึ่งเมื่อพระสงฆ์นำพาชาวบ้านพัฒนาจิตใจหรือวัตถุในกิจกรรมใดกิจกรรมนั้น มักจะได้รับความร่วมมือช่วยเหลือจากชาวบ้าน อย่างมีจิตศรัทธา สามารถประสบความสำเร็จในการดำเนินได้โดยง่ายและเสียค่าใช้จ่ายน้อย แต่บทบาทพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ยังไม่จำกัดอยู่ในแวดวงเฉพาะพระสงฆ์ในบางพื้นที่ ยังไม่กว้างขวางนักและยังมีกิจกรรมลักษณะต่างคนต่างทำ ไม่ประสานกัน

^{๓๗} กรมการศาสนา, คู่มือพัฒนาวัดอุทยานการศึกษาในวัด ลานวัด ลานใจ ลานกีฬา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๓๑-๓๓.

อย่างเป็นทางการหรือองค์กรหรือแนวทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ จึงยังไม่เด่นชัด ดังนั้นพระสงฆ์ในชนบทจำเป็นต้องพยายามเข้าช่วยพัฒนาชุมชนชนบทให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยจะต้องพัฒนาควบคู่ไปทั้งด้านวัตถุและจิตใจ แต่จะเน้นในด้านใดมากกว่ากัน ควรจะพิจารณาให้เหมาะสมกับสภาพพื้นฐานของโครงสร้างสังคมและเศรษฐกิจในแต่ละชุมชน การดำเนินงานพัฒนาชนบทให้บรรลุวัตถุประสงค์จะต้องได้รับความร่วมมือจากประชาชนจึงจะสำเร็จได้ เนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป บทบาทของพระสงฆ์ต่อชุมชนถูกลดทอนลงไปมาก ทำให้บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชนบทมักจะไม่ค่อยได้รับการยอมรับจากหลายฝ่ายทั้งประชาชน บางกลุ่มและข้าราชการ พระสงฆ์ที่เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชนบทจึงต้องต่อสู้กับอุปสรรคต่างๆ มากมาย ทั้งจากประชาชนในชุมชนและข้าราชการจากภายนอก เพื่อให้ได้มาซึ่งการยอมรับและเชื่อถือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากประชาชน เพื่อให้ประชาชนเข้าร่วมในการพัฒนาอันเป็นกลยุทธ์ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาชนบท พระสงฆ์จึงมีความสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาสังคมและต้องพยายามสร้างการยอมรับจากประชาชน เพื่อเป็นสื่อกลางในการชักจูงประชาชนเข้าร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเองด้วยความเต็มใจ

บทบาทของพระสงฆ์เกี่ยวกับการศึกษาไว้ว่า เดิมนั้นการศึกษาของไทยมีพระสงฆ์เป็นผู้จัดการศึกษาและอาศัยวัดเป็นสถานศึกษา ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นแนวคิดการศึกษาแบบตะวันตก แบ่งออกเป็น พุทธศึกษา พลศึกษา และหัตถศึกษา ในส่วนของจริยศึกษานั้น ราชการไม่ได้เน้นในการนำมาสอนนักเรียน แต่จะเน้นพุทธศึกษา พลศึกษาและหัตถศึกษา จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ในส่วนของจริยศึกษาที่ว่านั้น หลักสูตรก็เป็นไปเพื่อการท่องจำไม่ได้ฝึกให้ผู้ศึกษานำไปปฏิบัติเพื่อขัดเกลาความประพฤติและจิตใจของตน^{๓๘}

บทบาทของพระสงฆ์ที่ทำอยู่ในปัจจุบันโดยหลักใหญ่ๆ มีอยู่ ๓ ประการ คือ ๔๔

๑. พัฒนาจิตวิญญาณของมนุษย์ (Spiritual guide) บทบาทนี้จะเห็นจากองค์กรสงฆ์ ต่อไปนี้

๑.๑ การเกิดขึ้นของคณะธรรมศาสตร์ไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๕ โดยการนำของท่านพุทธทาสภิกขุ ก่อให้เกิดวัดป่าเพื่อปัญญาชน ลักษณะสวนโมกขพลาราม มีการผลิตหนังสือธรรมที่มีลีลาการประพันธ์แบบทันสมัย ชักชวนคนยุคปัจจุบันให้เห็นคุณค่าของพระศาสนานำพาคนไทยไฝ่การประพุดมากขึ้น

๑.๒ การเกิดวัดป่าในสายธรรมยุติกนิกาย จนถึงสมัยพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตสายภาวนาพุทธ มีการตั้งสำนัก ปฏิบัติ ธรรมในสายวัดหนองป่าพง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ของพระอาจารย์ชา สุภทโท ชี้ให้ชาวไทยและชาว ต่างประเทศได้เห็นคุณค่าของศาสนาทางด้านจิตใจและเห็นว่าการมีชีวิตแบบสมัยพระพุทธเจ้าอยู่กับธรรมชาติเป็นสิ่งที่ดี

^{๓๘} พุทธทาสภิกขุ, พุทธศาสนากับความสำเร็จของสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ , ๒๕๔๗), หน้า

๑.๓ การเกิดขึ้นของสำนักวิปัสสนากัมมัฏฐานแบบ ยุบหนอ – พองหนอ ซึ่งมีวัดมหาธาตุเป็นศูนย์กลางเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๓ อันมีต้นแบบมาจากท่านมหาสีสะยาตอวัดศาสนียสสาประเทศพม่า ทำให้ระบบการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานเจริญรุ่งเรือง และมีผู้ได้ประโยชน์จากการปฏิบัติธรรมสายนี้เป็นอย่างมาก

๑.๔ การเกิดขึ้นของการปฏิบัติธรรมแบบสัปปะ อรหัง ของพระมงคลเทพมุนี(สด จนฺทสโร) วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ทำให้เกิดกัลยาณมิตรมากมาย ทั้งในวงการพระสงฆ์และประชาชน

๒. ทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่ประชาชน สถาบันสงฆ์ที่ทำหน้าที่มาตลอดคือสำนักเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลี ตลอดทั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง คือมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยกุฎราชวิทยาลัย ทำให้เรามีแหล่งเพาะภูมิปัญญาแบบพุทธของประชาชน ระบบการศึกษาสายเดิมและมหาวิทยาลัยสงฆ์ก่อให้เกิดนักเขียน เช่นสุชีพร ปุญญานุภาพ แสง จันทร์งาม พระธรรมปิฎก (ป.อ.ประยุต ธิ์ ปยุตโต), จำนงค์ ทองประเสริฐ และวศิน อินทสระ ให้แก่แวดวงวิชาการ

๓. ทำหน้าที่เป็นผู้นำด้านพัฒนาชนบท พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางพัฒนาชนบทมีทั่วทุกภาคของประเทศ ซึ่งแยกเป็น ๒ ประเภท คือ

๓.๑ การตั้งมูลนิธิการศึกษาและพัฒนาชนบท พระเถระที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่าอุทิศตนเองเพื่อการศึกษาของชาวบ้านในชนบทมาโดยตลอดคือ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ฟู อุดควิโร) วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ตั้งโรงเรียนเมตตาศึกษาที่วัดเจติยหลวง เชียงใหม่ และมูลนิธิเพื่อการศึกษาและพัฒนาชนบท โดยมีอุดมการณ์ “มุ่งส่งเสริมกลิกร สักสอนวิทยาธำรงพระศาสนาและพัฒนาท้องถิ่น”

๓.๒ การรวมกลุ่มเพื่องานพัฒนาชุมชนในลักษณะเครือข่าย (Network) ของงานพัฒนาชุมชนชนบท มีหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มพระสังฆพัฒนา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์นักพัฒนาในจังหวัดนครราชสีมา มีพระสงฆ์ที่อยู่ในกลุ่มนี้ประมาณ ๒๐ – ๓๐ รูป เป็นต้นนอกจากนี้ท่านยังได้กล่าวถึงหน้าที่ของพระสงฆ์ในด้านการส่งเสริมการศึกษาอยู่ ๒ ประการด้วยกันคือ^{๓๙}

๑. พระสงฆ์เป็นผู้สร้างชุมชนสงฆ์ให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ วัดอุประสงค์ของการบวชก็คือเพื่อการเรียนรู้ดังนั้นสงฆ์คือชุมชนแห่งการเรียนรู้ ซึ่งควรจะเป็น ๓ เรื่องใหญ่ ๆ คือ

๑.๑ การเรียนรู้พุทธธรรมให้ลึกซึ้งที่สุดทั้งทางปริยัติและปฏิบัติ

๑.๒ การเรียนรู้สังคมปัจจุบันให้รู้เท่าทันสังคมปัจจุบันเพื่อประโยชน์ในการสอน

^{๓๙} พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ) , พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ , (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖๓ – ๑๖๘.

๑.๓ การเรียนรู้การสื่อสาร ให้เป็นที่สนใจของผู้คน ให้จับใจผู้คนให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือที่เรียกว่า อนุศาสนิปาฏิหาริย์ รวมทั้งความสามารถในการใช้เครื่องมือติดต่อสื่อสารสมัยใหม่ด้วย

๒. การศึกษาของสงฆ์ เป็นเรื่องที่ควรคำนึงถึง กำหนดอยู่ในนโยบายของรัฐบาลในแผนการศึกษาแห่งชาติ มหาวิทยาลัยสงฆ์และมหาวิทยาลัยทางโลกควรจะร่วมกันพัฒนาหลักสูตรสำหรับการศึกษาของสงฆ์

๓. การทำให้วัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนความสำคัญของวัดคือการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ดังนั้นถ้าวัดเข้มแข็งก็ทำให้โครงสร้างของชุมชนเข้มแข็งด้วย ทั้งนี้เนื่องจากการมีศีลธรรมอันดีงามของสมาชิกในชุมชน ถ้าวัดลอยตัวออกจากโครงสร้างของสังคมในชุมชน จะทำให้ชุมชนและสังคมอ่อนแอและส่งผลให้สถาบันอื่น ๆ รวมทั้งสถาบันทางศาสนาอ่อนแอไปด้วย

๔. วัดกับการจัดการศึกษา การศึกษาในระบบจากโรงเรียนประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา จำนวน ๓๐ ,๐๐๐ โรงเรียนยังไม่สามารถผลิตคนให้มีความเข้มแข็งทางปัญญาและศีลธรรม ในส่วนที่ยังขาดนี้หากวัดสามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาคนให้เต็มศักยภาพได้ ก็จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมอย่างแท้จริง

๕. พระสงฆ์กับการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้วยสันติวิธี เนื่องจากในโลกปัจจุบันมีความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงในสังคมระดับต่างๆ พระสงฆ์ควรศึกษาให้เข้าใจว่าความรุนแรงนั้นหมายถึงอะไร ขอบเขตแค่ไหน มีที่ประเภท มีสาเหตุจากอะไรบ้าง มีวิธีป้องกันและแก้ไขอย่างไรวิธีใดใช้ได้ผล จะพัฒนาวิธีการป้องกันและการป้องกันให้ดีขึ้นอย่างไร

๖. วัดกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกระแสนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นกระแสใหญ่ของโลกที่มีการระดมศาสตร์ทางด้านต่างๆ มาเชื่อมโยง พระสงฆ์จึงต้องพยายามศึกษาให้เข้าใจปัญหาสิ่งแวดล้อมและวิธีการแก้ไข ให้ลึกซึ้งเพื่อจะได้สอนประชาชนได้ถูกต้อง และวัดควรเป็นต้นแบบในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชน

๗. การบริหารจัดการวัด วัดเป็นทรัพยากรอันทรงค่าของประชาชนในสังคม ดังนั้นการบริหารจัดการวัดที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคมตามอุดมการณ์แห่งพระพุทธศาสนา เจ้าอาวาสคณะสงฆ์รัฐบาล และผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องให้ความร่วมมือในการจรรโลงพระศาสนาเพื่อสังคมต่อไป^{๔๐}

บทบาทของพระสงฆ์ เนื่องจากพระสงฆ์โดยส่วนใหญ่ไม่ได้แยกตัวออกไปอยู่อย่างโดดเดี่ยวห่างจากชุมชน พระสงฆ์จึงต้องรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่และมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในด้านต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันบทบาทดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่เฉพาะในเรื่องการสั่งสอนศา

^{๔๐} ประเวศ วะสี, พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน ,๒๕๔๐),

สนธรรมและการปฏิบัติธรรมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการช่วยเหลือประชาชนทั้งทางวัตถุและการแก้ปัญหาพัฒนาชีวิตอีกด้วย รวมถึงการเป็นผู้นำของชุมชนพระสงฆ์ยังคงทำหน้าที่พัฒนาศีลธรรมของประชาชนอย่างต่อเนื่อง จนถึงปัจจุบัน พระสงฆ์หลายรูปได้รับการยอมรับนับถือและยกย่องจากคนทั่วไปว่ามีคุณูปการกลมกล่อมแก่ผู้คนให้รู้จักบาปบุญคุณโทษและเป็นคนดีของสังคม เช่น ท่านพุทธทาส และพระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต) เป็นต้น^{๔๑}

ความสำคัญของพระสังฆาธิการว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ จะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบต่อไปก็จะด้วยต้องอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญ เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชน โดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เจ้าอาวาสจึงมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารและจัดการวัดให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ^{๔๒}

การแต่งตั้งพระสังฆาธิการในแต่ละชั้นนั้นมีความแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความสำคัญของบทบาทหน้าที่ของแต่ละตำแหน่งและวุฒิภาวะของผู้ที่จะดำรงตำแหน่งนั้นๆ ว่ามีความสัมพันธ์กันและมีความเป็นไปได้ว่าจะดำเนินการตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับนั้นให้สำเร็จลุล่วงไปได้ว่าจะดำเนินการตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับนั้นให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีมาน้อยเพียงไร ซึ่งการแต่งตั้งพระสังฆาธิการในแต่ละระดับนั้นจะมีข้อพิจารณาดังนี้พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการ ต้องมีคุณสมบัติทั่วไปต่อไปนี้

- ๑) มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง
- ๒) มีความรู้ความสามารถแก่ตำแหน่ง
- ๓) มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย
- ๔) เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์
- ๕) ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวัณโรคในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ
- ๖) ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจ
- ๗) ไม่เคยถูกถอดถอนหรือถูกปลดจากตำแหน่งใดเพราะความผิดมาก่อน^{๔๓}

^{๔๑} ภัทรพร สิริกาญจน, **หน้าที่พระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ : แนวคิดและบทบาทพระคำเขียน สุวณโณ** ในการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๒.

^{๔๒} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และพระศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

^{๔๓} กฎมหาเถรสมาคม, ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑), **ว่าด้วยเรื่อง การแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ**, หมวด ๒ ข้อ ๖.

ในการนี้ มีข้อน่าสังเกตว่าท่านยังมิได้ใช้คำว่า พระสังฆาธิการ ใช้คำว่า พระภิกษุเพราะยึดหลักคำว่า พระภิกษุ อันเป็นนามบัญญัติ เรียกพระโดยรวมตามกฎหมายด้วยเหตุที่ยังไม่ได้แต่งตั้ง แต่ที่กำหนดนี้ก็เพื่อกำหนดคุณสมบัติผู้ที่มาดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการดังกล่าวมาแล้ว

ในการกำหนดคุณสมบัตินี้ เป็นคุณสมบัติหลักผู้ที่มาดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการ ไม่ว่าจะเป็นชั้นใดๆ ก็ตาม ให้ถือเอาคุณสมบัติตามนี้เป็นหลักพิจารณาเป็นเบื้องต้นและพิจารณาทุกข้อ ตั้งแต่ (๑) จนถึง (๗) นั้นเอง เพราะเป็นคุณสมบัติหลัก^{๔๔}

ในข้อ ๑) นั้น เป็นข้อที่กำหนดไว้ตายตัวใน แต่ละชั้นของพระสังฆาธิการชั้นนั้นๆว่าผู้จะต้องดำรงตำแหน่งนั้น ต้องมีพรรษาเท่าไร เป็นต้น เช่น ผู้ที่จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสต้องมีพรรษา ๕ พรรษา จะต่ำกว่านั้นมิได้ ในชั้นอื่นๆ ก็กำหนดไว้ชัดเจนเช่นเดียวกัน

ในข้อ ๒) นั้น เป็นข้อที่กำหนดถึงความรู้ของผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งดังกล่าวแล้วแต่ในที่นี้ กำหนดไว้กว้างๆ ทั้งนี้ ก็เพื่อให้ผู้มีอำนาจในการแต่งตั้งได้พิจารณาเอา ตามความเหมาะสม ซึ่งในเรื่องของความรู้ นั้น ท่านมิได้กำหนดตายตัวลงไปว่า ต้องเป็นความรู้ชั้นไหนอย่างไร ทั้งนี้ก็เพื่อความสะดวกในการปฏิบัติจริงนั่นเอง ความรู้ในส่วนนักธรรม เรียกว่านักธรรมชั้น ตรี โท เอก ความรู้ในทางภาษาบาลี เรียกว่า ประโยค ๑-๒ , ประโยค ป.ธ.๓ ไปจนถึงประโยค ป.ธ.๙ ความรู้ในส่วนของการศึกษาภาษาบาลีนี้ ในปัจจุบันได้ถูกจัดเป็นสมณศักดิ์ประเภทหนึ่งด้วย แต่โดยความเป็นจริงแล้ว ความรู้มีความหมายมากกว่านั้น เพราะในบางท่านบางคนแม้ไม่มีความรู้ที่เป็นมาตรฐานทางการศึกษา อันได้รับประกาศนียบัตร หรือปริญญาบัตรแต่มีความรู้ความเชี่ยวชาญที่เป็นประสบการณ์จริง ประสบการณ์ตรงก็ดีมาก และมีประโยชน์ในการปฏิบัติงานเป็นอย่างยิ่งด้วย ดังนั้น ในเรื่องของความรู้นั้น กฎระเบียบจึงกำหนดไว้แบบกว้างๆ นั้นเอง ยังมีความรู้อีกอย่างหนึ่งซึ่งจัดเป็นระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ กล่าวคือมหาวิทยาลัยสงฆ์ ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ มีหน้าที่ผลิตบัณฑิตมาเพื่อรองรับและสนองงานการคณะสงฆ์ในด้านการปกครองและการเผยแผ่ เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันมีระดับความรู้ถึงปริญญาเอก

ในข้อ ๓) นั้น กำหนดถึงความประพฤติ โดยยกพระธรรมวินัยเป็นเกณฑ์ในการกำหนด คุณสมบัติของผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการว่า จะเป็นภิกษุผู้มีความประพฤติเรียบร้อยตามหลักพระธรรมวินัย ซึ่งในทางปฏิบัติย่อมต้องหมายถึงผู้มีอำนาจในการแต่งตั้งจะใช้วิธีในการสอดส่องดูแลความประพฤติของภิกษุผู้อยู่ในปกครองว่าเป็นอย่างไรนั่นเอง ควรแก่การแต่งตั้งในตำแหน่งนั้นๆ หรือไม่อย่างไร

ในข้อ ๔) นั้น กำหนดถึงความสามารถในการปกครอง ซึ่งในข้อนี้ก็เป็นการกำหนดไว้แบบกว้างๆ อีกเช่นกัน ซึ่งต้องเป็นดุลยพินิจของท่านผู้มีอำนาจในการแต่งตั้งที่จะพิจารณาไว้

^{๔๔} พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญโญ), อธิบายกฎหมายเถรสมาคม , (กรุงเทพมหานคร : ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙.

ในข้อ ๕) นั้น กำหนดถึงความเป็นปกติของร่างกายเป็นหลัก โดยกำหนดไว้ชัดเจนว่า ต้องไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ คือ ต้องยังคงเป็นผู้มีความสามารถในการบริหารงานได้อยู่ มิใช่เป็นผู้เจ็บป่วยหรืออ่อนแอ ไม่มีกำลัง อันหมายถึงความไม่เป็นปกติและต้องไม่มีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ ต้องไม่เป็นโรคเรื้อนหรือวัณโรคในระยะอันตรายจนน่ารังเกียจในข้อนี้ที่กล่าวถึงเรื่องโรคเรื้อนหรือวัณโรค กำหนดไว้โดยเน้นว่า วัณโรคในระยะอันตราย ซึ่งเป็นที่น่ารังเกียจ ซึ่งในทาง การแพทย์นั้น วัณโรคมีหลากหลายระยะ ดังนั้น ถ้าเป็นวัณโรคแต่ในระยะเริ่มต้นแล้วรีบรักษาและไม่มีลักษณะเป็นที่น่ารังเกียจ เมื่อไม่เป็นที่น่ารังเกียจก็ไม่จัดเข้าในข้อนี้

ในข้อ ๖) นั้น ท่านกำหนดหมายเอาประวัติแห่งการดำรงเพศพระภิกษุว่าต้องไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน อธิกรณ์นั้น เมื่อกล่าวตามศัพท์ก็คือเรื่องราวที่เกิดขึ้นและสงฆ์จะต้องจัดทำให้สำเร็จ มีการอุปสมบทที่เรียกว่า กิจจาอธิกรณ์ เป็นต้นแต่ในที่นี้ หมายถึง อธิกรณ์ที่เป็นเรื่องราวในทางเสียหาย หมายถึง ตัวภิกษุเองก่อเรื่องขึ้นหรือพัวพันกับเรื่องราวที่เป็นไปในทางเสียหาย เมื่อมีคำวินิจฉัยลงโทษจากผู้ปกครองที่พิจารณาอธิกรณ์นั้นแล้ว อย่างนี้ถือว่า ขาดคุณสมบัติ ดังนั้น จึงกำหนดว่า ต้องไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อนแม้ในทางกฎหมายก็ตามจะกำหนดลักษณะไว้ตามนี้ แต่ในความเป็นจริงแล้วพระภิกษุผู้ถูกคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจนั้น อาจไม่มีความผิดตามที่ถูกลงโทษก็เป็นได้ หากแต่ถูกการกระทำอันไม่ชอบมาพากล อย่างการสร้างเรื่องสร้างหลักฐานจนแนบเนียนก็เป็นได้ จึงเป็นสิ่งที่พระภิกษุพึงสำเหนียกและระมัดระวังในเรื่องเหล่านี้ให้มาก ในส่วนของท่านผู้วินิจฉัยเองก็ตามที่ คงต้องใช้วิจารณญาณให้มาก เช่นเดียวกัน มิเช่นนั้นจะเป็นการสนับสนุนผู้ไม่ประสงค์ดีไปเสีย อันมีผลต่อบุคลากรของพระศาสนา ทั้งมีผลต่ออายุและความมั่นคงของพระศาสนาด้วย

ในข้อ ๗) นั้น กำหนดเอาประวัติแห่งการดำรงตำแหน่งในชั้นต้นๆ มาก่อนแล้วโดยกำหนดว่า ต้องไม่ถูกถอดถอนหรือถูกปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน มีข้อที่ควรพิจารณาดังนี้ การปลดหรือถูกถอดถอนนั้นเป็นโทษทางจริยาพระสงฆ์สาธุการ เหตุเพราะละเมิดจริยาพระสงฆ์สาธุการอย่างร้ายแรงนั่นเองจากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า ในการพิจารณาแต่งตั้งพระสงฆ์สาธุการนั้นมีประเด็นการพิจารณาที่สำคัญ ๓ ประการ คือ ๑) พิจารณาจากพรรษา ๒) พิจารณาจากประสบการณ์ทำงาน ๓) พิจารณาจากความประพฤติที่ดีงาม

แถลงการณ์คณะสงฆ์ กล่าวไว้ว่า เจ้าอาวาสเป็นพระสงฆ์สาธุการระดับวัด มาตรฐานสูงสุดในวัด ได้รับการคัดเลือกและตั้งตามกระบวนการจากเจ้าคณะอำเภอ โดยคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติเป็นเจ้าอาวาส (ยกเว้นพระอารามหลวง) ต้องมีพรรษาพ้น ๕ พรรษา ขึ้นไป และเป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในถิ่นนั้นโดยกำหนดหน้าที่ของเจ้าอาวาสได้ ๔ ประการ

๑) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี

๒) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

๓) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอน พระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

๔) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศลนอกจากนี้ ยังได้กำหนดอำนาจให้แก่เจ้าอาวาสไว้อีก ๓ ประการ เพื่อใช้ในการบริหารจัดการทรัพยากรวัด

๑) ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด

๒) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด

๓) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่พำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัดหรือให้ทำทัณฑบนหรือให้ขอมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาสซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

จากการทบทวนเอกสารดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า จากแนวคิดของนักวิชาการและนักบริหารหลายท่านที่ได้กล่าวมาข้างต้นเกี่ยวกับ ความหมายของการมีส่วนร่วม สามารถสรุปพอสังเขปได้ว่าการมีส่วนร่วม หมายถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนไม่ว่าจะเป็นบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นโดยทางตรงหรือทางอ้อมในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับประโยชน์จากการกระทำนั้น ซึ่งมีผลกระทบต่อตนเองและชุมชนโดยรวม จากแนวคิดเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ที่ได้กล่าวมาข้างต้น พระสงฆ์มีบทบาทหลัก ๆ อยู่ด้วยกันคือ การทำกิจของตนให้ดีที่สุด ได้แก่ การศึกษาประพฤติปฏิบัติธรรม ส่วนหน้าที่ที่มีต่อสังคมก็นับว่ามีอยู่หลายประการ เนื่องจากพระสงฆ์มีชีวิตอยู่ได้ด้วยการอาศัยคฤหัสถ์ ซึ่งมีส่วนกำหนดหน้าที่ทางสังคมของพระสงฆ์เมื่อก้าวถึงในแง่คุณธรรม พระสงฆ์ก็ย่อมมีหน้าที่จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้รอดพ้นจากความทุกข์ด้วยอาศัยเมตตาและกรุณาธรรมของตน กล่าวคือ นอกจากจะมีหน้าที่ดำเนินกิจกรรมบางอย่างของวัดแล้ว พระภิกษุสงฆ์ยังมีหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนหลักธรรมให้แก่ประชาชนเพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติตามและอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม ยิ่งไปกว่านี้ พระภิกษุสงฆ์ยังมีส่วนที่เกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาให้แก่ชาวบ้าน ทำหน้าที่เป็นผู้นำด้านพัฒนาชนบทบทบาทในการให้ความรู้และพัฒนาจิตใจแก่คนในชุมชน การส่งเสริมการศึกษา การช่วยพัฒนาชุมชนในท้องถิ่น การเผยแผ่ธรรม การส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้าน

ตารางที่ ๒.๗ สรุปบทบาทของพระสงฆ์

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	นิยามหรือความหมายแนวคิดเกี่ยวกับพระสงฆ์
วิ. มหา. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.	๑. การศึกษาในเรื่อง ศิล สมาธิปัญญา เพื่อบรรลุ มรรคผลในทางพระพุทธศาสนา ๒. สั่งสอนบุคคลอื่นให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยด้วย
ช. อิติ. (ไทย) ๒๕/๑๐๗/๔๘๖.	๑. เผยแผ่ศาสนาได้กระจายไปสู่กลุ่มบุคคล ๒. บำรุงด้วยจิวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลาน ปัจจัยเภสัชบริขาร
ภัทรพร สิริกาญจน (๒๕๔๐, หน้า๒)	๑. พระสงฆ์มีบทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติธรรม เผย แผ่พุทธธรรม ๒. พระสงฆ์มีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในด้าน ต่างๆ
พระไพศาล วิสาโล (๒๕๔๖, หน้า ๒๗๕-๒๗๗)	๑.ระบบกำกับดูแลพระสงฆ์ให้มีความประพฤติที่ ถูกต้องดีงาม ๒. อุปัชฌาย์จะต้องมีหน้าที่ กลั่นกรอง และกล่อม เกลา ๓. การกล่อมเกลาในด้านความประพฤติ ความรู้ ความเข้าใจในทางธรรม
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา แห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๔๓.)	๑. รัฐและมหาเถรสมาคมควรร่วมกำหนดนโยบาย ๒. สถาบันผลิตพระสังฆาธิการควรกำหนดนโยบาย ๓. วัดควรปรับเปลี่ยนบทบาทให้ทันกับสังคมในเชิง รุก ๔. มหาเถรสมาคมควรมีมาตรการให้ยุติพุทธพาณิชย์ ๕. พระสงฆ์ควรเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านศีลธรรมและ จรรยา ๖. ฝ่ายปกครองคณะสงฆ์ทุกระดับควรให้ความสำคัญ

ตารางที่ ๒.๗ (ต่อ)

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	นิยามหรือความหมายแนวคิดเกี่ยวกับ พระสงฆ์
สมเด็จพระมหาธีรราชมงคลจารย์ (ช่วง วร บุญโญ) (๒๕๔๐, หน้า ๑๔๘.).	๑. หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนหรือ ข้อแนะนำที่เป็นประโยชน์ ๒. แนะนำ สั่งสอน อบรม ประชาชนให้เข้าใจในศา สนพิธีและการปฏิบัติ ๓. เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม
พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ) (๒๕๔๕, หน้า๔).	๑. เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศึกษาในฐานะเจ้าสำนัก เรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา ๒. เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนัก เรียนคณะจังหวัด
สุทธิพงศ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ (๒๕๔๑ , หน้า๘).	พระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสต้องมีการจัดการสังคม สงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์ด้วย
กรมการศาสนา (๒๕๔๑, หน้า ๓๑-๓๓).	๑. โครงการอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ๒.โครงการพระธรรมทูต ๓. โครงการพระธรรมจาริก ๔. โครงการพระจริยานิเทศ ๕. โครงการอบรมสามเณรภาคฤดูร้อน ๖. โครงการศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ๗. โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์
พุทธทาสภิกขุ (๒๕๔๗,หน้า ๕๖).	๑.พระสงฆ์เป็นผู้จัดการศึกษาและอาศัยวัดเป็น สถานศึกษา ๒. แนวคิดการศึกษาแบบตะวันตก แบ่งออกเป็น พุทธศึกษา พลศึกษา และหัตถศึกษา ๓. หลักสูตรเพื่อการท่องจำไม่ได้ฝึกให้ผู้ศึกษานำไป ปฏิบัติเพื่อขัดเกลาความประพฤติและจิตใจของตน

ตารางที่ ๒.๗ (ต่อ)

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	นิยามหรือความหมายแนวคิดเกี่ยวกับ พระสงฆ์
พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ) (๒๕๔๗, หน้า ๕๖)	๑. พัฒนาจิตวิญญาณของมนุษย์ ๒. ทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่ประชาชน ๓. ทำหน้าที่เป็นผู้นำด้านพัฒนาชนบท
ประเวศ วะสี (๒๕๔๑, หน้า ๑๖๓)	๑. พระสงฆ์เป็นผู้สร้างชุมชนสงฆ์ให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ๒. การศึกษาของสงฆ์ เป็นเรื่องที่ควรคำนึงถึง ๓. การทำให้วัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ๔. วัดกับการจัดการศึกษา ๕. พระสงฆ์กับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ๖. วัดกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกระแสนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ๗. การบริหารจัดการวัด วัดเป็นทรัพยากรอันทรงค่าของประชาชนในสังคม
ภัทรพร สิริกาญจน (๒๕๔๐, หน้า ๒)	๑. บทบาทที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในด้านต่าง ๆ ๒. การสั่งสอนศาสนธรรมและการปฏิบัติธรรม ๓. พัฒนาศีลธรรมของประชาชนอย่างต่อเนื่อง
พระเทพปริยัตสุธี (วรวิทย์) (๒๕๔๕, หน้า ๔-๖)	๑. เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศึกษาในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา ๒. เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียน
กรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๔๐, หน้า ๑)	๑. พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ๒. บริหารและจัดการวัดให้เป็นไปอย่างประสิทธิภาพ
กฎหมายเถรสมาคม(พ.ศ. ๒๕๔๑)	๑. ดำเนินการตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับนั้นให้สำเร็จ ๒. ซึ่งการแต่งตั้งพระสังฆาธิการในแต่ละระดับ

ตารางที่ ๒.๗ (ต่อ)

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	นิยามหรือความหมายแนวคิดเกี่ยวกับ พระสงฆ์
พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญโญ) (๒๕๕๑, หน้า ๑๙)	๑. คุณสมบัติหลักผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิ ๒. กำหนดคุณสมบัติผู้ที่จะดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิ การ
ภัทรพร สิริกาญจน (๒๕๔๐, หน้า ๒)	๑. บทบาทที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในด้านต่าง ๆ ๒. การสั่งสอนศาสนธรรมและการปฏิบัติธรรม ๓. พัฒนาศีลธรรมของประชาชนอย่างต่อเนื่อง

๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งชุมชน

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความเข้มแข็งชุมชนพบว่านักวิชาการได้นำเสนอไว้ดังนี้

องค์ประกอบและลักษณะของการสร้างความเข้มแข็งชุมชนของกระบวนการพัฒนาโดยเน้นชุมชนเป็นตัวตั้ง ได้แก่

๑. ภูมิปัญญาและความรู้สึกที่สืบสานและประยุกต์ให้สอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงภายนอก

๒. องค์กรชุมชนและกลุ่มผู้นำที่มีคุณธรรมและภูมิปัญญา รวมถึงการจัดตั้งกลุ่ม และจัดระเบียบในชุมชน

๓. เวทีการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงและการบูรณาการจากภายนอก^{๔๕}

ชุมชนที่มีสมาชิกมีความสามารถในการบริหารจัดการได้อย่างต่อเนื่อง และสามารถพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนเพื่อแก้ปัญหาความยากจนและปัญหาอื่นๆ ให้สามารถเผชิญกับภาวะวิกฤตต่างๆ ได้ ความเข้มแข็งของชุมชนเกิดจากการที่คนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันเข้ามาร่วมคิดร่วมทำมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติความเป็นชุมชนจะทำให้มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาทุกชนิดทั้งทางเศรษฐกิจ จิตใจ สังคมสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม การเมืองและสุขภาพ^{๔๖}

^{๔๕} กุหลาบ รัตนสังธรรม และคณะ ,ความคิดเห็นของประชาชนต่อการดำเนินงานโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเศรษฐกิจ ตำบลห้วยน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราด , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เอ บี พรินท์, ๒๕๕๕), หน้า ๒๑ - ๒๒.

^{๔๖} ประเวศ วะสี ,ประชาคมตำบล ยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง ศีลธรรมและสุขภาพ, (กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๑), หน้า ๔๖.

องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งเพื่อใช้ในการนำไปสู่การปฏิบัติ ดังนี้

๑. อุดมการณ์และวิสัยทัศน์ร่วมจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญช่วยยึดเหนี่ยวคนในชุมชนและความเป็นชุมชน โดยเฉพาะวิสัยทัศน์ในการพัฒนาไปสู่เป้าหมายคุณภาพชีวิตที่ดี หรือค่านิยมสุภาพดีจะเป็นแรงจูงใจที่ทำให้ทุกคนเกิดสำนึกและร่วมในกิจกรรมการพัฒนาอีกทั้งการเชื่อมั่นในศักยภาพของคนในชุมชนการมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ทั้งตนเองผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมจะทำให้เกิดความสุขในการกระทำเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเกิดอำนาจที่เป็นอำนาจสาธารณะของทุกคนและเป็นของชุมชน
๒. การจัดการองค์กรและการบริหารจัดการมีการจัดองค์กรที่ก่อให้เกิดกิจกรรมและความร่วมมือ การบริหารจัดการทรัพยากรที่ดีและมีกระบวนการวางแผนมีประสิทธิภาพเกิดการมีส่วนร่วมจากชุมชนหรือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง
๓. การมีกิจกรรมที่ต่อเนื่องเป็นกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์แก่นุชนหรือคนรุ่นถัดไปในการรับช่วงต่อภาระงานของชุมชนเป็นภาพของควมมีชีวิตชีวาของชุมชนและแสดงถึงการขยายกิจกรรมหรือเครือข่ายสมาชิก รวมทั้ง ความสามารถให้เข้าร่วมอย่างหลากหลายมากขึ้น ทั้งกิจกรรม กลุ่มคน และองค์กร
๔. ทุน มีทุนในเชิงกายภาพ คือ มีทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพโดยเฉพาะผู้นำด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่และมีความหลากหลายในชุมชนหรือมีทุนที่เป็นตัวเงิน วัสดุอุปกรณ์ สถานที่ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทุนทางวัฒนธรรม อันเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านที่เป็นประสบการณ์ การเรียนรู้วิถีการปฏิบัติ และร้อยรัดผู้คนในชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดี
๕. เครือข่ายความร่วมมือหรือทุนเพื่อจะทำให้มีความหลากหลายทั้งกิจกรรม และองค์กรหรือกลุ่มคนที่เข้าร่วมพัฒนาก่อให้เกิดอำนาจต่อรองและการพัฒนากิจกรรมสาธารณะร่วมกันภายใต้กิจกรรมสาธารณะมากขึ้นมีการประมวลความคิด การตัดสินใจและกำหนดกฎเกณฑ์การพัฒนา ร่วมกันเพื่อประสานประโยชน์ต่อชุมชนส่งเสริมให้ชุมชนเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้
๖. สิทธิและอำนาจต่อรองทางการเมืองเป็นอำนาจสาธารณะที่ก่อให้เกิดสิทธิตามมาเช่นสิทธิในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น สิทธิในการกำหนดยุทธศาสตร์ และการกระจายผลประโยชน์ทางการพัฒนาอย่างเป็นธรรมแก่ทุกคนในชุมชน และเป็นกลไกในการควบคุมกลไกตลาด การเงินกฎหมาย การปกป้องคุ้มครองสิทธิประโยชน์ของประชาชน
๗. เกิดการยอมรับจากสังคมภายนอกแสดงถึงสถานะภาพหรือศักยภาพของชุมชนจนเป็นที่ยอมรับจากภายนอกและเป็นแรงผลักดันให้ชุมชนเกิดความเชื่อมั่นในขีดความสามารถและศักยภาพของชุมชนมากขึ้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและถ่ายทอดเทคโนโลยีซึ่งกันและกันเป็นเครือข่ายทางสังคมหรือการพัฒนาในระดับมหภาคมากขึ้น^{๔๗}

^{๔๗} อีระพงษ์ แก้วหาญ , กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งประชาคม ประชาสังคม ,

(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๓), หน้า ๒๒ - ๒๓.

ประชาคมตำบลที่เข้มแข็งโดยพื้นฐานควรมีลักษณะที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทาง/วิธีการที่จะนำไปสู่สิ่งที่เขาใฝ่ฝันฐานของสังคมที่เข้มแข็ง หมายถึง ความเข้มแข็งในทุกด้าน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ จิตใจ สังคมวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมการเมืองการปกครอง แม้กระทั่งเรื่องศาสนา เรื่องจริยธรรม คุณธรรม รวมทั้งคุณภาพของผู้นำคุณภาพของบุคคล คุณภาพของประชากร ที่มีการศึกษามีความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเป็นอย่างดี^{๔๘}

ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง ชุมชนที่มีศักยภาพในการพึ่งตนเอง สามารถบริหารจัดการตัวเอง จัดการทรัพยากร มีความรักท้องถิ่นเคารพในวัฒนธรรมภูมิปัญญา มีการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายพอยู่พอกินมีชีวิตอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีและสมดุลกับธรรมชาติ^{๔๙}

องค์ประกอบและลักษณะสำคัญบางประการของการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนมีดังต่อไปนี้ ได้แก่

๑. ชุมชนมีจิตสำนึกของการพึ่งตนเองรักและเอื้ออาทรกันและมีความรักท้องถิ่นรักชุมชน
๒. มีการใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ
๓. มีการเรียนรู้ เชื่อมโยงการเป็นเครือข่าย
๔. มีการจัดทำกิจกรรมที่เป็นสาธารณะของชุมชนอย่างต่อเนื่อง
๕. มีการจัดการบริหารงานกลุ่มที่หลากหลายและเครือข่ายที่ดี
๖. มีการเสริมสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายของชุมชนสืบทอดกันตลอดไปสำหรับลักษณะชุมชนเข้มแข็งมีดังนี้

- ๑) สมาชิกชุมชนพร้อมที่จะร่วมกันจัดการกับปัญหาของตนและชุมชน
- ๒) องค์กรชุมชนดำเนินงานโดยเน้นการมีส่วนร่วมมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้
- ๓) สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจดำเนินงานติดตาม และประเมินผลกิจกรรมของชุมชน
- ๔) สมาชิกชุมชนเกิดการเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการของชุมชน
- ๕) มีแผนชุมชนในการพัฒนาทุกๆ ด้านมุ่งการพึ่งตนเองเอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกในชุมชนและเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
- ๖) การพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอกเป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในที่สุด
- ๗) มีเครือข่ายความร่วมมือกับภาคีการพัฒนาแนวคิดชุมชนเข้มแข็งและกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

^{๔๘} ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม, แผนแม่บทเพื่อการฟื้นฟูชาติ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒.

^{๔๙} เสรี พงศ์พิศ, เครือข่ายยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เจริญวิทยาการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๘.

ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง ชุมชนที่สามารถปรับตัวในการที่จะจัดการความสัมพันธ์แบบใหม่ ขึ้นมาเพราะระบบนิเวศและความสัมพันธ์ที่มีอยู่กับภายนอกและภายในไม่ได้ยังคงที่ดังนั้นชุมชนใด สามารถพัฒนาหรือสร้างสรรค์กฎเกณฑ์ใหม่ๆ หรือระบบความรู้ใหม่ ๆ หรือการจัดองค์กรใหม่เพื่อ ปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เหล่านั้นได้โดยอาศัยการคำนึงถึงการเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ เคารพในศักดิ์ศรีคนอื่น ๆ พร้อมๆ กับการให้อำนาจต่างๆ ยอมรับในสิทธิความชอบธรรมของตัวเอง ความสามารถในการสะสมทุนทางสังคมหลายอย่างเข้าด้วยกันและคงทำให้ทุนทางสังคมเหล่านี้ ปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลงภายนอกและสภาพ ระบบ นิเวศที่ตนเองอยู่อย่างเหมาะสมนำไปสู่การ เปลี่ยนแปลงชุมชนนั้น ควบคุมชะตากรรมของตัวเองได้ น่าจะเป็นพลังที่เรียกว่า “ชุมชนเข้มแข็ง”^{๕๐}

ทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งชุมชน

๑. ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass Persuasion) Maslow กล่าวว่า การเกลี้ยกล่อม หมายถึง การใช้คำพูดหรือการเขียน เพื่อมุ่งให้เกิดความเชื่อถือและการกระทำ ซึ่งการ เกลี้ยกล่อมมี ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการปฏิบัติงานและถ้าจะให้ เกิดผลดีผู้เกลี้ยกล่อมจะต้องมี ศิลปะในการสร้างความสนใจในเรื่องที่จะเกลี้ยกล่อม

โดยเฉพาะในเรื่อง ความต้องการของคนตามหลักทฤษฎีของ Maslow ที่เรียกว่าลำดับขั้น ความต้องการ (hierarchy of needs) คือ ความต้องการของคนจะเป็นไปตามลำดับจาก น้อยไปมาก มีทั้งหมด ๕ ระดับ ดังนี้

๑.๑ ความต้องการทางด้านสรีระวิทยา (physiological needs) เป็นความต้องการ ขั้นพื้นฐานของมนุษย์ (survival needs) ได้แก่ ความต้องการทางด้านอาหาร ยา เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่ อาศัย ยารักษาโรค และความต้องการทางเพศ

๑.๒ ความต้องการความมั่นคงปลอดภัยของชีวิต (safety and security needs) ได้แก่ ความต้องการที่อยู่อาศัยอย่างมีความปลอดภัยจากการถูกทำร้ายร่างกาย หรือถูก ขโมย ทรัพย์สิน หรือความมั่นคงในการทำงานและการมีชีวิตอยู่อย่างมั่นคงในสังคม

๑.๓ ความต้องการทางด้านสังคม (social needs) ได้แก่ ความต้องการความรัก ความต้องการที่จะให้สังคมยอมรับว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

๑.๔ ความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียง (self-esteem needs) ได้แก่ ความ ภาคภูมิใจ ความต้องการดีเด่นในเรื่องหนึ่งที่จะให้ได้รับการยกย่องจากบุคคลอื่น ความต้องการ ด้านนี้ เป็นความต้องการระดับสูงที่เกี่ยวกับความมั่นใจในตัวเองในเรื่องความสามารถ และความสำคัญ ของบุคคล

^{๕๐} อานันท์ กาญจนพันธุ์, วิธีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน พลวัตและศักยภาพของชุมชนในการพัฒนา , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๔), หน้า ๙๐.

๑.๕ ความต้องการความสำเร็จแห่งตน (self-actualization needs) เป็นความต้องการในระบบสูงสุด ที่อยากจะให้เกิดความสำเร็จในทุกสิ่งทุกอย่างตามความนึกคิด ของตนเองเพื่อจะพัฒนาตนเองให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ความต้องการนี้จึงเป็นความต้องการ พิเศษของบุคคลที่จะพยายามผลักดันชีวิตของตนเองให้เป็นแนวทางที่ดีที่สุด^{๕๑}

๒. ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของคนในชาติ (National Morale) คนเรามีความต้องการทางกายและใจถ้าคนมีขวัญดีพอ ผลของการทำงานจะสูง ตามไปด้วย แต่ถ้าขวัญไม่ดีผลงานก็ต่ำไปด้วย ทั้งนี้เนื่องจากว่าขวัญเป็นสถานการณ์ทาง จิตใจที่แสดงออกในรูปพฤติกรรมต่าง ๆ นั้นเอง การจะสร้างขวัญให้ต้องพยายามสร้าง ทศนคติที่ดี ต่อผู้ร่วมงาน เช่น การไม่เอาเรตเอาเปรียบ การให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับงาน การเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น เป็นต้น และเมื่อใดก็ตามถ้าคนทำงานมีขวัญดีจะเกิดสำนึกในความรับผิดชอบ อันจะเกิดผลดีแก่หน่วยงานทั้งในส่วนที่เป็นขวัญส่วนบุคคล และขวัญของกลุ่ม ดังนั้น จะเป็นไปได้ว่าขวัญของคนเราโดยเฉพาะคนมีขวัญที่ดีย่อมเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ได้เช่นกัน

๓. ทฤษฎีสร้างความรู้สึกราชาตินิยม (Nationalism) ปัจจัยประการหนึ่งที่น่าสู่การมีส่วนร่วม คือ การสร้างความรู้สึกราชาตินิยมให้ เกิดขึ้น หมายถึง ความรู้สึกเป็นตัวของตัวเองที่จะอุทิศหรือ เน้น คำนึงผลประโยชน์ ส่วนรวมของชาติ มีความพอใจในชาติของตัวเอง พอใจเกียรติภูมิ จงรักภักดี ผูกพันต่อ ท้องถิ่น

๔. ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership) การสร้างผู้นำจะช่วยจูงใจให้ประชาชนทำงานด้วยความเต็มใจเพื่อบรรลุ เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน ทั้งนี้เพราะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญของการร่วมกลุ่มคน จูงใจไปยังเป้าประสงค์โดยทั่วไปแล้วผู้นำอาจจะมีทั้งผู้นำที่ดีเรียกว่า ผู้นำปฏิฐาน (positive leader) ผู้นำพลวัต คือ เคลื่อนไหวทำงานอยู่เสมอ (dynamic leader) และผู้นำไม่มีกิจ ไม่มีผลงาน สร้างสรรค์ ที่เรียกว่า ผู้นำนิเสธ (negative leader) ผลของการให้ทฤษฎีการสร้างผู้นำ จึงทำให้เกิดการระดมความร่วมมือปฏิบัติงานอย่างมีขวัญกำลังใจ งานมีคุณภาพ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และร่วมรับผิดชอบ ดังนั้น การสร้างผู้นำที่ดี ย่อมจะนำไปสู่ การมีส่วนร่วมใน กิจกรรมต่างๆ ด้วยดีนั่นเอง

๕. ทฤษฎีการใช้วิธีและระบบทางการบริหาร (Administration and Method) การใช้ระบบบริหารในการระดมความร่วมมือเป็นวิธีหนึ่งที่ย่ายเพราะใช้กฎหมาย ระเบียบ แบบแผน เป็นเครื่องมือในการดำเนินการ แต่อย่างใดก็ตามผลของความร่วมมือยังไม่มีระบบใดดีที่สุดในเรื่องการใช้บริหาร เพราะธรรมชาติของคน ถ้าทำงานตามความสมัครใจอย่างตั้งใจไม่มีใครบังคับก็จะทำงานด้วยความรัก

^{๕๑} อคิน รพีพัฒน์, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคม และวัฒนธรรมไทย , (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภารพิมพ์, ๒๕๒๗). หน้า ๗ - ๘.

แต่ถ้าไม่ ควบคุมเลยก็ไม่เป็นไปตามนโยบายและความจำเป็นของรัฐ เพราะการใช้ระบบบริหาร เป็นการให้ปฏิบัติตามนโยบายเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเพิ่มความคาดหวังผลประโยชน์^{๕๒}

สรุปถึงการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชน ในการพัฒนา ควรจะมี ๔ ขั้นตอน คือ

๑ . การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น กล่าวคือ ถ้าหากชาวบ้านยังไม่สามารถทราบถึงปัญหาและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหา ในท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดีแล้ว การดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาของท้องถิ่นย่อม ไร้ประโยชน์ เพราะชาวบ้านจะไม่เข้าใจ และมองไม่เห็นถึงความสำคัญของการ ดำเนินงานเหล่านั้น

๒. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เพราะการวางแผนดำเนินงาน เป็น ขั้นตอนที่จะช่วยให้ชาวบ้านรู้จักวิธีการคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รู้จักการ นำเอาปัจจัยข่าวสารข้อมูล ต่างๆ มาใช้ในการวางแผน

๓. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน แม้ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมี ฐานะยากจน แต่ก็มีแรงงานของตนเองที่สามารถใช้เข้าร่วมได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงาน จะทำให้ชาวบ้านสามารถคิดต้นทุนดำเนินงานได้ด้วยตนเอง ทำให้ได้เรียนรู้การดำเนิน กิจกรรมอย่างใกล้ชิด

๔. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ถ้าหากการติดตามงานและ ประเมินผลงานขาดการมีส่วนร่วมแล้วชาวบ้านย่อมจะไม่ทราบด้วยตนเองว่างานที่ทำ ไปนั้นได้รับผลดี ได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างไร การดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันใน โอกาสต่อไป จึงอาจจะประสบความยากลำบาก

จากการทบทวนเอกสารดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่าความเข้มแข็งชุมชนหมายถึง ชุมชนที่มีสมาชิกมีความสามารถในการบริหารจัดการได้อย่างต่อเนื่อง และสามารถพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนเพื่อแก้ปัญหาความยากจนและปัญหาอื่นๆ ให้สามารถเผชิญกับภาวะวิกฤตต่างๆ ได้ ความเข้มแข็งของชุมชนเกิดจากการที่คนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันเข้ามาร่วมคิดร่วมทำมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ ความเป็นชุมชนจะทำให้มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาทุกชนิด ทั้งทางเศรษฐกิจ จิตใจ สังคมสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม การเมืองและสุขภาพภายใต้ชุมชนที่มีศักยภาพในการพึ่งตนเอง สามารถบริหารจัดการตัวเอง จัดการทรัพยากร มีความรักท้องถิ่นเคารพในวัฒนธรรมภูมิปัญญา มีการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายพออยู่พอกินมีชีวิตอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีและสมดุลกับธรรมชาติ

^{๕๒} ยุพาพร รูปงาม, การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงานงบประมาณในการปฏิรูป ระบบราชการ, ภาคนิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๕). หน้า ๘

ตารางที่ ๒.๘ สรุปแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งชุมชน

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	นิยามหรือความหมายแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งชุมชน
กุหลาบ รัตนสังธรรม และคณะ, (๒๕๔๕, หน้า ๒๑ – ๒๒)	๑. ภูมิปัญญาและความรู้สึกที่สืบสานและประยุกต์ให้สอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงภายนอก ๒. องค์กรชุมชนและกลุ่มผู้นำที่มีคุณธรรมและภูมิปัญญา ๓. เวทีการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
ประเวศ วะสี (๒๕๔๑, หน้า ๔๖)	๑. การบริหารจัดการได้อย่างต่อเนื่อง ๒. สามารถพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนเพื่อแก้ปัญหาความยากจน ๓. มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติความเป็นชุมชน
ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์ (๒๕๔๓, หน้า ๒๒ – ๒๓)	๑. อุดมการณ์และวิสัยทัศน์ร่วมจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญช่วยยึดเหนี่ยวคนในชุมชน ๒. การจัดการองค์กรและการบริหารจัดการมีการจัดองค์กร ๓. การมีกิจกรรมที่ต่อเนื่องเป็นกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ ๔. ทุน มีทุนในเชิงกายภาพ คือ มีทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพโดยเฉพาะผู้นำด้านต่างๆ ๕. เครือข่ายความร่วมมือหรือทุนเพื่อจะทำให้มีความหลากหลาย ๖. สิทธิและอำนาจต่อรองทางการเมืองเป็นอำนาจสาธารณะ ๗. เกิดการยอมรับจากสังคมภายนอกแสดงถึงสถานะภาพหรือศักยภาพของชุมชน

ตารางที่ ๒.๘ (ต่อ)

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	นิยามหรือความหมายแนวคิดเกี่ยวกับการ สร้างความเข้มแข็งชุมชน
ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (๒๕๔๑, หน้า ๑๒)	๑. คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทาง ๒. วิธีการที่จะนำไปสู่สิ่งที่เขาใฝ่ฝันฐานของสังคมที่ เข้มแข็ง ๓. ความเข้มแข็งในทุกด้าน
เสรี พงศ์พิศ (๒๕๔๘, หน้า ๒๘)	๑. ชุมชนที่มีศักยภาพในการพึ่งตนเอง สามารถบริหาร จัดการตัวเอง ๒. มีความรักท้องถิ่นเคารพในวัฒนธรรมภูมิปัญญา ๓. มีการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายพอกัน
อานันท์ กาญจนพันธุ์ (๒๕๔๔, หน้า ๙๐.)	๑. ชุมชนที่สามารถปรับตัวในการที่จะจัดการ ความสัมพันธ์แบบใหม่ขึ้นมา ๒. สามารถพัฒนาหรือสร้างสรรค์กฎเกณฑ์ใหม่ๆ ๓. การจัดองค์กรใหม่เพื่อปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลง ต่างๆ
Maslow อ้างใน อคิน รพีพัฒน์ (๒๕๒๗. หน้า ๗ – ๘.)	๑. ความต้องการทางด้านสรีระวิทยา ๒. ความต้องการความมั่นคงปลอดภัยของชีวิต ๓. ความต้องการทางด้านสังคม ๔. ความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียง ๕. ความต้องการความสำเร็จแห่งตน
ยุพาพร รูปงาม (๒๕๔๕, หน้า ๘)	๑. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของ ปัญหาของแต่ละท้องถิ่น ๒. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม ๓. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน ๔. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน

๒.๔ ข้อมูลพื้นที่วิจัย

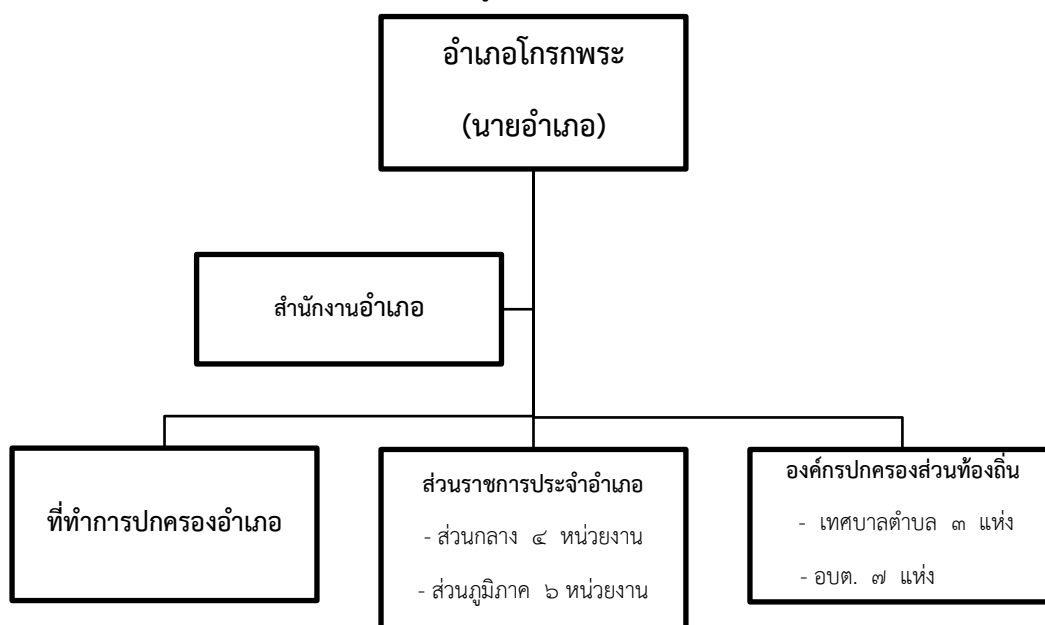
อาณาเขต มีพื้นที่ติดต่อกับอำเภอต่างๆของจังหวัดนครสวรรค์และจังหวัดอุทัยธานีดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอเมืองนครสวรรค์
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอยะหริ่งและอำเภอเมืองอุทัยธานี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอเมืองนครสวรรค์และอำเภอยะหริ่ง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอทัพทันจังหวัดอุทัยธานี

เขตการปกครองแบ่งออกเป็น ๙ ตำบล ๖๕ หมู่บ้านได้แก่ตำบลโกรกพระ ๘ หมู่บ้าน ตำบลยางตาล๙หมู่บ้านตำบลบางมะฝ่อ ๖ หมู่บ้านตำบลหาดสูง ๖หมู่บ้านตำบลศาลาแดง ๕ หมู่บ้านตำบลเนินกุ่ม ๗ หมู่บ้านตำบลนากลาง ๘ หมู่บ้าน ตำบลเนินศาลา ๘ หมู่บ้านและตำบลบางประมุง๘หมู่บ้าน

การปกครองส่วนท้องถิ่นประกอบด้วยเทศบาลตำบล ๓ แห่งและองค์การบริหารส่วนตำบล ๗ แห่งได้แก่เทศบาลตำบลโกรกพระเทศบาลตำบลบางประมุงเทศบาลตำบลบางมะฝ่อองค์การบริหารส่วนตำบลโกรกพระยางตาลหาดสูงศาลาแดงเนินกุ่มนากลางและเนินศาลา

โครงสร้างการบริหารราชการส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่นอำเภอโกรกพระ



โครงสร้างการบริหารราชการส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่นอำเภอโกรกพระ

วิสัยทัศน์ (Vision)

“ เกษตรปลอดภัยก้าวหน้า สร้างประชาให้มีคุณภาพ เสริมสร้างวัฒนธรรมนำพาการท่องเที่ยว ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง”

พันธกิจ (Mission)

๑. พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในการประกอบอาชีพและบริหารจัดการเพื่อใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
๒. นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี
๓. ส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชน การเกษตรปลอดภัย
๔. บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้สมดุลอย่างยั่งยืน
๕. บูรณาการการปฏิบัติงานทุกภาคส่วนเพื่อบำบัดทุกข์ บำรุงสุขของประชาชน
๖. ส่งเสริมการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรมและการท่องเที่ยว
๗. ส่งเสริมและพัฒนาสุขภาพอนามัยของประชาชนให้มีคุณภาพ

เป้าประสงค์รวม (Objective)

๑. ประชาชนมีอาชีพ มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ
๒. หมู่บ้าน/ชุมชนมีความเข้มแข็งสามัคคี มีแหล่งเรียนรู้ มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินและอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี
๓. ส่งเสริมสนับสนุนการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๕.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

จากการทบทวนงานวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมพบว่ามีการศึกษาวิจัยไว้ดังนี้

กัลยาสุตา บัวแก้ว ได้วิจัยเรื่อง. “การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นศึกษาเฉพาะกรณี : องค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว อำเภอบางบาล จังหวัดร้อยเอ็ด” พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในการปกครองท้องถิ่นการบริหารส่วนตำบลพบว่า การมีส่วนร่วมในการไปใช้สิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว ส่วนใหญ่ไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล การเข้ารับฟังการประชุมสภาหรือประชุมคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว ส่วนใหญ่ไม่เคยเข้ารับฟังการประชุมสภาหรือประชุมคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว การเข้าร่วมกิจกรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัวส่วนใหญ่ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรม^{๕๓}

^{๕๓} กัลยาสุตา บัวแก้ว , “ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นศึกษาเฉพาะกรณี : องค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว อำเภอบางบาล จังหวัดร้อยเอ็ด ”, การค้นคว้าแบบอิสระปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

จันทร์สม โภคสวัสดิ์ ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาตำบล : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลลุมพุก อำเภอเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ” พบว่า ปัจจัยที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วม คือ ความศรัทธาต่อผู้นำหรือผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลด้านความโปร่งใสการบริหารงาน ในการใช้งบประมาณของรัฐและการพิทักษ์ผลประโยชน์ ของส่วนร่วมความคิดเห็นของประชาชน ส่วนมากจะมีส่วนร่วมในด้านการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและการบริหารพื้นฐาน โดยเฉพาะพัฒนาด้านการเกษตรเพื่อให้คนมีรายได้สูงขึ้น มีความรู้มีประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ มีภาวะฐานะทางสังคมและการดำเนินชีวิตเป็นไปด้วยความสงบสุขต้องการให้รัฐมีนโยบายที่โปร่งใส โดยนำไปใช้อย่างมีคุณภาพ มีประสิทธิภาพและต้องการนำหลักพุทธ ธรรมไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับการพัฒนาในด้านต่างๆ^{๕๔}

ฉวีวรรณ สุวรรณภา และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนและพระสังฆาธิการในการส่งเสริมการเรียนรู้ของพระนิสิตในจังหวัดแพร่ ” ผลการวิจัยพบว่า ๑. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการส่งเสริมการเรียนรู้ของพระนิสิตในจังหวัดแพร่ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลางมีความภาคภูมิใจที่นิสิตที่อยู่ในความปกครองได้รับการส่งเสริมการเรียนรู้ในระดับมาก ๒. การมีส่วนร่วมของพระสังฆาธิการในการส่งเสริมการเรียนรู้ของพระนิสิตในจังหวัดแพร่ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ความสุขใจที่นิสิตที่อยู่ในความปกครองได้รับการส่งเสริมการเรียนรู้และติดตามประเมินผลการเรียนรู้ของนิสิตที่อยู่ในวัดของท่าน อยู่ในระดับมาก ๓. การรับรู้การมีส่วนร่วมของประชาชนและพระสังฆาธิการ ในการส่งเสริมการเรียนรู้ของพระนิสิตในจังหวัดแพร่ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ระดับการรับรู้การมีส่วนร่วมของประชาชนและพระสังฆาธิการในการส่งเสริมการเรียนรู้ของพระนิสิตอยู่ในระดับมาก^{๕๕}

ช่อนกลิ่น วิชายนต์ ได้วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นศึกษาเฉพาะกรณี : เทศบาลตำบลวังดิน อำเภอฉะเชิงเทรา ” พบว่าประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง ด้านการเลือกตั้งตัวแทนเข้ามาทำหน้าที่บริหารเกี่ยวกับการมีสิทธิเลือกตั้ง โดยติดตามข่าวสารทางการเมืองในระดับท้องถิ่น จากสื่อมวลชน วิทยุ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ในการเลือกตั้งและชักชวนผู้อื่นที่มีสิทธิเลือกตั้งให้ไปใช้สิทธิเลือกตั้งมีส่วนร่วมทางการเมืองด้านการให้ความร่วมมือกับเทศบาล โดยการสนับสนุนทางการเงิน วัสดุ อุปกรณ์ และแรงงานเพื่อช่วยเหลือในกิจกรรมของ

^{๕๔} จันทร์สม โภคสวัสดิ์, “ปัจจัยที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาตำบล:ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลลุมพุก อำเภอเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ”, การค้นคว้าแบบอิสระปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

^{๕๕} ฉวีวรรณ สุวรรณภา และคณะ, “การมีส่วนร่วมของประชาชนและพระสังฆาธิการในการส่งเสริมการเรียนรู้ของพระนิสิตในจังหวัดแพร่ ”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

เทศบาลด้านการศึกษาเช่น การให้ทุนการศึกษาการเลี้ยงอาหารกลางวันเด็กนักเรียนและมีส่วนร่วมทางการเมือง ด้านการติดตามดูแลความชอบธรรมในการเป็นตัวแทนต่อเทศบาลโดยการเขียนจดหมายให้มีการชี้แจงเมื่อพบว่ามีการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ในการที่ผิดตลอดจนถึงการร้องเรียนและเสนอแนะการแก้ปัญหาท้องถิ่น^{๕๖}

ทินกร หอมกุล ได้ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี เขต ๒ พบว่า ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยมีส่วนร่วมด้านการวางแผน ด้านการจัดสรรทรัพยากร ด้านการประสานงาน ด้านการประเมินผล และด้านการดำเนินการตามแผน จากมากไปหาน้อยตามลำดับ แนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตามข้อเสนอแนะของชุมชน ได้แก่ การสร้างความโปร่งใสในการดำเนินการทางการเงิน การสร้างความเข้าใจในการมีส่วนร่วมของชุมชน และการให้ข้อมูลกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอ^{๕๗}

นิติภูมิ แสงประดับ ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลสนามชัยสนามชัย ” ผลวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนคือพฤติกรรมที่แสดงออกต่อกิจกรรมต่างๆของแต่ละบุคคล โดยจะเข้าร่วมในกิจกรรมนั้นบ่อยครั้งเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับแรงจูงใจและความผูกพัน ในการดำเนินกิจกรรม ทฤษฎีการมีส่วนร่วมเกี่ยวพันกับการเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชน ในด้านต่าง ๆ เพราะการมีส่วนร่วมทำให้ประชาชนได้แสดงออกถึงการร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ เพื่อให้โครงการที่กำหนดขึ้นบรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนด^{๕๘}

นงชนก ตุ่มฉาย ได้ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดนนทบุรี พบว่า ชุมชนต้องการมีส่วนร่วมในงานทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านบริหารงานบุคคล และด้านบริหารทั่วไป อยู่ในระดับปานกลาง

^{๕๖} ช่อนกลิ่น วิชาญนต์ , “ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นศึกษาเฉพาะกรณี :เทศบาลตำบลวังดิน อำเภอสี จังหวัดลำพูน”, การค้นคว้าแบบอิสระปริญญาศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๕๗} ทินกร หอมกุล , “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรีเขต ๒ ”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต , (แขนงวิชาบริหารการศึกษา สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ๒๕๕๖).

^{๕๘} นิติภูมิ แสงประดับ, “ปัจจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลสนามชัยสนามชัย”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น ๒๕๕๐).

โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเข้าไปประชุมแสดงความคิดเห็น ร่วม
ประสานงาน ร่วมบริจาคเงินและทรัพย์สิน ตลอดจนในด้านการเสียสละแรงงาน^{๕๙}

ไพฑูรย์ ผิวผาง ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา
เทศบาลตำบลเปือยน้อย ” ผลวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมที่พึงประสงค์และเป็นที่ยอมรับร่วมกันมี
จุดสำคัญอยู่ที่ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ที่เป็นไปได้ลักษณะแบบสมัครใจและเข้าร่วม
กิจกรรมอย่างเข้มแข็ง แต่คุณสมบัติดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยกระบวนการเริ่มต้นและการพัฒนา
อย่างต่อเนื่อง ไม่ใช่เป็นการจำลองแบบหรือการนำมาสวมใส่ในจุดใดจุดหนึ่ง^{๖๐}

ว่าที่ร้อยตรีธีระยุทธ สุดเสมอใจ ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน
ในการบริหารงาน” ผลวิจัยพบว่า รูปแบบและลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการ
กระทำที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดการเปลี่ย ьนแปลง เพื่อประชาชนเอง โดยให้
ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมใน ๔ ด้าน คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมใน
การวางแผนบริหารงาน ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการบริหารงาน และด้านการมี
ส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล ทั้งนี้อาจร่วมโดยทางตรงหรือทางอ้อมก็ได้ โดยอยู่บนพื้นฐานความ
สมานฉันท์ ความเสมอภาค และความเอื้ออาทรกัน^{๖๑}

ศิลป์ รัตนวงศ์ ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนตามตัวแบบกรมการ
ปกครอง และประชาคมตามต้นแบบประชาชนศึกษาการเปรียบเทียบ กรณีศึกษา:อำเภอเมืองจังหวัด
นราธิวาส ” พบว่า การประชาคมทั้ง ๒ รูปแบบ มีความเห็นด้วยและยอมรับการเปลี่ยนแปลงของ
ชุมชน มีความร่วมมือกันแก้ปัญหา มีความผูกพัน ีต่อชุมชนตามบรรพบุรุษที่อาศัยอยู่เป็นเวลานาน
(๒๑ ปีถึง ๖๐ปี) ส่วนใหญ่ไม่มีความคิดที่จะย้ายออกจากชุมชน มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้น นที่คิดจะย้าย
ออก ในด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับประชาธิปไตยโดยรวมจะอยู่ในระดับสูง คือการเปิดโอกาสให้สมาชิก
ได้มีการแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่และกว้างขวาง ประชาคมมีความเชื่อในความมีศักดิ์ศรีของ
ความเป็นมนุษย์ และวิถีทางประชาธิปไตยตลอดจนเชื่อว่าการทำงานเป็นทีมจะส่งผลให้เกิด

^{๕๙} นงชนก ตุ่มฉาย, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับโรงเรียนมัธยมศึกษาใน
จังหวัดนนทบุรี ”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต** (แขนงวิชาบริหารการศึกษา สาขาวิชาศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖).

^{๖๐} ไพฑูรย์ ผิวผาง, “ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเทศบาลตำบลเปือยน้อย ”,
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม๒๕๕๐).

^{๖๑} ว่าที่ร้อยตรีธีระยุทธ สุดเสมอใจ , “ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงาน ”,
วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ ๒๕๕๐).

ความสำเร็จมากกว่าต่างคนต่างทำด้านเกี่ยวกับบทบาทภารกิจของผู้นำและบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาคมพบว่าประชาคมตามตัวแบบกรมการปกครองมีระดับความคิดเห็นที่สูงกว่า^{๖๒}

ศรัทธา ไรจนสุพจน์ ได้วิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วมจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า ชาวบ้านห้วยแก้วในยุคบุกเบิกมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับป่าอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง หรือความเชื่อในยุคนี้ชาวบ้านใช้ป่าและรักษาป่าควบคู่กันไป เป็นการจัดการป่าตามวิถีชีวิตดั้งเดิม ต่อมาเมื่อรัฐนำป่าห้วยแก้วให้เอกชนเช่า ชาวบ้านส่วนหนึ่งชุมนุมเรียกร้องจนได้ป่ากลับคืนมา และได้ชื่อว่าเป็นป่าชุมชนแห่งแรกของประเทศไทย แต่ก็ต้องแลกมาด้วยชีวิต และสายสัมพันธ์ของชุมชน เมื่อได้ป่ากลับคืนมาชาวบ้านห้วยแก้วจัดการป่าชุมชนโดยจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน มีการวางแผน ตั้งกฎเกณฑ์ และมีการดำเนินงาน แต่ก็มีความกระตือรือร้นในช่วงเวลาหนึ่ง และพบว่าการสื่อสารภายในชุมชนช่วงเกิดวิกฤตการณ์ชาวบ้าน ใช้สื่อหลายรูปแบบและเป็นระบบ การสื่อสารมีลักษณะที่มิชาวบ้านเป็นศูนย์กลาง^{๖๓}

ศิริเพชร อมาตยานนท์ ได้วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับท้องถิ่นของประชาชนในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองแวงโสภพระ อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น” ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองแวงโสภพระ อำเภอฟลจังหวัดขอนแก่น ส่วนใหญ่มีความสนใจและติดตามการทำงานและการแก้ไขปัญหาในท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล และเห็นว่า องค์การบริหารส่วนตำบลจัดกิจกรรมในการส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนมากขึ้นด้านการมีส่วนร่วมในกระบวนการเลือกตั้งประชาชนส่วนใหญ่ไม่เคยหาเสียงช่วยผู้สมัครที่ตนต้องการให้ได้รับการเลือกตั้ง และเห็นว่าหากมีความพร้อมจะลงสมัครเพื่อรับการเลือกตั้งด้านการมีส่วนร่วมหลังการเลือกตั้งประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่า องค์การบริหารส่วนตำบลเปิดโอกาสให้เข้ารับฟังการประชุมหรือการชี้แจงการทำงานของ องค์การบริหารส่วนตำบลและประชาชนส่วนใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว^{๖๔}

^{๖๒} ศิลป์ รัตนวงศ์, “ศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาคมตามตัวแบบกรมการปกครองและประชาคมตามตัวแบบชุมชนศึกษาการเปรียบเทียบกรณีศึกษา : อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (คณะพัฒนาสังคม : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๘).

^{๖๓} ศรัทธา ไรจนสุพจน์, “การสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วมจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านห้วยแก้วกิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยพายัพ, ๒๕๔๘).

^{๖๔} ศิริเพชร อมาตยานนท์, “การมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับท้องถิ่นของประชาชนในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองแวงโสภพระ อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น”, **วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๘).

จากการทบทวนงานวิจัยดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมในการบริหารการศึกษาของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเรื่องการแสดงความคิดเห็น การบริจาคทรัพย์สินและวัสดุอุปกรณ์ ร่วมประสานงาน การเสียสละแรงงาน การให้ความอุปถัมภ์ การประเมินสถานศึกษา ประชาชนส่วนใหญ่มีภาระหน้าที่ต้องประกอบอาชีพ ไม่ค่อยมีเวลาที่จะร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ กับสถานศึกษามากนัก ดังนั้นการมีส่วนร่วมในรูปของการบริจาคสิ่งของ ต่างๆ จึงสะดวกและง่ายกว่าวิธีการอื่นๆ

ตารางที่ ๒.๙ สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

นักวิจัย	ผลการวิจัย
กัลยาสุตา บัวแก้ว, การค้นคว้าแบบอิสระ ปริญญาสาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, (๒๕๕๐)	การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นศึกษาเฉพาะกรณี:องค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว อำเภอบางบาล จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในการปกครองท้องถิ่นการบริหารส่วนตำบล ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในการปกครองท้องถิ่นการบริหารส่วนตำบลพบว่าการมีส่วนร่วมในการไปใช้สิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว ส่วนใหญ่ไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลการเข้ารับฟังการประชุมสภาหรือประชุมคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัวส่วนใหญ่ไม่เคยเข้ารับฟังการประชุมสภาหรือประชุมคณะกรรมการบริหารองค์การส่วนตำบลหนองบัว
จันทร์สม โภคสวัสดิ์, การค้นคว้าแบบอิสระปริญญาสาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, (๒๕๕๙)	ปัจจัยที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาตำบล : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลลุมพุก อำเภอเขิอนแก้ว จังหวัดยโสธร พบว่า ปัจจัยที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วม คือ ความศรัทธาต่อผู้นำหรือผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ด้านความโปร่งใสการบริหารงานในการใช้งบประมาณของรัฐและการพิทักษ์ผลประโยชน์ ของส่วนรวมความคิดเห็นของประชาชนส่วนมากจะมีส่วนร่วมในด้านการ

ตารางที่ ๒.๙ (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
	พัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและการบริหาร พื้นฐานโดยเฉพาะพัฒนาด้านการเกษตรเพื่อให้คนมี รายได้สูงขึ้น
ฉวีวรรณ สุวรรณภาและคณะ, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย, (๒๕๕๓).	การมีส่วนร่วมของประชาชนและพระสงฆ์ในการใน การส่งเสริมการเรียนรู้ของพระนิสิตในจังหวัดแพร่ ผลการวิจัยพบว่า ๑.การมีส่วนร่วมของประชาชนในการส่งเสริมการ เรียนรู้ของพระนิสิตในจังหวัดแพร่ โดยรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง ๒. การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการส่งเสริม การเรียนรู้ของพระนิสิตในจังหวัดแพร่ โดยรวมอยู่ใน ระดับปานกลาง ๓. การรับรู้การมีส่วนร่วมของประชาชนและพระ สงฆ์ ในการส่งเสริมการเรียนรู้ของพระนิสิตใน จังหวัดแพร่ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง
ช่อนกลิ่น วิชายนต์, การค้นคว้าแบบ อิสระปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, (๒๕๕๐).	การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในการ ปกครองส่วนท้องถิ่นศึกษาเฉพาะกรณี : เทศบาล ตำบลวังดิน อำเภอเถลิง จังหวัดลำพูน พบว่าประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง ด้านการ เลือกตั้งตัวแทนเข้ามาทำหน้าที่บริหารเกี่ยวกับการมีสิทธิ เลือกตั้ง
ทินกร หอมกุล,วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (๒๕๕๖), หน้า ๔๕ - ๔๘.	การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้น พื้นฐาน เขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี เขต ๒ พบว่า ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้น พื้นฐานอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยมีส่วนร่วมด้านการ วางแผน ด้านการจัดสรรทรัพยากร ด้านการประสานงาน ด้านการประเมินผล และด้านการดำเนินการตามแผน จากมากไปหาน้อยตามลำดับ

ตารางที่ ๒.๙ (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
นิติภูมิ แสงประดับ, วิทยานิพนธ์รัฐ ประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น (๒๕๕๐), หน้า ๑๐.	ปัจจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำ แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลสนามชัยสนามชัย ผลวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนคือ พฤติกรรมที่แสดงออกต่อกิจกรรมต่างๆของแต่ละบุคคล โดยจะเข้าร่วมในกิจกรรมนั้นบ่อยครั้งเพียงใด ก็ขึ้นอยู่กับ แรงจูงใจและความผูกพัน ในการดำเนินกิจกรรม
นงชนก ตุ่มฉาย, วิทยานิพนธ์ศึกษา ศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, (๒๕๔๖), หน้า ๔๒ – ๔๔.	การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้น พื้นฐานระดับโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดนนทบุรี พบว่า ชุมชนต้องการมีส่วนร่วมในงานทั้ง ๔ ด้าน คือ ๑. ด้านวิชาการ ๒. ด้านงบประมาณ ๓. ด้านบริหารงานบุคคล ๔. ด้านบริหารทั่วไป ทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง
ไพฑูรย์ ผิวผาง, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสาร คราม (๒๕๕๐), หน้า ๔๗.	ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการ พัฒนาเทศบาลตำบลเปือยน้อย ผลวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมที่พึงประสงค์และเป็นที่ ยอมรับร่วมกันมีจุดสำคัญอยู่ที่ประชาชนต้องมีส่วนร่วมใน การตัดสินใจ ที่เป็นไปได้ลักษณะแบบสมัครใจและเข้าร่วม กิจกรรมอย่างเข้มแข็ง
ว่าที่ร้อยตรีธีระยุทธ สุดเสมอใจ, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร มหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยราชภัฏ อุตรดิตถ์ (๒๕๕๐), หน้า ๑๑.	ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการ บริหารงาน พบว่า ๔ ด้าน คือ ๑. ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ๒. ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผนบริหารงาน ๓. ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการ บริหารงาน

ตารางที่ ๒.๙ (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
	๔. ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล ทั้งนี้อาจร่วมโดยทางตรงหรือทางอ้อมก็ได้ โดยอยู่บน พื้นฐานความสมานฉันท์ ความเสมอภาค และความเอื้อ อาทรกัน
ศิลป์ รัตนวงศ์, วิทยานิพนธ์ปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบัน บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, (๒๕๔๘).	บทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนตามตัวแบบ กรมการปกครอง และประชาคมตามต้นแบบประชาชน ศึกษาการเปรียบเทียบ กรณีศึกษา : อำเภอเมืองจังหวัด นราธิวาส พบว่า การประชาคมทั้ง ๒ รูปแบบ มีความเห็นด้วย และยอมรับการเปลี่ยนแปลงของชุมชน มีความร่วมมือกัน แก้ปัญหาที่มีความผูกพันต่อชุมชนตามบรรพบุรุษที่อาศัยอยู่ เป็นเวลานาน(๒๑ ปีถึง ๖๐ปี) ๑. ส่วนใหญ่ไม่มีความคิดที่จะย้ายออกจากชุมชน ๒. มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่คิดจะย้ายออก
ศิริธรณ์ โรจนสุพจน์, วิทยานิพนธ์ ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยพายัพ, (๒๕๔๘).	การสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วมจัดการป่าชุมชนของ ชาวบ้านห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าชาวบ้านห้วยแก้วในยุคบุกเบิกมีความเกี่ยวข้อง สัมพันธ์กับป่าอย่างมาก ไม่ว่าในด้านเศรษฐกิจ การเมือง หรือความเชื่อในยุคนี้ชาวบ้านใช้ป่าและรักษาป่าควบคู่กัน ไป เป็นการจัดการป่าตามวิถีชีวิตดั้งเดิม
ศิริเพชร อมาตยานนท์, วิทยานิพนธ์ ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต , มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, (๒๕๔๘).	การมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับท้องถิ่นของ ประชาชนในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบล หนอง แวงโสภพระ อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น พบว่า ประชาชนในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบล หนองแวงโสภพระ อำเภอพลจังหวัดขอนแก่น ส่วนใหญ่มี ความสนใจและติดตามการทำงานและการแก้ไขปัญหาใน ท้องถิ่น

๒.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์

จากการทบทวนงานวิจัยเกี่ยวกับพระสงฆ์พบว่า มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้ดังนี้

คุณ โทชน์ และเทพพร มังธานี ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดมหาพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ” ผลการวิจัยในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน พบว่า ด้านการปกครอง มีการวางแผนการบริหารอย่างชัดเจน มีระเบียบในการปกครอง มีการกระจายอำนาจและการมอบหมายหน้าที่อย่างเป็นระบบ ด้านการศึกษา พบว่า สามารถรักษารูปแบบการศึกษาแบบดั้งเดิมที่มุ่งผลงุนพระธรรมวินัย และพระพุทธศาสนาโดยตรง ด้านการศึกษาสงเคราะห์ พบว่า ทางวัดมีโรงเรียนการกุศลอยู่ในเขตของวัด และมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและศูนย์บริการผู้สูงอายุภายในวัดด้านสาธารณูปการ เนื่องจากบริเวณวัดไม่กว้างมาก จึงทำให้จัดศาสนวัตถุ และเสนาสนะตามสภาพบริเวณวัด ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ พบว่า มีการเปิดโอกาสให้ชุมชนที่ตั้งของวัดดำเนินกิจกรรมทางสังคมต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยภายในวัด^{๖๕}

ฉันทนา กล่อมจิต ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดป่าบ้านค้อ อำเภอเมืองผิง จังหวัดอุดรธานี” ผลการวิจัยในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน พบว่า ด้านการปกครองเป็นการปกครองแบบพ่อปกครองลูก มีการมอบหมายงานให้เหมาะสมกับความสามารถของแต่ละบุคคล ด้านการศาสนศึกษา มีการสนับสนุนให้การศึกษาพระปริยัติธรรม สอบนักธรรม และการอบรมปฏิบัติธรรม เป็นการศึกษาตามอัธยาศัย ด้านสาธารณูปการ มีความสะดวกสบายและมีสัปปายะในการปฏิบัติธรรม และมีการสร้างพระมหาธาตุเจดีย์ ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ได้จัดอบรมปฏิบัติธรรมและกัมมิมนต์ภายในและภายนอกประเทศ จัดการอบรมปฏิบัติธรรมสัญจร มีการเผยแผ่ธรรมะด้วยสื่อต่างๆ ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ ได้ทำการบำเพ็ญสาธารณสงเคราะห์แก่ชุมชนบุคคล และศาสนสถาน รวมทั้งได้ตั้งกองทุนช่วยเหลือแม่บ้านผู้ปฏิบัติธรรม และการเผยแผ่ธรรมให้เด็กและเยาวชน ส่วนด้านการศึกษาสงเคราะห์ พบว่า ทางวัดไม่ได้จัดการศึกษาสงเคราะห์สำหรับเด็กและเยาวชน^{๖๖}

ปราณี เกื้อทอง ได้ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในงานพัฒนาชุมชน : ศึกษากรณีวัดในอำเภอบางกรือ จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ใน

^{๖๕} คุณ โทชน์ และเทพพร มังธานี , “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดมหาพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ ”, รายงานการวิจัย (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการการศึกษา, ๒๕๔๖).

^{๖๖} ฉันทนา กล่อมจิต , “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดป่าบ้านค้อ อำเภอเมืองผิง จังหวัดอุดรธานี ”, รายงานการวิจัย , (กรุงเทพมหานคร:สำนักงานเลขาธิการการศึกษา, ๒๕๔๖).

ด้านการให้คำแนะนำและจัดอบรมเพื่อสนับสนุนงานด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าพระสงฆ์มีบทบาทในด้านนี้อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนบทบาทของพระสงฆ์ในการเป็นผู้นำในการปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าพระสงฆ์มีบทบาทในด้านนี้อยู่ในระดับปานกลาง ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการให้คำแนะนำและจัดอบรมเพื่อสนับสนุนงานด้านการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าพระสงฆ์มีบทบาทในด้านนี้อยู่ในระดับมาก ส่วนบทบาทของพระสงฆ์ในการเป็นผู้นำในการปฏิบัติงานด้านการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าพระสงฆ์มีบทบาทในด้านนี้อยู่ในระดับปานกลาง^{๖๗}

พระครูปริยัติธรรมมาวุธ (วิรัช ต้นชวน) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดกระบี่ ตรัง และพังงา ” จากผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ทั้ง ๖ ด้าน มีการปฏิบัติมากและมากที่สุด ดังนี้ คือ ๑) ด้านการพัฒนาหลักสูตร ๒) ด้านการจัดกระบวนการเรียนการสอน ๓) ด้านการจัดสื่อการเรียนการสอน ๔) ด้านการวัดและประเมินผล ๕) ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ๖) ด้านการนิเทศภายในสถานศึกษา ส่วนปัญหาในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ พบว่า พระสงฆ์มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางและมากทุกด้าน^{๖๘}

พระครูปลัดเจริญ (สุวิโร) ได้วิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการด้านการศึกษาสงเคราะห์ในจังหวัดสมุทรสงคราม ” จากผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการด้านการศึกษาสงเคราะห์ในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการด้านการศึกษาสงเคราะห์ในจังหวัดสมุทรสงคราม ในด้านบุคลากร ด้านการบริหาร ด้านอาคารสถานที่ และด้านการศึกษาสงเคราะห์ ไม่แตกต่างกัน พบว่า พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของหน่วยอบรมประจำตำบลในจังหวัดสมุทรปราการ โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากทุกด้าน^{๖๙}

^{๖๗} ปราณี เกื้อทอง, บทบาทพระสงฆ์ในงานพัฒนาชุมชน ศึกษากรณีวัดในอำเภอปากเกร็ดจังหวัดนนทบุรี , **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๖).

^{๖๘} พระครูปริยัติธรรมมาวุธ (วิรัช ต้นชวน) , “บทบาทของพระสงฆ์ในการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดกระบี่ ตรัง และพังงา ”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘).

^{๖๙} พระครูปลัดเจริญ สุวิโร, “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการด้านการศึกษาสงเคราะห์ในจังหวัดสมุทรสงคราม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

พระครูปลัดเพลิน วชิโร ได้วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนศึกษา เฉพาะกรณีหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในจังหวัดสมุทรปราการ” จากผลการวิจัย พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ อายุระหว่าง ๒๐-๓๐ ปี ไม่มีพรรษา(สามเณร)มีวุฒิการศึกษาทางธรรมระดับนักธรรมชั้นตรี ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม และมีวุฒิการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรีการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนของหน่วยอบรมประจำตำบล ในจังหวัดสมุทรปราการ ประกอบด้วย ด้านศีลธรรมและวัฒนธรรม ด้านสุขภาพอนามัยด้านสัมมาชีพ ด้านสันติสุข ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ด้านกตัญญูกตเวทิตาธรรม และด้านสามัคคี^{๗๐}

พระครูสันติธรรมมาริต (บุญชัย สนติกโร) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี” จากผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปร คือ ประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ พบว่า พระสังฆาธิการที่มีตำแหน่งต่างกัน มีบทบาทในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๗๑}

พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ (ธีรปญโญ) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่าบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ พบว่ามีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกด้าน และเมื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีที่มีจำนวนพรรษา ระดับการศึกษาสายสามัญ การศึกษาทางเปรียญธรรมประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่และการสังกัดวัดแต่ละขนาดแตกต่างกันมีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรีไม่แตกต่างกัน^{๗๒}

พระมหากมล โปร่งใจ (ขนิติโร) ได้วิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการบริหารงานคณะสงฆ์อำเภอป่าซางจังหวัดลำพูน ผลการศึกษาประสิทธิภาพในการบริหารงานคณะสงฆ์พบว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่ใน

^{๗๐} พระครูปลัดเพลิน วชิโร , “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในจังหวัดสมุทรปราการ ”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต* ,(บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๗๑} พระครูสันติธรรมมาริต (บุญชัย สนติกโร), “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๗๒} พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ ธีรปญโญ , “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : กรณีศึกษา พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

เขตอำเภอป่าซางมีประสิทธิภาพในการบริหารงานอยู่ในระดับปานกลางคือมีความเข้าใจในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕ เพื่อเป็นกรอบแนวทางในการบริหารงานคณะสงฆ์ เป็นอย่างดีโดยเฉพาะในเรื่องคณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคมและเรื่องการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ เจ้าอาวาสรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระภิกษุอันเกี่ยวกับตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ตำแหน่งอื่นๆ และไวยวัจกรให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีกำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคมแต่พระสงฆ์ส่วนมากมีระดับการปฏิบัติตามหลักและวิธีการในการบริหารจัดการของการบริหารงานพระสังฆาธิการอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างน้อยซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดอ่อนในการบริหารงานคณะสงฆ์และจากแบบสอบถามปลายเปิดมีแนวโน้มตอบไปในทางเดียวกันว่าพระสงฆ์ในระดับปกครองขาดความสามัคคีและมีการเล่นพรรคเล่นพวกเพื่อผลประโยชน์ในการเลื่อนตำแหน่งสมณศักดิ์ด้วยซึ่งถือได้ว่าเป็นภาวะการเมืองในองค์กรทำให้ได้รับความยุติธรรมไม่เท่ากันในวงการสงฆ์ในปัจจุบันจากผลการศึกษาประสิทธิภาพการบริหารงานคณะสงฆ์ในเขตอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูนผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นเพื่อเสนอแนะดังนี้

๑. ด้านการวางแผน การบริหารงานคณะสงฆ์ ควรมีการวางแผนร่วมกันอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ผู้บริหารควรให้ความสำคัญต่อการวางแผนมากกว่านี้
๒. ด้านการจัดองค์กร การบริหารงานคณะสงฆ์ ควรมีการจัดบุคคลที่จะนำมาเป็นคณะกรรมการบริหารวัด ให้เหมาะสมโดยยึดความรู้ด้านการบริหารอย่างมีส่วนร่วม
๓. ด้านการนำ การบริหารงานคณะสงฆ์ ผู้นำควรการจัดกิจกรรมด้านต่างๆควรให้บุคลากรภายในวัดและให้ทุกชุมชนมีส่วนร่วมทุกกิจกรรม
๔. ด้านการควบคุมดูแลการบริหารงานคณะสงฆ์ ควรมีการประเมินผลหลากหลายรูปแบบทั้งที่เป็นนามธรรม และรูปธรรม ทักษะปฏิบัติ มีการประเมินผลตามสภาพที่แท้จริง
๕. ด้านปัญหาพระสงฆ์ระดับปกครองขาดความสามัคคีและมีการเล่นพรรคเล่นพวกนั้นทางมหาเถรสมาคมควรมีการใช้หลักธรรมาภิบาลในปกครองคณะสงฆ์และในการพิจารณาเลื่อนสมณศักดิ์ด้วย นอกจากนี้ควรที่จะให้ศรัทธาประชาชนทั่วไปได้มีส่วนในการตรวจสอบพิจารณาการเลื่อนสมณศักดิ์ด้วยก็จะทำให้เกิดความเป็นธรรมต่อทุกฝ่าย^{๗๓}

พระธนดล นาคพิพัฒน์ ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์” ซึ่งผลการวิจัยสรุปว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดบุรีรัมย์ มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่ามีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการปกครองอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การแผนผังพุทธศาสนา

^{๗๓} พระมหากมล โปรงใจ (ชนดิโร) , “ประสิทธิภาพการบริหารงานคณะสงฆ์ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, การเมืองและการปกครอง, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , ๒๕๕๐).

การสาธารณูปการ และการสาธารณสุขอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนผลการเปรียบเทียบบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุตำแหน่งพระสังฆาธิการ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษาทางสามัญ การศึกษาทางธรรมวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม และประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการที่ต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน และข้อเสนอแนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ ควรมีการปกครอง พระภิกษุ สามเณร ให้ปฏิบัติตามวินัยอย่างเคร่งครัด มีกองทุนส่งเสริมการศึกษาแก่สามเณร ให้ภิกษุ สามเณร เอาใจใส่ต่อกิจกรรม ดำเนินกิจกรรมบางอย่างภายในวัดอย่างเป็นระเบียบ^{๗๔}

พระมหาประสิทธิ์ สระทอง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนของพระสงฆ์ในอำเภอปราสาท จังหวัดศรีสะเกษ” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนของพระสงฆ์ในอำเภอปราสาท จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อจำแนกตามพรรษาและระยะเวลาในการปฏิบัติงานทั้งในและนอกชุมชนต่างกัน มีบทบาทการพัฒนาคุณภาพ ชีวิตประชาชนของพระสงฆ์แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วน ระดับการศึกษาแผนกธรรม ระดับการศึกษาแผนกบาลี และระดับการศึกษาแผนกสามัญต่างกัน มีบทบาทการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนของพระสงฆ์ไม่แตกต่างกัน^{๗๕}

พระมหามณเฑียร วรธมโม (ซ้ายเกลี้ยง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงา” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทการปฏิบัติงานในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงา ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแล้วพบว่า บทบาทการปฏิบัติงานในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงาอยู่ในระดับปานกลางได้แก่ ด้านการศาสนศึกษาและด้านการศึกษาสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง สำหรับด้านอื่นๆอยู่ในระดับมากทุกด้าน ผลการเปรียบเทียบระดับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงา พบว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุและจำนวนพรรษาต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนพระสังฆาธิการที่มีตำแหน่ง วุฒิทางการศึกษาสายสามัญ

^{๗๔} พระธนดล นาคพิพัฒน์ , “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์” , **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

^{๗๕} พระมหาประสิทธิ์ สระทอง, “บทบาทการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนของพระสงฆ์ในอำเภอปราสาท จังหวัดศรีสะเกษ”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** (จิตวิทยาชุมชน), (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศิลปากร , ๒๕๕๘).

วุฒิทางการศึกษาทางธรรม และวุฒิทางการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน^{๗๖}

สมพร ปากกะพอก ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนเขตอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรี เขต ๑” จากผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียน พระสังฆาธิการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า ค่าเฉลี่ยด้านการประพฤติ ปฏิบัติตนของพระสังฆาธิการมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าด้านการอบรมสั่งสอนพระพุทธศาสนา^{๗๗}

จากการทบทวนงานวิจัยดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า พระสงฆ์จำเป็นต้องอาศัยวิทยาการด้านการจัดการบริหารเข้ามาสนับสนุนองค์กรเพื่อเสริมพลังการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลพัฒนาศักยภาพกรณุชย์ขององค์กรอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอทั้งใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามา

สนับสนุนด้านฐานข้อมูลการสร้างบุคลากรในองค์กรให้มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีการตรวจสอบประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอการสร้างความเป็นธรรมความเสมอภายในองค์กรการสร้างทีมงานที่มีประสิทธิภาพมีการประสานประโยชน์สร้างความร่วมมือการกระจายอำนาจที่เหมาะสมจะเป็นแนวทางในการบริหารจัดการที่ทันสมัยด้วย

ตารางที่ ๒.๑๐ สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์

นักวิจัย	ผลการวิจัย
คุณ โทชน์ และเทพพร มังธานี , รายงานการวิจัย, สำนักงานเลขาธิการ การศึกษา, (๒๕๔๖).	รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของ วัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดมหาพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า ๑. ด้านการปกครอง มีการวางแผนการบริหารอย่าง ชัดเจน ๒. ด้านการศึกษา สามารถรักษารูปแบบการศึกษา

^{๗๖} พระมหามณเฑียร วรธมโม (ซ้ายเกลี้ยง), “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต* , (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๕๒).

^{๗๗} สมพร ปากกะพอก, “บทบาทของพระสังฆาธิการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนเขตอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรี เขต ๑ ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต* , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๙).

ตารางที่ ๒.๑๐ (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
	แบบดั้งเดิม ๓. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ทางวัดมีโรงเรียนการกุศลอยู่ในเขตของวัด ๔. ด้านสาธารณูปการ เนื่องจากบริเวณวัดไม่กว้างมาก ๕. ด้านการสาธารณะสงเคราะห์ มีการเปิดโอกาสให้ชุมชนที่ตั้งของวัดดำเนินกิจกรรมทางสังคม ๖. ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ได้จัดอบรมปฏิบัติธรรม
ฉันทนา กล่อมจิต, รายงานการวิจัย, สำนักงานเลขาธิการการศึกษา, (๒๕๔๖),	รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา :กรณีศึกษา วัดป่าบ้านค้อ อำเภอเมืองผิง จังหวัดอุดรธานี พบว่า ๑. ด้านการปกครองเป็นการปกครองแบบพ่อปกครองลูก ๒. ด้านการศาสนศึกษา มีการสนับสนุนให้การศึกษาพระปริยัติธรรม ๓. ด้านสาธารณูปการ มีความสะดวกสบายและมีสัปปายะ ๔. ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ได้จัดอบรมปฏิบัติธรรมและกัมมิมนต์ภายใน ๕. ด้านสาธารณสงเคราะห์ ได้ทำการบาเพ็ญสาธารณสงเคราะห์แก่ชุมชนบุคคล ๖. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ พบว่า ทางวัดไม่ได้จัดการศึกษาสงเคราะห์สำหรับเด็กและเยาวชน
ปราณี เกื้อทอง, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,สถาบันราชภัฏพระนคร, (๒๕๔๖),	บทบาทของพระสงฆ์ในงานพัฒนาชุมชน : ศึกษากรณีวัดในอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี พบว่า ๑. ด้านการให้คำแนะนำและจัดอบรมเพื่อสนับสนุน

ตารางที่ ๒.๑๐ (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
	งาน ๒. ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าพระสงฆ์มีบทบาทในด้านนี้อยู่ในระดับปานกลาง ๓. ด้านการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าพระสงฆ์มีบทบาทในด้านนี้อยู่ในระดับมาก ๔. บทบาทของพระสงฆ์ในการการเป็นผู้นำในการปฏิบัติงานด้านการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าพระสงฆ์มีบทบาทในด้านนี้อยู่ในระดับปานกลาง
พระครูปริยัติธรรมมาธู (วิรัช ต้นชวน) , วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต , มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, (๒๕๔๘).	บทบาทของพระสงฆ์ในการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดกระบี่ ตรัง และพังงา พบว่า ๑. ด้านการพัฒนาหลักสูตร ๒. ด้านการจัดกระบวนการเรียนการสอน ๓. ด้านการจัดสื่อการเรียนการสอน ๔. ด้านการวัดและประเมินผล ๕. ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ๖. ด้านการนิเทศภายในสถานศึกษา ส่วนปัญหาในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ พบว่า พระสงฆ์มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางและมากทุกด้าน
พระครูปลัดเจริญ สุวิโร วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (๒๕๕๔).	ประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการด้านการศึกษาสงเคราะห์ในจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า ๑. ด้านบุคลากร ๒. ด้านการบริหาร

ตารางที่ ๒.๑๐ (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
	๓. ด้านอาคารสถานที่ ๔. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากทุกด้าน
พระครูปลัดเพลิน วชิโร, วิทยานิพนธ์ ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, (๒๕๕๓).	การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ในจังหวัดสมุทรปราการ พบว่า ๑. ด้านศีลธรรมและวัฒนธรรม ๒.ด้านสุขภาพอนามัย ๓. ด้านสัมมาชีพ ๔. ด้านสันติสุข ๕. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๖. ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ ๗. ด้านกตัญญูกตเวทีตาธรรม ๘. ด้านสามัคคี
พระครูสันติธรรมมาภิรัต, วิทยานิพนธ์พุทธ ศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (๒๕๕๔).	บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการ คณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี พบว่า พระสังฆาธิการที่มีตำแหน่งต่างกัน มีบทบาทในการ บริหาร กิจการคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกัน
พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ อีร์ปญโญ, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, (๒๕๕๑),	บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัด นนทบุรี พบว่า ๑. ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความ เรียบร้อยดีงาม ๒. ด้านการศาสนศึกษา ๓. ด้านการศึกษาสงเคราะห์

ตารางที่ ๒.๑๐ (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
	๔. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๕. ด้านการสาธารณูปการ ๖. ด้านการสาธารณสงเคราะห์ พบว่ามีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกด้าน
พระมหากมล โปร่งใจ, วิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, (๒๕๕๐), รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, การเมืองและการปกครอง,	ประสิทธิภาพการบริหารงานคณะสงฆ์อำเภอป่าซางจังหวัดลำพูน พบว่า ๑. ด้านการวางแผน การบริหารงานคณะสงฆ์ ๒. ด้านการจัดองค์การ การบริหารงานคณะสงฆ์ ๓. ด้านการนำ การบริหารงานคณะสงฆ์ ๔. ด้านการควบคุมดูแลการบริหารงานคณะสงฆ์ ๕. ด้านปัญหาพระสงฆ์ระดับปกครองขาดความสามัคคี
พระธนดล นาคพิพัฒน์, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตรมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (๒๕๕๑),	การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์”ซึ่งผลการวิจัยสรุปว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่าการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการปกครองอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง
พระมหาประสิทธิ์ สระทอง, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศิลปากร, (๒๕๔๘).	บทบาทการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนของพระสงฆ์ในอำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า บทบาทการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนของพระสงฆ์ในอำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อจำแนกตามพรรษาและระยะเวลาในการปฏิบัติงานทั้งในและนอกชุมชนต่างกัน มีบทบาทการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนของพระสงฆ์แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วน

ตารางที่ ๒.๑๐ (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
พระมหามณเฑียร วรธมโม , วิทยานิพนธ์ พุทธศาสนมหาบัณฑิต , มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (๒๕๕๒).	บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะ สงฆ์จังหวัดพังงา พบว่ามียบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ๑. ด้านการศาสนศึกษาและด้านการศึกษาสงเคราะห์ อยู่ในระดับปานกลาง ๒. ด้านอื่นๆอยู่ในระดับมากทุกด้าน
สมพร ปากกะพอก, วิทยานิพนธ์ครุศาสตร มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏพระ นคร, (๒๕๔๙).	บทบาทของพระสังฆาธิการในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในโรงเรียนเขตอำเภอเมือง จังหวัด สระบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรีเขต ๑ พบว่าบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในโรงเรียน พระสังฆาธิการปฏิบัติอยู่ใน ระดับมา

๒.๕.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความเข้มแข็งชุมชน

จากการทบทวนงานวิจัยเกี่ยวกับความเข้มแข็งชุมชนพบว่าผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้ดังนี้

นิภาพรรณ พิพัฒน์ ได้วิจัยเรื่อง “แนวทางการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน กับการพัฒนาวัฒนธรรมการเมือง.กรณีศึกษา:แขวงเม็งราย จังหวัดเชียงใหม่” พบว่า แนวทางการแก้ไขการมีส่วนร่วมทางการเมือง ควรสร้างความรู้ ความเข้าใจในการดำรงชีวิตในชุมชน ให้กับชุมชนให้มาก ควรจัดสรรงบประมาณเพิ่มเติมมากขึ้น หน่วยงานของรัฐต้องเร่งดำเนินการในการเข้าไปช่วยเหลือชุมชนมากขึ้นกว่าเดิม ทั้งการให้คำแนะนำ ปรีกษาทุก ๆ ด้าน ให้ชุมชนเข้าใจจากการศึกษา พบว่าความเข้มแข็ง ของชุมชนเกิดขึ้นจากการที่ชุมชนมีการเข้าใจรักสามัคคีกันโดยรวมกลุ่มกันเป็นองค์กรชุมชนมีส่วนร่วมจากสมาชิกในชุมชน ซึ่งสมาชิกในชุมชนจะมีการเรียนรู้ภายใต้กฎ จารีต ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อที่ก่อตัวตามพื้นฐานธรรมชาติ เมื่อเกิดปัญหาที่จะรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ปัญหาเกิดเป็นองค์กรขึ้นในชุมชน สิ่งที่ส่งผลให้องค์กรในชุมชนเข้มแข็งคือ การมีส่วนร่วมในชุมชน อีกทั้งการมีผู้นำที่ดี การมีความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติจารีตประเพณี ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทาง

ทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางเครือข่ายในชุมชนและแนวนโยบายของรัฐบาล ภาคเอกชนซึ่งทุกองค์ประกอบจะส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน^{๗๘}

บรรยวีสต์ ผางคำ และนฤมล ดวงแสง ได้วิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและชุมชนตามนโยบายการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานี” ผลการวิจัยพบว่า เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานีมีการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ โดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๙๑ ผู้นำชุมชนระดับอำเภอมีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและชุมชนตามนโยบายการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานีโดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๘๙.๘ ผู้นำชุมชนระดับตำบลมีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและชุมชน โดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๘๗.๗๙ ผู้นำครอบครัวระดับอำเภอ มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและชุมชนตามนโยบายการป้องกันปัญหาสารเสพติดเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๘๖.๘๕^{๗๙}

เพิ่มวิทยา กันทะทรง ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน: กรณีศึกษา อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน” ผลการศึกษาพบว่า

๑) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ ความเพียงพอของทรัพยากร และการมีส่วนร่วม ของประชาชน มีอิทธิพลต่อกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน กล่าวคือ

๑.๑) การจัดตั้งองค์กรหรือคณะทำงาน การกำหนดกฎกติกา การมอบหมาย หน้าที่ความรับผิดชอบให้แก่สมาชิกที่ชัดเจนและเหมาะสมกับโครงการหรือกิจกรรมในชุมชน

๑.๒) การดำเนินงานโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน การประสานทุนจาก ทั้งภายในและนอกชุมชน งบประมาณ วัสดุและอุปกรณ์ จำนวนสมาชิกที่เพียงพอกับปริมาณงาน และความต้องการในปัจจุบัน

๑.๓) การมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเฉพาะการที่ประชาชนเสนอปัญหาที่ เกิดขึ้นในชุมชน หรือแสดงความต้องการของชุมชน มีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์และ เป้าหมายของชุมชน มีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ หรือวางแผนการดำเนินงานของโครงการ

^{๗๘} นิภาพรณ พิพัฒน์, “แนวทางการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนกับการพัฒนาวัฒนธรรมการเมืองกรณีศึกษา : แขวงเม็งราย,จังหวัดเชียงใหม่”, *การค้นคว้าแบบอิสระปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙).

^{๗๙} บรรยวีสต์ ผางคำ และนฤมล ดวงแสง, “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและชุมชนตามนโยบายการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานี”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

๒) ประชาชนมีความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน อยู่ในระดับสูง^{๘๐}

ไพโรชล ตันอุต ได้วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของผู้นำและประชาชนในการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเมืองน่าอยู่กรณีศึกษา : เทศบาลเมืองแกนพัฒนา อำเภอมะแม่ง จังหวัดเชียงใหม่ ” ผลการศึกษา พบว่า ผู้นำชุมชนและประชาชนมีแนวคิดในการพัฒนาชุมชนเน้นบทบาท หน้าที่ของทุกคนในชุมชนต้องช่วยกันตั้งแต่เริ่มเข้าร่วมโครงการ การดำเนินงาน การประเมินผล รวมไปถึงการแสดงความคิดเห็นผ่านเวทีประชาคม การทำแผนชุมชน และการรวมกลุ่มเพื่ออำนาจ การต่อรองในขอบเขตของการตอบสนองความต้องการและแก้ปัญหาของชุมชน โดยได้รับ ประสิทธิภาพการพัฒนาจากบุคคลภายในและภายนอกชุมชน รูปแบบของการมีส่วนร่วม ของผู้นำ ชุมชนจะแสดงออกในลักษณะการตัดสินใจการควบคุมกำกับดำเนินงานให้เป็นไปตามแผน ส่วนประชาชนแสดงออกในลักษณะของการปฏิบัติตามแผน ภายใต้การตัดสินใจด้วยตนเอง ประชาชน ได้รับผลประโยชน์คือ ปัญหาของชุมชนได้รับการแก้ไข ประชาชนมีส่วนร่วมในการทำแผนชุมชน มากขึ้นจึงได้รับงบประมาณชุมชนมากขึ้น ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง คือปัจจัยส่วน บุคคล เช่น เพศ อายุ อาชีพ รายได้ การศึกษา มีผลต่อการพัฒนาชุมชนน้อย^{๘๑}

รุ่งโรจน์ ลีสกุลรักษ์ ได้วิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็ง:กรณีศึกษาชุมชนสวนดอก ” ผลการศึกษาดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า จากการสัมภาษณ์ ประธานชุมชนและคณะกรรมการชุมชนสวนดอก พบปัจจัยที่ทำให้ชุมชนสวนดอกประสบความสำเร็จ ในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ได้แก่ ความสามารถของผู้นำ ชุมชนและคณะกรรมการชุมชนสวนดอกมีความซื่อสัตย์ จริงใจ เสียสละ ความสามัคคีและร่วมกันทำเพื่อชุมชนการบริหารจัดการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน การทำงานที่โปร่งใสตรวจสอบได้ มีส่วนร่วมในการกำหนดกฎระเบียบ และข้อบังคับของชุมชน แก้ไขปัญหาของสมาชิกชุมชน รักษาประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นสมาชิกในชุมชนได้รับความรู้ทางวิชาการและวิชาชีพ การประสานงานระหว่างชุมชน

^{๘๐} เพิ่มวิทยา กันทะทรง, “ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน : กรณีศึกษา อำเภอมะแม่ง ออ่งซอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน ”, วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘).

^{๘๑} ไพโรชล ตันอุต , “การมีส่วนร่วมของผู้นำและประชาชนในการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเมืองน่าอยู่ กรณีศึกษา : เทศบาลเมืองแกนพัฒนา อำเภอมะแม่ง จังหวัดเชียงใหม่ ”, วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒).

และ หน่วยงานรัฐบาล การจัดประชุมอย่างต่อเนื่องของชุมชนมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและ
ประชาสัมพันธ์ข่าวสารและกิจกรรมในชุมชนและภายนอกชุมชนอย่างต่อเนื่อง^{๘๒}

วงศ์สว่าง แดงสนั่น ได้วิจัยเรื่อง “กระบวนการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง กับการ
เสริมสร้างความเข้มแข็งของหมู่บ้านในอำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน” ผลการศึกษา พบว่า ๑. ด้านความ
เข้มแข็งของหมู่บ้าน โดยภาพรวมแล้วหมู่บ้านที่มีการบริหารกองทุนอยู่ในเกณฑ์ที่ดี มีประสิทธิภาพมี
ความเข้มแข็งน้อยกว่าหมู่บ้านที่มีการบริหารกองทุนไม่อยู่ในเกณฑ์ที่ดี มีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็น
การเปรียบเทียบในภาพรวม การเปรียบเทียบในตำบลเดียวกัน หรือการเปรียบเทียบระหว่างตำบล ๒.
ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของหมู่บ้าน พบว่า ทั้งหมู่บ้านที่มีการบริหารกองทุน
อยู่ในเกณฑ์ที่ดี มีประสิทธิภาพ และหมู่บ้านที่มีการบริหารกองทุนไม่อยู่ในเกณฑ์ที่ดี มีประสิทธิภาพ
ได้รับอิทธิพลของปัจจัยต่างๆ ดังนี้ ปัจจัยด้านศักยภาพของคณะกรรมการ ด้านพฤติกรรมกรรมการบริหาร
งานของคณะกรรมการด้านภาวะผู้นำด้านพฤติกรรมของสมาชิก ด้านการได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือ
จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและด้านปัญหา อุปสรรคในการบริหารกองทุนแต่ปัจจัยดังกล่าวข้างต้นมีผล
แตกต่างกัน^{๘๓}

ศิริพร ใจสุข ได้วิจัยเรื่อง “กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน
กรณีศึกษาชุมชนบ้านวังป่อง ตำบลเหมืองแก้ว อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่ ” ผลการศึกษาพบว่า
ประชาชนบ้านวังป่องมีลักษณะวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยอยู่ในระดับมาก ทั้งในด้านการเคารพเหตุผล
มากกว่าตัวบุคคล การประนีประนอม การมีระเบียบวินัย และความ รับผิดชอบต่อส่วนรวม เป็นการ
ดำรงชีวิตประจำวันที่เน้นบทบาทหน้าที่ของบุคคลในสังคมอันเป็นสิ่งสำคัญในกระบวนการเสริมสร้าง
ความเข้มแข็งให้ชุมชนอย่างยั่งยืนสิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดเป็นพลังชุมชนในการทำกิจกรรมสาธารณะเพื่อ
การพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน^{๘๔}

ศุภกิจ วรอุไร ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนกรณีศึกษาชุมชนหมื่น
สาร บ้านวัวลาย อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่ ” พบว่า วัฒนธรรมเครื่องเงินของชุมชนเสื่อมลง เกิด
จากคนรุ่นใหม่ไม่สานต่อ การมีส่วนร่วมของชุมชนเน้นผลประโยชน์ส่วนตนมากเกินไปควรแก้ไขทั้ง

^{๘๒} รุ่งโรจน์ ลีสกุลรักษ์ , “ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็ง:กรณีศึกษา
ชุมชนสวนดอก”, วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑).

^{๘๓} วงศ์สว่าง แดงสนั่น, “กระบวนการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของ
หมู่บ้านในอำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน ”, วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๖).

^{๘๔} ศิริพร ใจสุข, “กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืนกรณีศึกษาชุมชนบ้านวังป่อง
ตำบลเหมืองแก้ว อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่ ”, วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒).

ผู้นำ ชุมชน สมาชิกในชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้านรวมทั้งทุกภาคส่วนต้องรณรงค์ชี้แจง ประชาสัมพันธ์ให้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม^{๘๕}

สงคราม แก้วกันทะ ได้วิจัยเรื่อง “กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงเข้มแข็งให้กับชุมชน อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน” ผลการศึกษาพบว่า ๑. กระบวนการและวิธีการที่สามารถเสริมสร้างความมั่นคงเข้มแข็ง ให้กับชุมชน อำเภอปาย จังหวัด แม่ฮ่องสอน นั้น การจัดทำนโยบายภาครัฐต้องให้ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมด้วย นโยบายจะต้องไม่ซับซ้อนและกว้างเกินไปต้องให้ชุมชนเข้าใจและปฏิบัติตามได้จริง ให้สอดคล้อง กับพื้นที่ ๒. ปัญหา อุปสรรคในการเสริมสร้างความมั่นคงเข้มแข็ง ให้กับชุมชนอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยสรุป มีปัญหาหลักๆ คือ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจเป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตการ ดำรงชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ปัจจุบันความเจริญเข้าไปในชุมชนทำให้วิถีชีวิตต้องเปลี่ยนตามไปด้วยค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันสูงขึ้นตามมาต้องแสวงหารายได้เพิ่มขึ้น^{๘๖}

สาวิตรี ศรีปาน ได้วิจัยเรื่อง “กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์บ้านวังชุมเงิน ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ”พบว่า กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์บ้านวังชุมเงิน เป็นไปอย่างมีขั้นตอน คือ ๑. ปัจจัยภายในชุมชน คือ ๒) ผู้นำ มีความเข้มแข็งและเสียสละในการส่งเสริมให้กลุ่มประสบผลสำเร็จ๓) สมาชิก ให้ความร่วมมือตามอุดมการณ์ของกลุ่มมีความรับผิดชอบการตรงต่อเวลาการถือสัจจะและการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ๔) การบริหารจัดการของกลุ่มสามารถบรรลุเป้าหมายได้ตามวัตถุประสงค์และอย่างโปร่งใสสมาชิกได้รับผลประโยชน์ ตามที่กำหนดไว้ ๕) กระบวนการส่งเสริมสมาชิกได้มีส่วนร่วมการคัดเลือกกลุ่มและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจตลอดถึงการมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับเครือข่าย อื่นๆ ๖) คุณธรรม เกิดความสำนึก ความรัก ความสามัคคีความเอื้ออาทร มีระเบียบวินัย มีความเสียสละเพื่อส่วนรวมไว้วางใจซึ่งกันและกันและประหยัคดอดอมมากขึ้น ๗) การตอบสนองแก่สมาชิกทางด้านเศรษฐกิจการแก้ปัญหาทางการเงินสมาชิกได้ประโยชน์จากการออม กู้ยืม การเป็นผลรวมถึงสวัสดิการอื่นๆ และการตอบสนองทางด้านสังคมทำให้สมาชิกได้เข้ามามีส่วนในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันการแก้ปัญหาาร่วมกัน^{๘๗}

^{๘๕} ศุภกิจ วรอุไร, “ปัจจัยที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนกรณีศึกษา : ชุมชนหมื่นสารบ้านวัวลาย อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , ๒๕๔๘).

^{๘๖} สงคราม แก้วกันทะ , “กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงเข้มแข็งให้กับชุมชน อำเภอปายจังหวัดแม่ฮ่องสอน”, วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑).

^{๘๗} สาวิตรี ศรีปาน, “กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์บ้านวังชุมเงินตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ”, วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓).

จากการทบทวนงานวิจัยดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนเป็นลักษณะแบบวิธีการเสริมสร้างความมั่นคงของชุมชนและเป็นปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของกระบวนการเสริมสร้างเพื่อแก้ไขปัญหาภายใต้วิถีชีวิตของชุมชนเพื่อชุมชนโดยชุมชนเองเป็นหลัก

ตารางที่ ๒.๑๑ สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความเข้มแข็งชุมชน

นักวิจัย	ผลการวิจัย
นิภาพรรณ พิพัฒน์, การค้นคว้าแบบอิสระปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, (๒๕๔๙).	แนวทางการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน กับ การพัฒนาวัฒนธรรมการเมือง.กรณีศึกษา:แขวงเมืองราย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า แนวทางการแก้ไขการมีส่วนร่วมทางการเมือง ควรสร้างความรู้ ความเข้าใจในการดำรงชีวิตในชุมชน ให้กับชุมชนให้มาก ควรจัดสรรงบประมาณเพิ่มเติมมากขึ้น
บรรยวีสต์ ฝางคำ และนฤมล ดวงแสง, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (๒๕๕๓).	การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและชุมชนตามนโยบายการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานี มีการนำหลักพุทธธรรม ไปประยุกต์ใช้ โดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๙๑
เพิ่มวิทยา กันทะทรง, ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน: กรณีศึกษา อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน	ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน: กรณีศึกษา อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า ๑. ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ ความเพียงพอของทรัพยากร ๒. ประชาชนมีความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน อยู่ในระดับสูง

ตารางที่ ๒.๑๑ (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
ไพโรชล ตันอุด, ", วิทยานิพนธ์ปริญญา รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, (๒๕๕๒).	การมีส่วนร่วมของผู้นำและประชาชนในการพัฒนา ชุมชนเข้มแข็งเมืองนำอยู่กรณีศึกษา : เทศบาลเมือง แกนพัฒนา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าผู้นำชุมชนและประชาชนมีแนวคิดในการ พัฒนาชุมชนเน้นบทบาท หน้าที่ของทุกคนในชุมชนต้อง ช่วยกันตั้งแต่เริ่มเข้าร่วมโครงการ การดำเนินงาน การ ประเมินผล รวมไปถึงการแสดงความคิดเห็นผ่านเวที ประชาคม การทำแผนชุมชน
รุ่งโรจน์ ถีสกุลรักษ์, วิทยานิพนธ์ปริญญา รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, (๒๕๕๑).	ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพ ชุมชนให้เข้มแข็ง:กรณีศึกษาชุมชนสวนดอก พบว่า ความสามารถของผู้นำ ชุมชนและ คณะกรรมการชุมชนสวนดอกมีความซื่อสัตย์ จริงใจ เสียสละ ความสามัคคีและร่วมกันทำเพื่อชุมชนการ บริหารจัดการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน
วงศ์สว่าง แดงสนั่น, วิทยานิพนธ์ปริญญา รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, (๒๕๕๖).	กระบวนการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง กับ การเสริมสร้างความเข้มแข็งของหมู่บ้านในอำเภอ บ้านธิ จังหวัดลำพูน พบว่า ๑.ด้านพฤติกรรมกรรมการบริหารงานของคณะกรรมการ ด้านภาวะผู้นำด้านพฤติกรรมของสมาชิก ๒. ด้านการได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจาก หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและด้านปัญหา อุปสรรคในการ บริหารกองทุนแต่ปัจจัยดังกล่าวข้างต้นมีผลแตกต่างกัน
ศิริพร ใจสุข, วิทยานิพนธ์ปริญญา รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, (๒๕๕๒).	กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน อย่างยั่งยืนกรณีศึกษาชุมชนบ้านวังป๋อง ตำบลเหมือง แก้ว อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าด้านการเคารพเหตุผลมากกว่าตัวบุคคล การ ประนีประนอม การมีระเบียบวินัย และความ รับผิดชอบ ต่อส่วนรวม

ตารางที่ ๒.๑๑ (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
ศุภกิจ วรอุไร, วิทยานิพนธ์ปริญญา รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, (๒๕๔๘).	ปัจจัยที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน กรณีศึกษาชุมชนหมื่นสาร บ้านวัวลาย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าวัฒนธรรมเครื่องเงินของชุมชนเสื่อมลง เกิดจากคน รุ่นใหม่ไม่สานต่อ การมีส่วนร่วมของชุมชนเน้น ผลประโยชน์ส่วนตนมากเกินไปควรแก้ไขทั้ง ผู้นำ ชุมชน สมาชิกในชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้านรวมทั้งทุกภาค ส่วนต้องรณรงค์ชี้แจงประชาสัมพันธ์ให้เห็นแก่ประโยชน์ ส่วนรวม
สงคราม แก้วกันทะ, วิทยานิพนธ์ปริญญา รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, (๒๕๕๑)	กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงเข้มแข็งให้กับ ชุมชน อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า ๑. กระบวนการและวิธีการที่สามารถเสริมสร้างความ มั่นคงเข้มแข็ง ให้กับชุมชน อำเภอปาย จังหวัด แม่ฮ่องสอน ๒. ปัญหา อุปสรรคในการเสริมสร้างความมั่นคง เข้มแข็งให้กับชุมชนอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดย สรุป มีปัญหาหลักๆ คือ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจเป็น ชุมชนที่มีวิถีชีวิตการ
สาวิตรี ศรีปาน, วิทยานิพนธ์ปริญญา รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, (๒๕๕๓).	กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม สัจจะสะสมทรัพย์บ้านวังขุมเงิน ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ๑. ปัจจัยภายในชุมชน ๒. ผู้นำ มีความเข้มแข็งและเสียสละในการส่งเสริมให้ กลุ่มประสบผลสำเร็จ ๓. สมาชิก ให้ความร่วมมือตามอุดมการณ์ของกลุ่มมี ความรับผิดชอบ ๔. การบริหารจัดการของกลุ่มสามารถบรรลุ

ตารางที่ ๒.๑๑ (ต่อ)

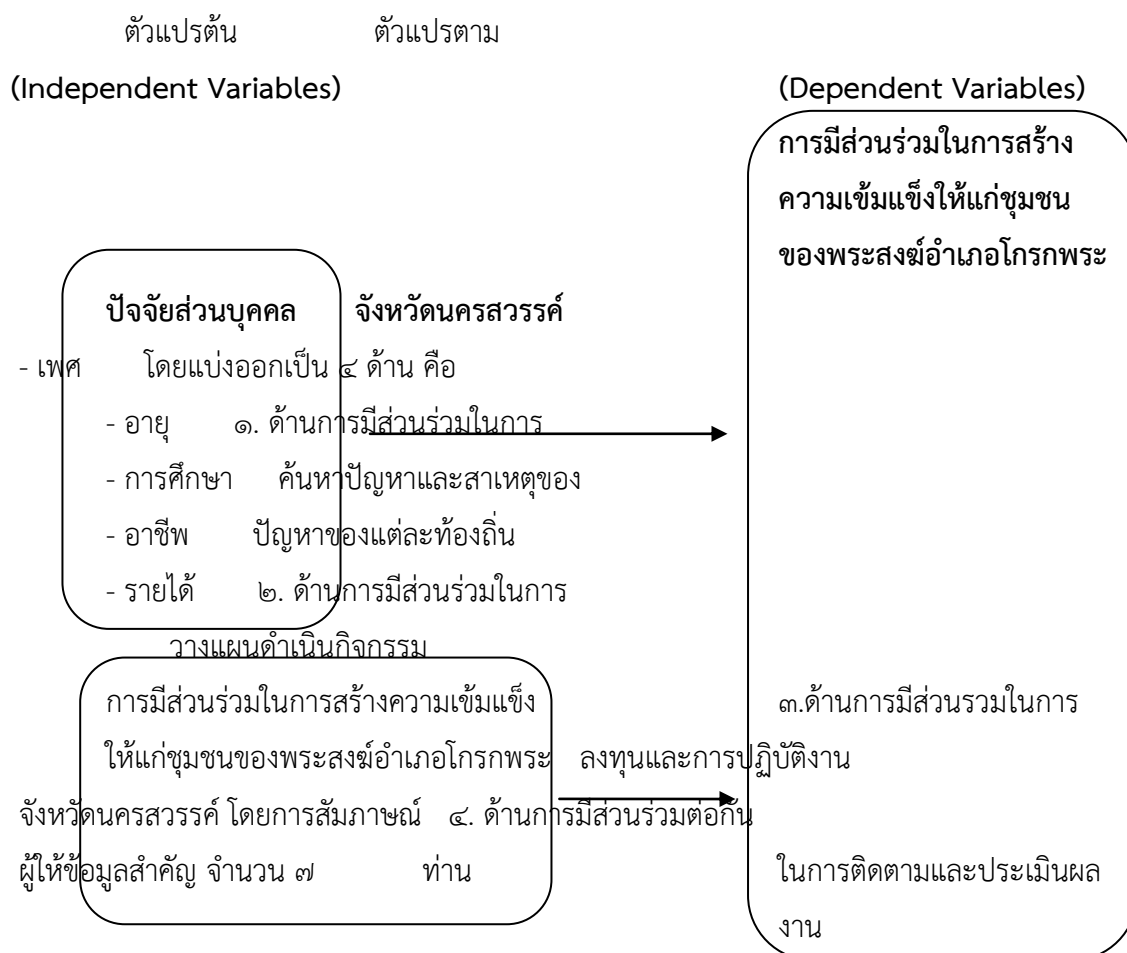
นักวิจัย	ผลการวิจัย
	เป้าหมายได้ตามวัตถุประสงค์ กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม ๕. กระบวนการส่งเสริมสมาชิกได้มีส่วนร่วมการคัดเลือกกลุ่ม ๖. คุณธรรม เกิดความสำนึก ความรัก ความสามัคคี ความเอื้ออาทร ๗. การตอบสนองแก่สมาชิกทางด้านเศรษฐกิจการแก้ปัญหาด้านการเงินสมาชิกได้

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนของพระสงฆ์อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์” จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ การมีส่วนร่วมในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนของพระสงฆ์อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ด้าน ได้แก่ ๑. ด้านการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น ๒. ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม ๓. ด้านการมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน และ ๔. ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ดังแผนภาพที่ ๒.๑



แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย